

GA - 13

РУДОЛФ ЩАЙНЕР

РУДОЛФ ЩАЙНЕР

ВЪВЕДЕНИЕ

В

ТАЙНАТА НАУКА

ЧАСТ I

превод от немски: ДИМО ДАСКАЛОВ

и

ДИМИТЪР ДИМЧЕВ

изготвил: ПЕТЪР ИВАНОВ РАЙЧЕВ – сканиран от книга

С Ъ Д Ъ Р Ж А Н И Е

часть I

	СТР.
1. Предговор към първото издание 1910.....	3
2. Предговор към шестнадесетото издание 1925	7
3. Характер на Тайната Наука	11
4. Същност на човека.....	23
5. Сънят и смъртта	39
6. Развитието на света и човека.....	71

ПРЕДГОВОР КЪМ ПЪРВОТО ИЗДАНИЕ 1910

Всеки, който публикува книга като настоящата, е длъжен спокойно да предвиди най-различните преценки и мнения относно изнесеното от него, които са възможни в днешно време. Някой би могъл напр. да започне да чете една или друга страница от тези описания, да срещне определени неща, спрямо които той вече има известно становище, породено от научните изследвания в тази област. И той би могъл да стигне до следното заключение: „Учудващо е как в наше време изобщо са възможни подобни твърдения. Тук има една игра с най-прости естественонаучни понятия по начин, показващ смайващо непознаване на елементарни научни факти. Авторът употребява понятия, като напр. „топлина“, по начин, какъвто може да си позволи само човек, който не е чул нито дума за съвременната физика. Всеки, който познава макар и най-бегло тази наука, би могъл да му покаже, че изнесеното от него не заслужава да се нарече дори дилетантство, защото може да се окачества направо като абсолютно невежество..." Биха могли да се приведат още много подобни оценки. Като резултат от тях обаче, може да прозвучи и следният извод: „Всеки, който е прочел няколко страници от тази книга, в зависимост от своя темперамент, ще я сложи настрана с усмивка или възмущение, и ще си каже: Странно е до какви крайности може да стигне изопаченото мислене в наши дни. Най-добре е тези измислици да бъдат поставени наред с други куриози, които можем да срещнем днес"

Какво ще отговори авторът, след като се натъкне на подобни мнения? Няма ли и той право - от своята гледна точка - да сметне такива критичи просто за читатели, които са неспособни да разсъждават, или за хора, които нямат добрата воля да стигнат до една независима и точна преценка?

На това трябва да се отговори: Не, авторът изобщо няма такива намерения. Той може да си представи, че неговият критик е твърде умен човек, или способен учен с конструктивно и добросъвестно мислене. Това е така, защото авторът е в състояние да се пренесе в душата на такава личност и да разбере основанията, които я водят към подобно съждение. За да стане ясен действителният замисъл на автора, необходимо е нещо, което за самия него общо взето изглежда неподходящо, но тъкмо при тази книга се явява като изключително належащо: а именно да спомене нещо лично. Несъмнено, в тази насока не трябва да се изнася нищо, което не е свързано с решението да напиша тази книга. Това, което ще се каже в подобна книга, не би имало никакво право на съществуване, ако носеше само личен характер. То трябва да съдържа неща, до които може да стигне всеки човек, а в начина на изложението не трябва да проличава никакъв личен елемент, доколкото това изобщо е възможно. Следователно,

личният елемент трябва да се търси другаде: той улеснява само разбирането на това, как авторът възприема горе споменатите критики и как въпреки тях може да напише тази книга. Впрочем изнасянето на лични мотиви би могло да се окаже напълно излишно: а именно когато се установи, и то с най-големи подробности, че в действителност съдържанието на тази книга е в съгласие с целия напредък на съвременната наука. За тази цел обаче ще са необходими цели томове вместо въведение към книгата. И понеже това не може да стане веднага, авторът смята за необходимо да поясни, какви лични отношения го оправдават да счита, че такава съгласуваност е възможна, и то по един напълно задоволителен начин. Несъмнено, той никога не би се заловил да публикува неща, като напр. топлинните процеси, за които става дума в тази книга, без да признае следното: Преди повече от 30 години ни в редовен университетски курс той може да изучи физиката, включително и нейните основни разклонения. Тогава топлинните явления се обясняваха с т.н. „механическа теория на топлината“ и тя го интересуваше твърде много. Историческото развитие на тази теория, свързана с имената на Юлиус Роберт Майер, Хелмхолц, Жул, Клаузиус и т.н. беше част от постоянните му занимания. Това, че по време на своето обучение той си осигури достатъчно надеждни възможности да следи и до днес истинския научен прогрес в областта на физикалната топлинна теория, без да среща никакви трудности при опитите си да вниква в което и да е от постиженията на официалната наука. В противен случай той изобщо не би се осмелил да напише тази книга. За свой неизменен принцип той прие да говори и пише само за такива неща в областта на Духовната Наука, за които е сигурен в начина, по който те могат да бъдат обяснени от съвременната наука. С това авторът не претендира, че подобен подход трябва да е задължителен за всички хора. Естествено, всеки човек е в правото си да съобщи или публикува онова, което му подсказват неговият разум, неговият здрав усет за истината и неговите чувства, дори и когато не знае как ще се произнесе съвременната наука по този въпрос. Обаче авторът на тази книга би желал да се придържа твърдо към посочения горе принцип. Например, той не би написал онези няколко изречения за човешката жлезна система, за човешката нервна система, които се намират в тази книга, ако не би бил в състояние да се опита и да говори върху тях по онзи начин, по който би ги третирали всеки съвременен учен от гледна точка на официалната наука. Въпреки становището, че да се говори по този начин за „топлина“, означава пълно непознаване на съвременната физика, авторът смята, че има това право, защото той действително се стреми да вникне в съвременните научни постижения и би се отказал да говори по този начин, ако тези постижения са му чужди. Той знае, че личният мотив,

от който израства подобен принцип, лесно може да бъде взет за нескромност. С оглед на тази книга, това е необходимо да се каже, за да не бъде сметнат мотивът на автора и за нещо съвсем друго. А това би било много по-лошо дори от нескромността.

Впрочем възможна е критика и от философска гледна точка. Тя може да бъде формулирана по следния начин. Ако човек чете тази книга в качеството на философ, той си задава въпроса: „Нима авторът е проспал съвременните постижения, свързани с теорията на познанието? Нима не е чувал, че е живял един Кант, според когото, от философска гледна точка, е просто непозволено да се изнасят подобни неща?" Но критиката може да стигне и по-далеч: „За философа такива некритични, наивни и некомпетентни изказвания са непоносими и всяко по-нататъшно занимание с тях би било чиста загуба на време."

Движен от същия мотив, както по-горе, и въпреки възможните недоразумения, произтичащи от него, авторът и тук би желал да изтъкне нещо лично. Той започна да изучава Кант на 16 годишна възраст; а днес наистина смята, че може да разсъждава върху изнесените в „Тайната Наука" факти, и то напълно обективно, тъкмо от гледището на Кант. Следователно, и от тази страна, авторът би имал основание да остави книгата ненаписана, ако не знаеше кое би накарало един философ да я намери за наивна, прибягвайки до критическия мащаб на съвременната епоха. Тук става наистина ясно, как - в смисъла на Кант - са надхвърлени границите на възможното познание; Хербарт напр. би счел това за „наивен реализъм", който още не е стигнал до „изработването на понятия" и т.н., а представители на модерния прагматизъм като Уилям Джеймс и Фердинанд Шилер биха сметнали, че е премината мярката на „истинските представи", които „ние считаме за валидни, поставяме в действие и можем да верифицираме". Човек може да е наясно за тези неща и въпреки това, а може би тъкмо поради това, да се заеме с написването на тази книга. Авторът е анализирал различните философски системи в своите трудове „Теорията на познанието и Гьотевия светоглед", „Истина и наука", „Философия на свободата", „Гьотевия светоглед", „Възгледите за света и за живота през 19 век", „Загадки на философията".

Могат да бъдат приведени още много мнения и критики. Възможно е да се намери някой, който е запознат с по-ранните съчинения на автора, напр. „Възгледите за света и за живота през 19 век", или малката брошура „Хекел и неговите противници". Той би могъл да каже: „Съвсем непонятно е, как един и същ човек може да напише тези съчинения, а наред с тях, освен излязлата вече от него „Теософия", да създаде сега и тази книга". Как е възможно някой така да се застъпи за Хекел, след което да покаже всичко, което логически следва като „монизъм" от изследвани-

ята на Хекел? Обяснимо е авторът на „Тайната Наука“ да се изправи „с огън и меч“ срещу Хекел; но да го защитава и даже да му посвети „Възгледите за света и за живота през 19 век“, това е пълен абсурд. И ако Хекел знаеше, че един ден авторът ще напише изпълнената с груб дуализъм „Тайна Наука“, той щеше да отклони посвещението по достатъчно ясен начин.

Авторът на тази книга смята, че някой може да разбира Хекел много добре, дори и да не смята за безсмислие всичко онова, което не произтича от Хекеловите представи и предпоставки. Той е далеч също и от мнението, че до Хекел може да се стигне с „огън и меч“; това може само, ако се проучи приносът на Хекел в науката. А най-малко пък авторът смята, че са прави противниците на Хекел, срещу които той го защитава в брошурата си „Хекел и неговите противници“. И наистина, след като авторът на тази книга се издига далеч над Хекеловите предпоставки и поставя духовния възглед за света наред с чисто естествения възглед на Хекел, това не означава, че той е на едно и също мнение с неговите противници. Всеки, който се постарее да вникне правилно в нещата, ще установи пълната съгласуваност между сегашните и предишни трудове на автора.

Естествено, има и критици, според които тази книга е плод на необузdana фантастика и неконтролирана игра на мислите. Отговорът на това обвинение се съдържа в самата книга. Там ясно е показано, че здравето на мислене може и трябва да стане пробният камък за всичко, което читателят ще срещне в тази книга. Само този, който подложи следващите описания на истинска логическа проверка, както става и с обективните факти на естествената наука, ще може да прецени точните аргументи на разума.

След като казахме толкова много за хората, които от самото начало биха отхвърлили тази книга, нека да споменем една дума и за тези, които ще я приемат. За тях същественото се съдържа още в първата глава „Характер на Тайната Наука“. Нека добавим и нещо друго. Макар и книгата да се занимава с изследвания, които са недостъпни за свързания със сетивата разум, тя не посочва нищо, което да не е разбираемо за всеки човек с непредубеден ум и здрав усет към истината, стига той да се реши и приложи тези дарби в живота. Авторът е категоричен: той би желал преди всичко читатели, готови да приемат изнесените данни не на сляпо доверие, а едва след като ги изпитат с помощта на познанията и опитностите, които живота предлага на всеки от нас. (Тук става дума не само за духовно-научната проверка чрез методите на свръхсетивните изследвания, а преди всичко за проверката, основаваща се на здравето и непредубедено човешко мислене. - Добавка на Р. Щайнер към 4-то издание, 1913)

Той би желал преди всичко предпазливи читатели, приемащи само това, което е логически оправдано. Авторът знае, че книгата му не би имала наистина стойност, ако би разчитала единствено на сляпата вяра; нейната стойност изпъква само дотолкова, доколкото тя може да издържи пред критиката на непредубеденото мислене. Сляпото упование твърде лесно може да смеси истинските факти с безразсъдните и суеверни тълкувания. Всеки, който разчита единствено на вяра в „свръхсетивното“, ще установи че тази книга апелира изключително към силата на човешкото мислене. Тук става дума не за това, да се публикуват едни или други неща, а просто те да се опишат според изискванията на един съвестен и точен поглед в съответната област на живота. А това е област, където лесно могат да бъдат смесени познанието и най-възвишените неща от една страна, с безсъвестното шарлатанство и суеверието от друга. Всеки, който е запознат със свръхсетивното изследване, ще забележи при четенето на тази книга, непрекъснатия стремеж да се поддържа рязка граница между това, което днес може и трябва да се изнесе от областта на свръх сетивните познания, и това, което трябва да се изнесе по-късно или най-малкото под друга форма.

Декември, 1909

Рудолф Щайнер

ПРЕДГОВОР КЪМ ШЕСТНАДЕСЕТТО ИЗДАНИЕ 1925

Сега, след като изминаха 15 години от първото издание на тази книга, си позволявам да споделя с читатели е и някои подробности, свързани с душевната нагласа, от която възникна „Тайната Наука“.

Според първоначалния ми план, аз трябваше да прибавя основните положения на тази книга като последна глава към публикуваната много преди това „Теософия“. Замисълът не бе осъществен. Тези основни положения израснаха в душата ми под една форма, твърде различна от начина, но който беше написана „Теософия“. По това време в може Имагинации аз имах пред себе си и можех да опиша дусъщност на отделния човек, но космическите отношение, включени по-късно в „Тайната Наука“ - тях аз още е съществуваша в твърде фрагментарен вид, а цялостен образ.

Ето защо реших „Теософия“ да бъде изградена според начина, позволяващ ми духовно проникване в същността на отделния човек, а „Тайната Наука“ оставих за по-късно и спокойно разработване.

Според тогавашната ми душевна нагласа, съдържанието на тази книга трябваше да бъде предадено под формата на мисли, които - макар и подходящи за описание на духовния свят - бяха едно по-нататъшно продължение на мисли, характерни за естествената наука. От предговора към първото издание е видно до каква степен се чувствавах отговорен пред

естествената наука за всичко, което тогава написах върху духовното познание.

Обаче това, което се открива пред духовния поглед като свят на Духа, не може да бъде описано само в такива мисли. Тези откровения не могат да бъдат превърнати в предмет на обикновено мислене. Който познава това откровение като лична опитност, знае, че мислите на обикновеното съзнание са пригодени да изразяват само сетивно възприемаемите процеси, но не и това, което виждаме по духовен път.

Съдържанието на духовните опитности може да бъде предадено само в образи (Имагинации), чрез които говорят Инспирации, произлизащи от интуитивно изживяната духовна същност на всички неща. (Относно естеството на Имагинацията, Инспирацията и Интуицията, необходимите подробности се намират в самата „Тай на Наука“, както и в моята книга „Как се постигат познания за по-висшите светове?“)

Обаче лицето, което описва Имагинациите от духовния свят, днес не е в състояние да ги изобрази в нагледен вид. Те принадлежат към едно друго равнище на съзнанието, което съществува успоредно с обикновеното предметно съзнание, но няма нищо общо с него. Човекът, заемащ се с тази задача, трябва да изпълни обикновеното съзнание с такива неща, които са достъпни и познаваеми само за „другото“ съзнание, защото то може да вижда в духовния свят. И тогава съдържание на неговите описания става самият духовен свят; но това съдържание заема формата на онези мисли, в които той може да се потопи. По този начин духовният свят става напълно разбираем и за обикновеното съзнание, което борави с мисловните категории на съвременната епоха, и следователно още не вижда в духовния свят.

Неразбирането възниква единствено, ако човек сам поставя пречки пред себе си, като напр. се поддава на предразсъдъците, възникващи от погрешно разбираните днешни идеи за „границите на познанието“.

При духовното познание всичко е потопено в интимната сфера на душевното изживяване. И това се отнася не само за духовното виждане, но и за самото разбиране, което неவிждащото обикновено съзнание проявява към резултатите от свръхсетивното изследване.

Онзи, който по дилетантски начин твърди, че свръхсетивните опитности са свързани с чисто внушение, а не с истинско разбиране, просто няма представа за този вид интимност.

Обаче нещата са поставени така, че това, което при разбирането на физическия свят идва като вярно или погрешно заключение само под формата на понятия, по отношение на духовния свят, то се превръща в изживяване, в опитност.

Ако в своята преценка човек бъде дори незначително повлиян от твърдението, че духовно възприеманите процеси не могат да бъдат разбрани от обикновеното, още не-виждащо съзнание, именно поради неговите граници, тази преценка застава като един тъмен и непрогледен облак пред него и той наистина престава да разбира.

Но ако виждащият облече своите свръхсезивни опитности в прецизни и точни мисли, духовната действителност става напълно разбираема за непредубеденото невиждащо съзнание, както и завършената картина от художника е разбираема за всеки човек, дори и той да не е художник. Естествено, разбирането на духовния свят не е така свързано с чувствено-художническият елемент, какъвто е случаят при едно произведение на изкуството; за горната цел е необходим чисто мисловният елемент, характерен за цялото природознание.

За да бъде разбирането действително възможно, всеки, който описва духовните си прозрения, трябва да ги излее в такава прецизна и точна мисловна форма, че дори и в нея те да запазят своя имажинативен характер. Всичко това стоеше пред моето съзнание, когато работех над „Тайната Наука“.

През 1909 година аз вече почувствувах, че при тези предпоставки бих могъл да напиша една книга, която: първо, ще носи в себе си съдържанието на моите духовни наблюдения, предадени до известна и все пак задоволителна степен под формата на мисли, и второ, ще бъде разбираема за всеки мислещ човек, който сам не издига пречки пред своите познавателни възможности.

Казвам това днес, като в същото време признавам, че тогава, през 1909 год. публикуването на книгата ми се струваше твърде рисковано. Защото знаех, че тъкмо хората, професионално отговарящи за естествените науки, а и всички, зависещи в своите преценки от тях, не са в състояние да проявят необходимата безпристрастност.

Обаче съзнанието ми не изпускаше нито за миг факта, че именно в епохата, когато съзнанието на човечеството е отдалечено до най-голяма степен от духовния свят, посланията от същия този свят се превръщат в най-належаща и неотменна необходимост.

Разчитах и на това, че има хора, които малко или много усеят отдалечаването си от духовния свят като едно тежко жизнено препятствие, и че те всъщност копнеят за такива послания от духовния свят.

Следващите години потвърдиха това напълно. Като книги, предполагащи у читателя истинска воля за вникването в един тежък стил, „Теософията“ и „Тайната Наука“ намериха широко разпространение.

Аз нарочно се стремях да избегна едно „популярно“ изложение и търсих такова, което по необходимост изисква пределно напрежение на мисъл-

та. Така аз придадох на моите книги такъв характер, че самото им четене вече представлява начало на духовно обучение. Защото спокойната и внимателна концентрация на мисълта, която това четене изисква, укрепва душевните сили и чрез това ги прави способни да се доближат към духовния свят.

Недоразумение събуди и обстоятелството, че озаглавих моята книга „Тайната Наука“. Чуха се мнения, че нещо, което претендира да бъде „наука“, не може да е „тайно“. Колко необмислено беше това възмущение. Нима човек, който публикува известни данни, гледа на тях като „тайни“. Цялата книга показва, че в нея няма нищо „тайно“, а и че налице е стремежът към такава форма на описание, която да е разбираема и ясна как то всяка друга „наука“. Нима думата „природознание“ не показва, че става дума за едно познание на „природата“? Тайната Наука е наука за това, което остава дотолкова тайно, доколкото то не може да бъде възприемано навън в природата, а само в онези сфери, към които душата се отправя след като насочи своя поглед в духовния свят.

„Тайната Наука“ е противоположност на „естествената наука“.

Две думи за моето „виждане“, за моите прозрения в духовния свят. Мнозина смятат, че те са само едно по-ново възпроизвеждане на древните човешки представи за духовния свят. Изказвах се становища, че съм прочел и приел в подсъзнанието си някои неща и после ги описвам с убеждението, че всички те произлизат от моето собствено „виждане“. Други смятаха, че съм заимствувал моите описания от ученията на гностиците, от източните съчинения върху мъдростта и т.н.

Но с подобни твърдения човек остава съвсем при повърхността на нещата.

Имам ясното съзнание, че моите познания за духовния свят са резултат от моето собствено „виждане“. Вина ги, както в подробностите, така и при цялостния поглед върху нещата, се проверявах най-строго, дали при всяка следваща крачка в моето ясновидство запазвам пълната будност и острота на съзнанието. Както математикът напредва от една мисъл към друга без да се поддава на несъзнателни импулси и самовнушение, така и духовното виждане - казвах си аз - трябва да пристъпва от една обективна имажинация към друга, без в душата да се промъква нещо друго, освен духовното съдържание на едно ясно и будно съзнание.

Имагинацията е не просто субективен образ, а образно възпроизвеждане на обективно духовно съдържание. Човек разбира това след съответни вътрешни опитности, които се постигат по духовно-душевен път. Правилното духовно обучение изключва грешките, също както в областта на сетивния свят здравето мислене ясно различава въображението от обективното възприятие.

Резултатите от моето ясновидство стояха пред мен. Първоначално те бяха подобни на „образи“, които живееха без никакво име.

В задачата си да ги оповестя на всички, аз трябваше да намеря думи за тяхното обозначение. Едва тогава аз потърсих наименования в някои по-стари описания на духовния свят, за да изразя с думи това, което по своята същност е безсловесно. Употребих тези наименования свободно, така че едва ли и едно от тях съвпада в моите книги с подобното име, което съм заимствувал от по-старите източници.

Обаче аз прибягнах към възможността да изразя нещата едва тогава, когато бях наясно със съдържанието на моите прозрения.

В хода на моето изследователско ясновидство, аз напълно изключвах от съзнанието си всичко, прочетено от мен преди това.

Все пак в моите изрази се намират и отзвuci от по-стари представи. Без да вникват в същественото, опонентите ми се хванаха за тях: след като говоря за „лотосови цветове“ в астралното тяло на човека, това означавало, че възпроизвеждам древните индийски учения, които си служат с тази дума. А когато споменавам за „астрално тяло“, това било последица от заниманията ми със средновековни автори. Употребявам ли изрази като Ангели, Архангели и т.н. - възобновявал съм представите на християнския гнозис.

Винаги съм се натъквал на такова повърхностно мислене.

Сега при новото издание на „Тайната Наука“ искам отново да се спра на този факт. Тя е едно въведение в цялата Антропософия. Ето защо книгата е изложена най-вече на онези опасности и недоразумения, които засягат самата Антропософия.

От времето, когато Имагинациите, които книгата пресъздава, се свързваха в един цялостен образ, аз непрекъснато напредвах в изследователското си ясновидство, насочено към човека, към историческото развитие на човечеството, Космоса и т.н.; а спрямо отделните подробности, се добирах до нови и нови резултати. Това, кое то описях в „Тайната Наука“ преди 15 години, не съдържа за мен нищо разтърсващо. Ако всичко, което можех да кажа оттогава насам, се отнесе към подходящото място на тази книга, то ще изглежда като едно ново и допълващо пояснение на „Тайната Наука“.

Гьотеанум, 10 януари 1925 Рудолф Щайнер

ХАРАКТЕР НА ТАЙНАТА НАУКА

Съдържанието на предлаганата книга може да бъде разбрано с помощта на един древен израз: „Тайната Наука“. (Geheimwissenschaft) Този израз обаче веднага може да предизвика най-противоречиви чувства сред различните хора на нашето съвремие. За мнозина той крие в себе си нещо

отблъскващо; събужда подигравки, състрадателни усмивки, а вероятно и презрение. Хората си представят, че подобен начин на мислене може да възникне единствено в резултат на лениво мечтателство и празни фантазии, и че зад такава „мнима наука“ е скрит стремежът към възвръщане на всевъзможни суеверия. А подобни неща, естествено, се отбягват с пълно право от всеки, който е запознат със „сериозната наука“; от всеки който е под въздействието на „истинските познавателни стремежи“. Други смятат, че вложеният в този израз смисъл, би ги обогатил с нещо, което е непостижимо за тях по никакви други пътища; нещо, спрямо което те са привлечени в зависимост от техните предразположби, тласкани от дълбок вътрешен копнеж към познанието, или пък от изтънчено душевно любопитство. Между тези рязко разграничени мнения съществуват всевъзможни степени, включващи условното отхвърляне или приемане на всичко онова, което хората си представят, когато чуят израза „Тайна Наука“.

Не може да се оспори, че за мнозина този израз звучи почти магично, защото изглежда, че задоволява тяхната неутолима жажда за познаването на нещо „непознато“, тайнствено и дори неясно, което те не могат да постигнат по естествен път. Защото много хора предпочитат да задоволяват дълбоките копнежи на душата си далеч не чрез това, което може да се опознае ясно и точно. Според тях освен познаваемите величини, в света би трябвало да съществуват и такива, които се използват от полето на човешкото познание. С една странна упоритост, която не забелязват, те спъват познавателния копнеж на човека и отхвърлят всичко, което „е познато“, и допускат само това, за което не може да се твърди, че е постигнато по естествено-научен път. Ето защо ако някой говори за „Тайната Наука“, нека помни, че неизбежно ще срещне неразбиране и съпротива, които идват тъкмо от подобни защитници на тази наука; от защитници, които практически са устремени не към знание, а към неговата противоположност.

Книгата е отправена към читатели, чиято непредубеденост няма да се повлияе от това, че при различни обстоятелства даден словесен израз може да предизвика едни или други предразсъдъци. Тук далеч няма да става дума за такова знание, което да е в буквалния смисъл „тайно“ и достъпно само за малцина поради някакво специално благоволение на съдбата. Употребата на този израз - „Тайната Наука“ - ще бъде сметната за оправдана, ако си припомним и това, което Гьоте има предвид, когато говори за „явните тайни“ в природните явления. Точно това, което остава „тайно“ и неразкрито в тези явления - когато ги обхващаме единствено чрез сетивата и чрез свързания с тях разум - ще се разглежда като съдържание на свръхсетивното познание.

В много случаи, изразът „Тайна Наука“ - така, както авторът на тази книга го употребява в предишните издания - е отхвърлен поради обстоятелството, че една наука не би могла да представлява „тайна“ за нито един човек по света. Подобна оценка би била напълно правилна. Но в случая това не е така. Както естествената наука не може да се нарече „естествена“ поради това, че е „по природа“ присъща всекиму, така и под „Тайна Наука“ авторът разбира не една „тайна“ наука, а наука, която се обръща към неизявената същност на природните явления, до която обикновеното познание така или иначе не достига - наука за „тайното“, за „явната тайна“. Така че тази наука не трябва да бъде тайна за никого; тя е достъпна за всеки, който търси нейните постижения в съответствие с присъщите ѝ принципи и пътища.

Естествено за този, който под „наука“ разбира само това, което регистрат нашите сетива и нашият опираш се на сетивата разсъдък, разглежданата тук „Тайна Наука“ не може да означава никаква наука. Ако би искал да разбере себе си обаче, такъв човек би трябвало да признае, че той отхвърля „Тайната Наука“ не по силата на никакви основателни доводи, а по силата на едно безапелационно решение, произлизащо от негови те чисто субективни чувства. За да вникне във всичко това, достатъчно е само човек да размисли как възниква науката и какво е нейното значение в живота на хората. По своето естество, възникването на науката не е свързано с предмета, който тя обхваща, а с действителната активност на човешката душа, която се проявява в хода на познавателния стремеж. Необходимо е да насочим поглед върху това, как душата се отнася към се бе си, когато тя развива една или друга наука. Ако се поддадем на навика и приемем, че тази активност е налице само тогава, когато действуват нашите сетивни възприятия, ние лесно ще стигнем до убеждението, че в случая същественото са тъкмо тези сетивни възприятия, тези сетивни откровения. И тогава ние пропускаме обстоятелството, че в известен смисъл човешката душа е била ангажирана изключително и само върху своите сетивни откровения. Все пак ние можем да преодолеем подобно самоограничение и - независимо от специалния случай на приложението - да вникнем в самия характер на научната дейност. А това е съществено, когато ни предстои да говорим за познание на несетивни явления и да окачествяваме това познание като „научно“. Човешката мисъл иска да обхване тези явления по същия начин, по който в други случаи тя обхваща естественонаучните явления. Тайната Наука е в състояние да освободи естественонаучния метод - който в своята област се опира на взаимнозависимите и закономерно протичащи сетивни явления - от ограниченото му прилагане върху сетивните факти, но наред с това и да го съхрани като едно мисловно цяло. Тайната Наука се стреми да

обхване несетивните явления по същия начин, както естествената наука обхваща сетивните. Но докато естествената наука се ограничава с този начин на изследване и на мислене в областта на сетивния свят, Тайната Наука разглежда душевните усилия, необходими за проникването в сетивния свят като един вид самовъзпитание на душата и се стреми да приложи придобитите чрез това самовъзпитание опитности в областта на несетивния свят. Стремещт на Тайната Наука е не да проучва сетивните явления като такива, а да обхване целия несетивен свят, и то по същия начин, по който естественикът обяснява сетивните явления. От естествена научната методика тя запазва самото душевно настроение, с други думи тъкмо това, чрез което природознанието се превръща в истинска наука. Ето защо и Тайната Наука може с пълно право да се на рече наука.

Който размишлява върху значението на науката за човешкия живот, ще открие, че то далеч не се изчерпва с придобиването на познания за природата. Защото тези познания никога не могат да ни отведат до нещо друго, освен до едно изживяване на това, което няма нищо общо с човешката душа. Душевният свят на човека се проявява не в това, което той опознава от природата, а в самия процес на познанието. Душата изживява себе си тъкмо в своята ангажираност спрямо природата. Това, което в този случай душата постига за се бе си като едно оживотворяващо въздействие, е нещо съвсем различно от самото знание за природата. То е, с други думи, саморазвитието, осъществено чрез акта на природознанието. Една от целите на Тайната Наука е да включи напредъка от това саморазвитие в онези области, които се простират над обикновената природа. Последователят на Тайната Наука не само не подценява стойността на естествената наука, а се стреми към още по-пълното и признаване, каквото не може да си позволи дори самият естествоизпитател. Той добре знае, че без строгия начин на мислене, характерен за естествената наука, не може да съществува никаква друга научна дисциплина. Но той знае също, че когато тази яснота и строгост са постигнати чрез истинско проникване в духа на естествена научното мислене, тогава те могат да бъдат съхранени чрез силата на душата и приложени в други области.

Впрочем тук се поражда и нещо, което може да причини известни съмнения. Докато наблюдава природния свят, душата се ръководи от наблюдавания обект в много по-голяма степен, отколкото при изследването на несетивни явления. Тук тя трябва да притежава в още по-засилен вид - и то чрез чисто вътрешни импулси - способността да запази естествена научния начин на мислене. Понеже много хора несъзнателно вярват, че тази способност може да се запази единствено, ако се опираме върху

закономерностите на природните явления, те стигат до убеждението, което е всъщност един постулат: ако физическите закономерности изгубят своята валидност, душата веднага губи всяка ориентация в своите научни изследвания. Такива хора просто не съзнават характерните особености на научната методология. Те изграждат своите преценки преди всичко от заблужденията, които неизбежно възникват, когато научното светоусещане не е достатъчно укрепнало при своята работа с природните явления, и въпреки това душата изпитва стремежа да се обърне към несетивния свят. Естествено, в тези случаи възникват безкрайно много и съвсем ненаучни твърдения относно несетивните явления. И то, не защото подобни твърдения по своята същност могат да са ненаучни, а защото в конкретния случай, научното самовъзпитание е протекло без едно истинско наблюдение върху природния свят.

Впрочем всеки, който се осмели - във връзка с току що казаното - да говори за Тайната Наука, трябва да носи в себе си едно будно чувство за всевъзможните заблуждения, които възникват, ако върху явните тайни на света се говори без подобаващото научно светоусещане. Едва ли би било уместно, ако сега, още в самото начало на нашето изложение, се спираме на всички възможни заблуждения. В душите на много предубедени хора те ще събудят презрение към всяко изследване от този род, защото подобни индивиди се опират на действително съществуващите заблуждения, от които те заключават, че всеки стремеж към невидимия духовен свят е нещо неоправдано. И понеже много често отхвърлянето на Тайната Наука от страна на учените, или от страна на научно настроените критици, става под влияние на горното заключение, а позоваването на заблуждения - в повечето случаи несъзнателно - е само един претекст, считам всеки спор с такива противници, поне засега, за нещо ненужно. Нищо не им пречи да направят напълно оправданото възражение, че - а priori - изобщо не може да се установи дали този, който смята другите за заблудени, сам разполага с посочените верни критерии. Ето защо, устременият към Тайната Наука човек може да изнесе само това, което той сам смята за необходимо. Дали има право да стори това, могат да преженят само лица, които без всякакви предразсъдъци и внушения са в състояние да проникнат в характера на подобни послания, засягащи явните тайни на света. Впрочем той се задължава да покаже също и това, в какви отношения влизат неговите послания с постиженията на науката и на живота, какви противници са възможни и доколко външната сетивна действителност потвърждава неговите наблюдения. Естествено той никога не трябва да се стреми към такъв външен вид на своето изложение, при което на преден план, вместо самото съдържание, да изпъкне неговото риторично изкуство.

Относно данните на Тайната Наука, често се чува следното възражение: Добре, но тя съвсем не доказва това, което изнася пред нас; тя само изнася едно или друго твърдение и заявява: - Тайната Наука „установява"! И ако някой смята, че описанията в тази книга са извлечени по такъв начин, той допуска съществена грешка. Задачата на тази книга е да развие душевните сили и качества, придобити в хода на природопознанието, и да обърне внимание, че при такова развитие душата рано или късно идва в допир със свръхсетивните факти. Естествено, предполага се, че и всеки читател, който успее да вникне в изложението, по необходимост се натъква на тези факти. Впрочем една разлика спрямо естественонаучния подход настъпва още в мига, когато се пристъпва в областта на Духовната Наука (Geheimwissenschaft). При естествената наука фактите се намират в полето на сетивния свят; ученият разглежда душевната дейност като нещо второстепенно и дава превес на сетивните факти и тяхната закономерност. Духовнонаучният изследовател поставя на преден план тъкмо душевната дейност, защото читателят ще се добере до тези факти, само ако съумее да развие по правилен начин своята собствена душевна дейност. Тези факти не застават пред човешкото възприятие без съответстващата душевна активност, какъвто е случаят при естествената наука; те проникват в човека само чрез такава душевна активност. Следователно, духовният изследовател предполага, че читателят сам търси заедно с него тези факти. Неговите описания са така замислени, че той просто разказва за появата на тези факти и че в начина, по който разказва, цари не произвол и лични съображения, а характерният научен усет, изграден и възпитан чрез строгата методология на естествената наука. Ето защо той е принуден да говори и за средствата, чрез които постига наблюдения в областта на свръхсетивния свят. След като човек навлезе в тази област, той скоро ще забележи, че с помощта на Тайната Наука добива представи и идеи, каквито по-рано не е имал. Така човек стига до ново обяснение също и на това, което преди е смятал за основна същност на „доказателството". За естественонаучния подход към явленията „доказателството" е нещо, което се прибавя към тях от външния свят. При духовнонаучното мислене обаче, душевната дейност, която се развива в хода на естественонаучното мислене върху целите на доказателството, лежи в самото търсене на фактите. Те изобщо не могат да бъдат намерени, ако самият път към тях не е доказателствен. Който действително е преминал по този път, вече е изживял неговата доказателствена сила. В тази област чрез прибавянето на някакво външно доказателство не може да бъде постигнато нищо. И ако не се държи сметка за тази особеност на Тайната Наука, недоразуменията са неизбежни.

Цялата Тайна Наука израства от две основни мисли, които могат да се породят у всеки човек. За духовния изследовател, така както го разбираме тук, тези две мисли са крайният израз от определени събития, които човек може да изживее, ако си послужи с подходящите за това средства. За мнозина тези мисли означават твърде спорни твърдения, върху които може да се дискутира, а дори и да се „докаже“ техният пълен абсурд.

Първата от тези две мисли е, че зад видимия свят съществува един друг, невидим свят, който засега остава скрит както за сетивата, така и за свързаното с тях мислене.

Втората мисъл е, че ако човек развие дремещите в него способности, той може да проникне в този скрит свят.

Но такъв скрит свят не съществува! - ще кажат някои. Единственият съществуващ свят е този, който човек възприема чрез сетивата си. Загадките на този свят могат да бъдат разрешени, само ако се тръгва от са мия него. Дори и съвременният човек да е все още твърде далеч от възможността да отговори на всички въпроси, които Битието (Dasein) поставя пред него, ще дойде време, когато сетивните опитности и изградена та върху тях наука ще стигнат до тези отговори.

Други заявяват: Не може да се твърди, че зад видимия свят не съществува един скрит свят; обаче познавателните сили на човека не могат да проникнат в него. Тези два свята просто имат граници, които не могат да бъдат преминати. Потребността на човека „да вярва“ може да потърси убежище в един подобен свят: истинската наука обаче, която се опира на сигурни факти, не би могла да се занимава с този свят.

Една трета категория хора смятат, че от страна на човека е истинска дързост, ако чрез своето познание той иска да проникне в една област, спрямо която трябва да се откажем от „знанието“ и да се задоволим с „вярата“. Подобни хора окачествяват стремежа на безпомощния човек да проникне в един свят, който би могъл да принадлежи единствено на религиозния живот, като голяма несправедливост.

Изтъква се още и това, че едно общо познание за фактите от сетивния свят е възможно и достъпно за всички хора, докато за свръхсетивния свят идва в съображение само личното мнение на отделния човек и следователно в този случай не може да става дума за една общовалидна истина.

Разбира се, твърдят се и ред други неща.

Впрочем ясно е, че опознаването на видимия свят поставя пред човека загадки, които никога не могат да бъдат разрешени чрез самите факти на този свят. Те не ще могат да бъдат разрешени по този начин, дори и когато научното обяснение напредне до своите крайни предели на развитие. Защото, чрез своята вътрешна същност, видимите факти ясно загат-

ват за един друг, скрит свят. И ако някой не вниква в това, той сам затваря ума си пред загадките, които на всяка крачка изникват от страна на сетивния свят. Той просто не иска да види определени загадки; затова и вярва, че с помощта на сетивните факти може да се отговори на всички въпроси. Въпросите, които той иска да постави, действително могат да бъдат разрешени - и то без изключение - с помощта на онези факти, за които той си обещава, че ще бъдат разкрити в хода на времето. Това може да се допусне. Но защо някой трябва да очаква отговори, след като той изобщо не задава въпроси? Докато за човека, устремен към Тайната Наука, подобни въпроси са нещо напълно естествено и би трябвало да се приемат като напълно оправдан копнеж на човешката душа. Науката не може да бъде вкарана в определени рамки, само поради това, че се забраняват смелите и непредубедени въпроси.

Относно мнението, че в своето познание човек се натъква на граници, които той не би могъл да прекрачи, и че те го заставят да спре пред входа на невидимия свят, трябва да възразим: несъмнено, за обикновеното познание, невидимият свят е недостъпен. И който счита това познание за единствено възможно, той не може да стигне до друг възглед, освен до този, че в крайна сметка на човека не е позволено да проникне в един по-висш свят.

Ще добавим и следното: ако все пак е възможно да бъде развито и друго познание, то вече може да въведе човека в свръхсетивния свят. Ако смятаме подобен вид познание за невъзможно, ние логично стигаме до извода, че всякакви разисквания върху някакъв свръхсетивен свят са чиста безсмислица. За непредубедения човек, изправен пред този извод, съществува не по-малко логичното възражение, че въпросните опоненти чисто и просто не са стигнали до другото познание. Но как може човек да съди за нещо, за което сам твърди, че не познава? Безпристрастното и обективно мислене веднага преценява, че даден човек може да говори само за това, което познава и че не трябва да се произнася върху това, което не познава. Подобно мислене признава само правото, че всеки може да говори за неща, които е изпитал; но не и правото на даден човек да счита за невъзможно нещо, което самият той не познава и не иска да познае. Никому не може да се оспори правото да не се интересува за свръхсетивния свят.

Абсурдно е обаче, когато даден човек се счита за капацитет не само за това, което той може да разбира, но и за всичко онова, което „човекът“ не може да разбере.

На онези, които считат, че човешкият стремеж към свръхсетивния свят е само една дързост, духовнонаучният миروглед трябва да отговори: Не, човек има право на този стремеж и той ще извърши тежко престъпление

спрямо вложените в него способности, ако вместо да ги развие и си служи с тях, ги остави да за мрат.

Ако обаче някой мисли, че възгледите за свръхсетивния свят са нещо субективно и лично, той отрича самия обединяващ принцип на всички човешки същества. Напълно вярно е, че всеки човек открива свръхсетивния свят чрез самия себе си, но и неоспорим факт е, че всички хора, които са достатъчно напреднали в тази област, стигат не до различни, а до еднакви изводи. Различия се проявяват само доколкото хората се отправят към висшите истини не по един сигурен и научно издържан път, а по пътя на своя личен произвол. Следва да потвърдим и това, че правотата на духовнонаучния път може да признае само този, който изцяло е успял да се вживее в неговата неповторима същност.

Пътят към Тайната Наука може да бъде намерен от всеки човек в подходящия за това момент, стига да е убеден в съществуването на един друг свят, скрит зад видимия свят, или поне да го предчувствува в сърцето си. Този път може да бъде намерен и от всеки, който съзнава, че познавателните му способности могат да бъдат тласнати в едно решително развитие и усеща, че по този начин ще открие сигурен достъп до невидимия свят. За онзи човек, който развива своите душевни изживявания чрез Тайната Наука се открива не само възможността да намери верни отговори, укрепващи неговия познавателен устрем, но и шансът да превъзмогне всичко, което пречи на живота, всичко, което изтощава живота. А в един по-висш смисъл, да се отвърне или отрече от свръхсетивния свят, би означавало за човека едно безсилие на живота, една душевна смърт. Да, при известни обстоятелства, ако човек загуби надежда, че свръхсетивният свят може да му се открие, това може да го потопи в дълбоко отчаяние. Тази душевна смърт и това отчаяние, в техните всевъзможни форми, са в същото време и вътрешните, душевни врагове на всеки стремеж към Тайната Наука. И те се появяват винаги, когато човек изчерпи своята вътрешна сила. Тогава цялата жизнена сила трябва да бъде внасяна отвън, ако въобще подобен човек може да се сдобие с такава сила. В тези случаи човек възприема нещата, процесите и Съществата (die Wesenheiten), които застават пред неговите сетива като ги разграничава с помощта на своята умствена дейност. Те му доставят радост или болка, подтикват го към определени действия. Така той може да издържи известно време. Но рано или късно стига до една точка, където той вътрешно умира. Защото всичко онова, което може да се извлече от света, е вече изчерпано. И това не е твърдение, взето от личните опитности на един човек, а нещо, което се установява при непредубеденото разглеждане на всеки човешки живот. Само скритите сили, които дремят в дълбините на нещата, могат да ни предпазят от това изчерпване. Ако

замре нашият устрем към дълбините, от където непрекъснато черпим все нови и нови жизнени сили, най-после и външната страна на нещата престава да служи на живота.

Тук не става дума за отделния човек, за неговото щастие или нещастие. Тъкмо чрез истинските духовнонаучни прозрения, човек стига до убеждението, че от една по-висша гледна точка, щастието и нещастieto на индивида са дълбоко свързани с благо или гибелта на целия свят. Има път, по който човек може да прозре, че ако не развива по правилен начин своите сили, той нанася вреда на целия свят и на всички живи същества. Когато изгубва връзките със свръхсетивните сили и опустошава своя живот, човек разрушава не само своя вътрешен свят, - което го довежда до скръб и отчаяние - но чрез своята слабост създава пречки за развитието на целия свят, в който той живее.

Но човек може да се измами. Той може да се поддаде на вярата, че няма нищо скрито; че пред неговите сетива и разум застава всичко, което въобще може да съществува. Тази измама обаче е възможна само за повърхностния пласт на съзнанието, не и за неговите дълбини. Чувството и желанието изобщо не се поддават на тази измамна вяра. Те винаги се стремят по някакъв начин към дълбоката и скрита страна на нещата. И ако тя им бъде отнета, те веднага тласкат човека към съмнение, несигурност в живота и дори към отчаяние. Но едно познание, което прониква до скрития свят на нещата, набира сили и успява да превъзмогне всяка несигурност, безнадеждност и отчаяние, които подкопават живота и го правят неспособен да изпълни своята мисия в еволюцията на света.

Този е прекрасният плод на духовно-научното познание - че то не само задоволява жаждата за знание, а предава на живота крепкост и сила. Изворът, от който това познание черпи сила за работа и доверие в живота, е неизчерпаем. Нито един човек, който поне веднъж е пристъпил към този извор, не ще остане неподкрепен, когато и да се обърне към него.

Има хора, които не искат да знаят нищо за такъв род познание, понеже съзират в него нещо нездравословно. От една повърхностна гледна точка те са прави. Те не искат да разглеждат по някакъв особен начин това, което предлага. т.н. действителност. Те считат за слабост, когато някой се отклонява от действителността и търси своето спасение в един скрит свят, който за тях е равнозначен на нещо фантастично и нереално. Ако в търсенето на духовнонаучни истини не искаме да се изпада в болестно мечтателство и слабост, трябва да признаем подобни възражения за оправдани. Защото те се основават на едно здраво съждение, което обаче стига само до част от истината и не потъва в дълбочините на нещата. Ако стремежът към свръхсетивното познание би могъл да подкопае живота и да ни отблъсне от истинската действителност, тогава подобни

възражения биха били наистина достатъчно силни, за да отнемат всякаква почва под краката на едно сходно духовно течение.

Но и по отношение на подобни възгледи, стремежът на Тайната Наука да се „защитава“ в обикновения смисъл на тази дума, е нещо неправилно. Тайната Наука разкрива своите стойности пред всеки непредубеден човек, нагледно показващ как жизнената сила нараства само у този, който действително се вживява в нея. Тя не може да отчужди човека и да го превърне в мечтател; тя храни човека от онзи жизнен извор, от който произлиза и неговата духовно-душевна същност.

Когато се насочи към Тайната Наука, пред човека се изправят и други пречки за разбирането на нещата. По принцип е вярно, че в изложението на Тайната Наука читателят намира едно описание на душевни опитности, които могат да го отведат към свръхсетивния свят. Практически обаче, това е само един вид идеал. На първо време читателят трябва да се запознае с много по-голям брой свръхсетивни опитности и то не негови, а чужди. Друг начин не съществува и тази книга също ще се придържа към него. Ще бъде описана голяма част от това, което авторът смята, че знае върху същността на човека, върху неговото поведение от раждането до смъртта, както и върху процесите в духовния свят след смъртта, по време на които човек не е вече свързан със своето тяло; по нататък ще бъде описано развитието на Земята и на човечеството. На пръв поглед би могло да изглежда сякаш тук ще бъдат изнесени поредица от въображаеми познания с характера на догми, изискващи респект пред нечий авторитет. Но това не е така. Всичко, което може да се узнае за свръхсетивните истини, живее в този, който го описва, като жива опитност на неговата душа; и ако човек се вживее в тази душевна опитност, тя запалва в собствената му душа импулсите, които водят към съответните свръхсетивни факти. Когато четем описанията на Тайната Наука, ние имаме по-различни изживявания, отколкото при четенето на описания, свързани със сетивните факти. В последния случай ние просто четем нещо за тях. А когато четем описания на свръхсетивни факти, ние направо се включваме в определен поток на духовното Битие. Възприемайки последиците от духовното изследване, ние откриваме и нашия собствен вътрешен път на развитие. Вярно е, че на първо време читателят не винаги може да забележи подобно нещо. Мнозина си представят навлизането си в духовния свят като едно събитие, твърде сходно с някакво сетивно изживяване и смятат, че това, което човек изпитва при четенето за този свят, има определено мисловен характер. Обаче при истинското приемане на тези истини - дори когато те са под формата на мисли - човек е вече вътре в този свят и му остава само да разбере, че

той, макар и незабелязано, вече е изживял това, което погрешно е смятал за обикновено предаване на мисли.

Истинската същност на това изживяване ще можем да си изясним едва, когато практически осъществим това, което във втората част на тази книга е описано като „път“ към свръхсетивното познание. Някой твърде лесно би могъл да повярва, че трябва да е точно обратното: че най-напред трябва да е описан тъкмо този „път“. Но това не е така. За човек, който е отдаден само на „упражненията“, целящи проникване в свръхсетивния свят, без да отправя своя душевен поглед към определени свръхсетивни факти, този свят остава един неясен, объркан хаос. Но след като се е занимавал с определени духовни факти, човек постепенно се вживява в този свят, макар и до известна степен наивно, и после си дава сметка - вече извън всяка наивност - как сам и в пълно съзнание е добил опитности, за които първоначално е срещнал едно или друго външно съобщение. След като проникне в света на Тайната Наука, човек се убеждава, че сигурният път към свръхсетивното познание е само този. Той ще се увери още, че всяко опасение, според което свръхсетивните познания могат да действуват отначало като догми чрез своята сугестивна сила, е неоснователно. Защото съдържанието на тези познания се извлича от такава душевна атмосфера, която отнема каквато и да е сугестивна сила и му предоставя възможността да говори и на всеки друг човек по същия начин, по който духовните истини са проговорили на него самия. Ако първоначално другият не забелязва, че е пренесен в духовния свят, това не се дължи на сугестивно повлияване, а на финия и необикновен характер, присъщ на изживяванията, които читателят изпитва с книги от този род.

И така, след приемането на съобщенията за духовния свят, според както те са дадени в първата част на тази книга, човек става съпознавач (Mit-erkenner) на свръхсетивния свят; а чрез практическото прилагане на описаните във втората част душевни упражнения, той става самостоятелен познавач на този свят.

Според духа и истинския смисъл на нещата, нито един истински учен не ще открие противоречие между своята наука, изградена върху фактите от сетивния свят и начина, по който се изследва свръхсетивният свят. Такъв учен си служи с определени инструменти и методи. Той изобретява и построява инструментите чрез преработка на веществата, които му дава „природата“. Свръхсетивното познание също има свой инструмент. Само че този инструмент е самият човек. Но и този инструмент трябва да бъде нагласен с оглед на едно по-висше изследване. Първоначално - и без участието на човека - „природата“ е вложила в него определени способности и сили; сега те трябва да прераснат в по-висши способности и

сили. Така човек сам може да превърне себе си в инструмент за изследване на свръхсетивния свят.

СЪЩНОСТ НА ЧОВЕКА

При разглеждането на човека от гледна точка на свръхсетивното познание, веднага влиза в сила това, което по начало е валидно за този начин на познание. Това разглеждане е свързано с признаването на „явната тайна“ в самото човешко същество. За сетивата и за обвързания с тях разум, е достъпна само една част от това, което свръхсетивното познание обхваща от човешкото същество, а именно физическото тяло. За да вникнем добре в понятие то „физическо тяло“, трябва първо да насочим вниманието си към едно явление, което се простира като велика загадка над всеки миг от живота: смъртта и във връзка с нея да проучим цялата т.н. нежива природа, минералното царство, което непрекъснато носи смъртта в себе си. По този начин се обръщаме към редица факти, чието пълно изясняване е възможно само чрез свръхсетивното познание; на тези факти е посветена и по-голяма част от предлаганата книга. Тук обаче сме длъжни да посочим определени понятия, които ще се окажат важни ориентири за читателя.

Във видимия свят физическото тяло на човека е онова, което го прави подобен на минералния свят. В същото време физическото тяло не може да бъде смятано за нещо, което различава човека от минерала. За непредубеденото мислене преди всичко е важен фактът, че след смъртта се проявява онази част от човешкото същество, която го приравнява с минералния свят. Трупът е онази част от човека, където се разиграват процеси, характерни за минералния свят. В тази част на човешкото същество - трупа - действуват същите сили и вещества, които действуват и в минералния свят. От друга страна обаче, трябва ясно да посочим елементарния факт, че след смъртта, за физическото тяло настъпва пълен разпад. Справедливо е да добавим: без съмнение, в човешкото физическо тяло се намират същите сили и вещества, каквито имаме и в минерала; обаче през времетраенето на живота тяхно то действие е подчинено на една по-висша задача. Тези действия стават присъщи на минералния свят едва след настъпването на смъртта. Едва тогава те се проявяват съобразно своята собствена природа, а именно като разруши тели на човешкото физическо тяло.

Ето как в самия човек трябва ясно да разграничим „явното“ от „скритото“, „видимото“ от „невидимото“. Защото през времетраенето на живота, „невидимите сили“ трябва да водят една непрекъсната борба срещу веществата и силите в минералната област на физическото тяло. Престане ли тази борба, веднага настъпва чисто минералната активност.

С това ние посочваме и онази точка, от която трябва да започне науката за свръхсетивния свят. Тя трябва да търси онова, което ръководи споменатата борба. А точно то е нещо скрито и невидимо за нашите сетива. То става достъпно едва за свръхсетивното наблюдение. Как може човек да постигне онова равнище, което му позволява да види „невидимото“, също както обикновените очи различават физическите предмети, ще стане ясно в следващите глави на тази книга. Сега е по-важно да опишем какво се установява при свръхсетивното наблюдение.

Вече споменахме: описанието на пътя, който ни издига до по-висшето „виждане“, може да има стойност, само ако човек първо се запознае с един обикновен разказ за това, което установява свръхсетивното изследване. За щото в тази област човек може да разбере нещо дори и още да не го е наблюдавал. Добрият път към „виждането“ е този, който тръгва от разбирането.

Невидимите сили, които водят непрекъснатата борба срещу разпадането на физическото тяло, могат да бъдат наблюдавани само от хора с „висши виждания“; действията им обаче са достъпни и за обикновения човек. А тези действия се проектират в облика или формата, която - по време на живота - съединява и консолидира минералните вещества и сили на физическото тяло. С настъпването на смъртта, тази форма постепенно изчезва и физическото тяло се превръща в част от останалия минерален свят. Обаче свръхсетивното виждане може да проследи всичко онова, което по време на живота пречи на физическите вещества и сили да проявят своето специфично и разрушително действие спрямо физическото тяло и да го наблюдава подробно като една самостоятелна част от човешкото същество. Нека да наречем тази самостоятелна част „етерно тяло“ или „жизнено тяло“. (Atherleib или Lebensleib)

За да не се промъкнат недоразумения още в самото начало, трябва да обсъдим още две подробности, които са свързани с тези понятия. Думата „етер“ тук няма да се употребява в онзи смисъл, който влага в нея съвременната физика. Тя например дефинира етера като носител на светлината. Но тук този термин ще бъде употребяван само в смисъла, посочен по-горе, а именно - да обозначи това, което е достъпно за висшето виждане, и което за сетивното наблюдение се проявява само в своите действия; с други думи: това, което съединява минералните вещества и сили, придавайки им специфичната форма на физическото тяло.

Думата „тяло“ също трябва да бъде разбрана правилно. За назоваване на по-висшите неща от Битието ние сме принудени да си служим с думите на обикновения език. Те са предназначени да изразяват само физически и сетивни факти. Естествено, в сетивен смисъл „етерното тяло“ не е нещо телесно, колкото и фино да си го представяме.*/ С термините „етер

но тяло" и „жизнено тяло" авторът не възобновява просто древния и преодолян от науката възглед за „жизнената сила". Това той пояснява и в своята книга „Теософия", б.а./

С описанието на това „етерно" или „жизнено тяло" ние стигаме до точката, където ще срещнем и възраженията на съвременното мислене. Развитието на човешкия Дух е стигнало до там, че да се говори днес за съществуването на подобна част от човешкото същество, се смята за нещо ненаучно. Материалистическият начин на мислене не вижда в живия организъм нищо друго освен една сплав от физически вещества и сили, каквато се намира също и в неживия свят, в минерала. Счита се само, че в живите организми тази сплав е много по-комплицирана, отколкото в неорганичния свят. До неотдавна в обикновената наука съществуваша и други възгледи. Ако човек проследи някой от сериозните учени през първата половина на 19 век, ще установи, как тогава дори „истинските естественици" са предполагали, че в живото тяло съществува нещо различно в сравнение с неживия минерал. Говорело се за „жизнена сила". Разбира се, тогавашните учени не са си представяли тази „жизнена сила" както това, което по-горе нарекохме „жизнено тяло". Обаче в тази представа все пак има предчувствие, че съществува нещо подобно. Те си представяли „жизнената сила" приблизително така, сякаш към живото тяло се прибавят физическите вещества и сили по същия начин, както магнитната сила на магнита прониква в обикновеното желязо. След време „жизнената сила" беше изхвърлена от науката. Появи се стремежът всичко да се обяснява с конкретните физически и химически причини. Днес при някои естественици в известно отношение наблюдаваме връщане назад. Някои от тях допускат, че понятия като „жизнена сила" и други подобни не са напълно лишени от смисъл. Но дори и такъв учен, който до пуска това, не би искал да има нищо общо с нашето описание на „жизненото тяло". По правило, ако се впуснем в спор с официалните възгледи, няма да доведе до никъде. Напротив, свръхсетивното познание непрекъснато трябва да признава, че материалистическото мислене е необходимо - макар и странично - явление, което съпровожда естествено-научния прогрес на нашето време. Този прогрес идва като резултат от изключителното усъвършенстване на средствата за сетивно наблюдение. И в природата на човека е, че в хода на своето развитие усъвършенствува отделни способности за сметка на други. Прецизното сетивно наблюдение, което се разви до такава забележителна степен чрез естествените науки, остави на заден план онези човешки способности, които могат да ни доведат до „скритите светове". Обаче отново идва време, когато грижата за тези пренебрегнати способности трябва да стане нещо сериозно и необходимо. Невидимият свят няма да бъде признат чрез

това, че се оборват съжденията, които с логическа последователност отхвърлят неговото съществуване, а като се изнесе този невидим свят в неговата истинска светлина. Тогава ще го признаят и тези, за които „времето е дошло“.

Тук трябваше да споменем това, за да не бъдем обвинени в некомпетентност относно възгледите на естествената наука, особено когато говорим за „етерното тяло“, което впрочем в определени кръгове се смята за чиста фантастика.

И така, етерното тяло е втората съставна част на човешкото същество. За свръхсетивното познание то е в много по-голяма степен реално отколкото физическото тяло. Подробно описание за него ще дадем в следващите части на тази книга, когато ще изтъкнем и в какъв смисъл трябва да се приемат подобни описания. За сега е достатъчно да кажем, че етерното тяло прониква от край до край в цялото физическо тяло и че то е като един вид архитект на последното, формата и строежът на всички органи се поддържат чрез потоците и движенията на етерното тяло. В основата на физическото сърце стои едно „етерно сърце“, в основата на физическия мозък - „етерен мозък“ и т.н. Етерното тяло е разчленено също както физическото, само че много по-сложно. Докато при физическото тяло имаме строго обособени части, то навсякъде в етерното тяло имаме живо и неспирно преливане.

Етерното тяло е еднакво за човека и растенията, както физическото тяло е еднакво за човека и минерала. Всеки жив организъм има свое етерно тяло.

От етерното тяло свръхсетивното наблюдение се издига до следващата съставна част на човешкото същество. За да си изградим подходяща представа за нея, то насочва вниманието ни към съня, докато по отношение на етерното тяло вниманието ни беше насочено към смъртта.

Доколкото разглеждаме видимите явления, цялото човешко творчество е дейност, която се осъществява в състояние на будност. Тази дейност обаче е възможна само, ако човек непрекъснато черпи от съня възстановяване на своите изразходвани сили. По време на сън изчезват всякакъв вид мисли и действия; за съзнателния живот изчезва всяко страдание, всяко удоволствие. Докато при събуждането, от безсъзнателните дълбини на съня като от един скрит и тайнствен извор бликват силите на човешкото съзнание. Същото съзнание, което при заспиването угасва в дълбок мрак, при събуждането се появява отново. От гледна точка на свръхсетивното познание, това което непрекъснато пробужда живота от състоянието на безсъзнание, представлява третата съставна част на човешкото същество. Можем да я наречем „астрално тяло“ (Astralleib)

Както физическото тяло не може да поддържа своята форма чрез намиращите се в него минерални вещества и сили без да бъде проникнато от етерното, така и силите на етерното тяло не могат чрез самите себе си да се изпълнят със светлината на съзнанието. Едно етерно тяло, предоставено само на себе си, би трябвало да се намира в състояние на непрекъснат сън. С други думи, то би могло да поддържа във физическото тяло само един растителен живот. Етерното тяло е будно само когато е озарено от астралното тяло. За сетивното наблюдение - когато човек потъва в сън - действието на астралното тяло изчезва. За свръхсетивното наблюдение обаче, то продължава да съществува, само че сега се явява отделено от етерното тяло или като един вид „излъчено“ от него. Сетивното наблюдение няма нищо общо със самото астрално тяло; достъпни за сетивата са само проявленията на астралното тяло. А по време на сън такива проявления не съществуват. В същия смисъл както физическото тяло е еднакво за човека и минералите, а етерното тяло е еднакво за човека и растенията, така и астралното тяло е еднакво за човека и животните. Растенията са в състояние на непрекъснат сън. Който не разсъждава върху тези неща, лесно може да изпадне в заблуждението да приписва някакъв вид съзнание и на растенията, каквото - със съответните разлики - животните и хората имат в будно състояние. Това обаче може да се случи само тогава, когато си изграждаме една съвсем неточна представа за съзнанието. Всеки може да възрази, че когато упражним външно дразнение върху растението, то извършва определени движения, както и животното. В научния свят се говори за чувствителност на някои растения, които например свиват листата си, ако върху тях се упражнят определени външни въздействия. Отличителната черта на съзнанието обаче е не тази, че едно същество реагира спрямо някакво външно действие, а че дадено същество може да изживее в себе си нещо, което идва като един нов елемент, допълващ обикновената реакция. В противен случай би могло да се говори за съзнание и тогава, когато едно парче желязо се разширява под въздействието на топлината. Съзнание може да има само тогава, когато например топлината причинява болка.

Четвъртата съставна част, която свръхсетивното познание приписва на човека, няма аналог и не съществува никъде в околния свят. Тя го различава от всички останали същества и чрез нея той се превръща във венеца на сътворения свят. Свръхсетивното познание ни дава представа и за тази четвърта съставна част на човешкото същество като посочва, че в човешките изживявания, протичащи в будност, също има една съществена разлика. Тя изпква веднага щом обърнем внимание върху следното. От една страна, докато е буден, човек е непрекъснато в центъра на определени изживявания, които по необходимост идват и си отиват, а от

друга страна той има изживявания, при които това не е така. Разликата изпъква особено силно, когато сравним човешките изживявания с тези на животните. Животното реагира на външните въздействия по строго закономерен начин. В зависимост от топлината и студа, от болката и удоволствието, както и от други закономерно протичащи процеси в неговото тяло, животното има съзнание например за своят глад или жажда. Човешкият живот не се изчерпва само с такива изживявания. Човекът може да прояви желания и страсти, които надхвърлят тази елементарна закономерност. Ако нашите наблюдения върху едно животно са достатъчно продължителни, винаги бихме могли да докажем къде точно се намира поводът за определено действие или усещане - извън тялото му или вътре в него. При човека това в никакъв случай не е така. Той може да изпитва желания и страсти, чийто повод не откриваме нито вън, нито вътре в неговото тяло. За всичко, което попада в тази област, трябва да търсим един особен източник. И в смисъла на свръхсетивната наука, този източник следва да се търси в човешкия „Аз". (Ich) Ето защо Аза ще разглеждаме и като четвърта съставна част на човешкото същество.

Ако астралното тяло бъде предоставено само на себе си, в него веднага биха се надигнали вълни на удоволствие и болка, на глад и жажда; но това, което не би могло да се породи в него, е усещането: във всичко то ва има нещо устойчиво и „трайно". Тук не става дума, че „трайното" означаваме като „Аз", но че „Азът" е този, който изживява трайното. Понятията в тази област трябва да са изключително прецизни, защото в противен случай неизбежно възникват всевъзможни недоразумения. С долавянето на нещо устойчиво и трайно в непрекъснатата смяна на вътрешните изживявания настъпва и зазоряването на „чувството за Аза". Фактът, че едно животно изпитва например глад, не му дава чувството за Аза. Гладът идва винаги, когато у дадено същество се появи съответната предпоставка. Ако предпоставката е налице, животното се нахвърля върху храната. Азовото чувство се проявява не само при наличието на тези предпоставки, а едва тогава, когато при едно предишно насищане с храна възникне удоволствие, съзнанието за което се запази, така че тласъкът към храната идва не само от сегашното усещане за глад, но и от миналото усещане за удоволствие.

Както физическото тяло се разпада, ако етерното тяло не го поддържа, както етерното тяло потъва в безсъзнание, ако то не се озарява от астралното тяло, така и астралното тяло би трябвало да потопява миналото в непрекъсната забравата, ако „Азът" не би запазвал миналото за настоящето. Това, което за физическото тяло е смъртта, което за етерното тяло е сънят, за астралното тяло то е забравата. С други думи: на етерното тя-

ло е присъщ животът, на астралното тяло - съзнанието и на Аза – споменът.

Човек лесно изпада в заблудението да приписва на растения определен вид съзнание, но още по-лесно може да сгреша ако започне да говори за спомен при животните. А колко близка до ума е мисълта, че кучето разпознава своя господар дори и след като не го е виждало продължително време. В действителност обаче, подобно разпознаване изобщо не е свързано със спомена, а с нещо много по-различно. Кучето изпитва определена привързаност към своя господар. Тя се определя от вътрешната същност на господаря; всъщност по следната доставя и удоволствието на животното, но в присъствието на господаря. И всеки път когато това присъствие е налице, то става и предпоставка за подновяване на удоволствието. Истински спомен обаче имаме едва тогава, когато едно същество не само усеща изживяванията си в момента, а когато то съхранява и тези от миналото. И все пак някой може да сметне, че кучето притежава спомени. Той си казва: кучето скърби, след като господарят му го е напуснал, следователно у него остава някакъв спомен за господаря. Това съждение също е погрешно. При съжителството с господаря, присъствието на последния се превръща за кучето в една потребност и тогава то усеща отсъствието също както глада. Без подобни разграничения, никой не може да постигне яснота върху истинските отношения в живота.

Изхождайки от определени предразсъдъци, би могло да се възрази, че все пак не би могло да се знае със сигурност, дали при животното съществува или не някакъв аналог на човешкия спомен. Подобно възражение възниква само в хода на повърхностни и неточни наблюдения. Ако внимателно наблюдаваме как се отнася животното към своите изживявания, ние ще установим и разликата между двата вида „отношение“ - това на животното и това на човека. Тогава ще открием, че животното „се отнася“ като същество, което не притежава спомен. За свръхсетивното наблюдение това и без друго е ясно. Но всичко онова, което за свръхсетивно то наблюдение е непосредствен факт, може да бъде - в неговите действия - наблюдавано чрез сетивните възприятия и разбрано чрез методите на обикновеното мислене. А когато някой твърди, че човек узнава за своите спомени чрез вътрешно-душевни наблюдения, нещо, което при животните не може да се установи, той допуска една съдбоносна грешка. Своята способност да си спомня, човек не може в никакъв случай да извлече от вътрешните си душевни наблюдения; нея той може да извлече само от това, което изживява във са мия себе си при отношението си спрямо нещата и процесите в околния свят. Тези опитности, които има със себе си, той разпростира по същия начин и спрямо другите хора, спрямо животните. Заслепяваща илюзия е да се смята, че човекът

съди за съществуването на спомена само според душевните си наблюдения. Силата, която лежи в основата на спомена, може да се нарече и вътрешна, обаче съждението за нея - включително и когато става дума за собствената личност - може да се осъществи само чрез точния поглед върху причинните зависимости между живота и околния свят. Тези зависимости можем да установим както у себе си, така и при животното. Спрямо всички тези неща нашата официална психология сериозно страда поради своите неточни и недиференцирани представи, почиващи най-вече на погрешни наблюдения.

За „Аза“ споменът и забравата означават приблизително същото, както за астралното тяло означават будността и сънят. Както сънят премахва грижите и тревогите на деня, така и забравата простира едно було над неприятните случки в живота и по този начин заличава една част от миналото. И както сънят е необходим, за да укрепнат изчерпаните жизнени сили, така и човек трябва да изтрие от спомена определени части от своето минало, ако иска да застане свободен и безпристрастен пред възможността за нови изживявания. И тъкмо от забравата израстват нови сили за възприемане на новото. Нека размислим върху едно толкова обикновено нещо, каквото е усвояването на писането. Детето забравя всички усилия, които е употребило, за да се научи да пише. Така това, което остава, е способността да пише. И как би писал човек, ако при всяко хващане на писалката, в душата му бликваша спомени за всичко изживяно от него през ученическата възраст? Впрочем споменът се проявява в различни по сила степени. Най-простата форма на спомена има ме, когато човек възприема даден предмет и после, след като се е отстранил от него, може да пробуди в се бе си представата за този предмет. Той си изгражда тази представа докато е възприемал предмета. По същото време между неговото астрално тяло и неговия Аз протича строго определен процес. Астралното тяло превръща външното впечатление в акт на съзнанието. В противен случай - ако Азът не би приел познанието в себе си и не би го превърнал в своя достояние - познанието за предмета би продължило само, докато той се намира в непосредствен досег с човека.

Точно тук свръхсетивният подход към нещата ясно разграничава телесното от душевното. За астрално тяло говорим дотолкова, доколкото имаме предвид възникването на знание за един конкретен предмет. А това, което придава на знанието елемента трайност, означаваме като душа. От казаното обаче става ясно, колко дълбоко свързани в човека са астралното тяло с онази част от душата, която придава на знанието елемента трайност. Ето защо тази комбинация също можем да означим като астрално тяло. Ако се стремим към по-точна дефиниция на нещата, астралното тя

ло на човека ще наречем още душевно тяло (Seelenleib), а душата, доколкото тя е свързана с него, ще наречем Сетивна Душа (Empfindungsseele).

Азът се издига до една по-висока степен в своето развитие, ако насочи дейността си върху това, което е усвоил като знание от външните предмети. Точно чрез тази дейност Азът все повече се освобождава от предметите на възприятието, за да работи в своята собствена област. Тази част от душата, която е ангажирана с всичко това, ще наречем Разсъдъчна (Verstandesseele) или Чувстваща Душа (Gemutseele). Както Сетивната така и Разсъдъчната Душа работят с впечатленията от сетивно възприеманите предмети и със следите, които запазват от тях в паметта. Тук душата е напълно отдадена на това, което за нея представлява нещо съвсем външно. Отвън тя е приела също и това, което после превръща чрез паметта в свое лично притежание. Но душата има много по-големи възможности. Тя е не само Сетивна и Разсъдъчна Душа. Свръхсетивният възглед без никакви усилия успява да изгради у нас една представа за тези възможности, като ни насочва към един обикновен факт, който трябва да бъде оценен според своето огромно значение. Този факт е, че в цяла та езикова сфера има едно единствено наименование, което по своята същност се различава от всички останали. Това е наименованието „Аз“. Всеки човек може да назове с каквото и да е друго наименование останалите предмети и същества. Но като обозначение на едно същество, „Азът“ има смисъл само тогава, когато това същество само назовава себе си с името „Аз“. При никакви обстоятелства името „Аз“ не може да прозвучи отвън и да стигне до ухото на даден човек. Той може да го употреби единствено по отношение на се бе си. Аз съм „Аз“ само за мен, за всеки друг, аз съм „ти“, и всеки друг е за мен „ти“. Този прост факт е външен израз на едно дълбока истина. „Азът“ е независим от целия външен свят; ето защо и неговото име никога не може да прозвучи отвън. Религиозните вероизповедания, които съзнателно са съхранили връзката си със свръхсетивния възглед, определят „Аза“ като „неизразимото име на Бога“. И когато занаят ще употребяваме този израз, нека имаме предвид това. Нищо външно няма достъп до тази част на човешката душа, за коя то става дума тук. Тук е „скритото светилище на душата“. Тук достъп може да получи само такова същество, което е сродно с душата. „Бог, който живее в човека, говори, когато душата познава себе си като Аз“. Както Сетивната и Разсъдъчната Душа живеят във външния свят, така и една трета съставна част на душата - ако тя стигне до възприемането на своята собствена същност - се потопява в Божествения свят.

Тук лесно може да възникне недоразумението, че подобен възглед смята Аза и Бога за едно цяло. В случая не се твърди че Азът е Бог, а само това, че той е от едно и също естество с Божественото. Когато някой казва, че една капка морска вода има същия състав като морето, нима твърди, че капката е самото море? Или с други думи: както капката се отнася към морето, така и Азът се отнася към Божественото. Човекът може да намери в себе си нещо божествено, само защото неговата първична същност е взета от Божествения свят. Ето как чрез тази трета съставна част на душата, човек постига едно вътрешно знание за себе си, също както чрез астралното тяло постига знание за външния свят. Тайната Наука нарича тази трета съставна част на душата Съзнаваща Душа (Bewusstsein-seele). Следователно, от гледище на Тайната Наука душата е изградена от три съставни части: Сетивна Душа, Разсъдъчна Душа и Съзнаваща Душа, а тялото - от физическо, етерно и астрално тяло.

Правилното разбиране на „Аза“ се затруднява от известни грешки в психологическите наблюдения, сходни с тези, които вече посочихме по отношение на паметовите възможности. Мнозина смятат, че могат да посочат примери, които са опровержение на казаното по-горе, макар че обикновено те се оказват примери на потвърждение. Такъв е случаят със забележките върху „Аза“, които Едуард фон Хартман прави на страница 55 и следващите в своята книга „Основи на психологията“. Той казва: „По начало себесъзнанието е по-древно от думата Аз. В развитието на езика личните местоимения са значително по-късен продукт и те имат значение преди всичко като съкращения. Думата Аз е само един съкратен заместител относно личното име на говорещия, но такъв заместител, който всеки говорещ употребява за себе си, независимо от това, с какво собствено име го назовават другите. Себесъзнанието може да се развие до твърде висока степен при животните, както и при необразовани глухонemi хора, без при това да е свързано с някакво собствено име. Съзнанието за собственото име може напълно да замести липсващата езикова употреба на Аза. По този начин се премахва и всякакъв магически ореол, с който мнозина обвиват думичката „аз“; тя не може да прибави абсолютно нищо към понятието „себесъзнание“, а само извлича от него цялото свое съдържание.“ Човек може да бъде напълно съгласен с подобни размишления, дори и с това, че думичката „аз“ не трябва да се обвива с никакъв магически ореол, който само смущава ясения поглед върху тези неща. Обаче постепенно утвърденото словесно обозначение на даден факт изобщо не е решаващо за неговата вътрешна същност. В случая важното е, че вложената в себесъзнанието Азова същност е „по-древна от думата Аз“. Да, човекът е заставен да прибегне до тази думичка - с нейните свойства, валидни единствено за него - за да изрази отноше-

нието си към външния свят по един коренно различен от животното начин. Както не можем да стигнем до геометричната характеристика на триъгълника като проучим как е възникнала думата „триъгълник“, така не сме в състояние да се произнесем и върху същността на Аза, ако проучим етимологичното възникване и езиковата предистория на думата „аз“.

Истинската природа на „Аза“ се разкрива едва в Съзнаващата Душа. Докато в „сетивния“ и „разбиращ“ елемент душата е някак разпръсната, тъкмо като Съзнаваща Душа тя се доближава до своята истинска същност. С помощта на Съзнаващата Душа „Азът“ може да бъде възприеман, и то не по друг начин, а като определена вътрешна дейност. Представите за външните предмети се образуват в зависимост от появата, промените, изчезването на предметите и т.н.; тези представи обаче продължават да работят в човешкия разсъдък чрез своята собствена сила. Ако обаче Азът поиска да възприеме сам себе си, той не може да стори това просто като се отдаде на самия себе си; за да стигне до съзнанието за себе си, Азът трябва да прояви вътрешна активност в своите собствени дълбини. С възприемането на „Аза“, с размисъла върху себе си, започва и една нова дейност на Аза. Чрез нея възприемането на Аза в Съзнаващата Душа добива за човек едно съвсем раз лично значение от онова, което нахлува към Аза чрез трите съставни части на тялото и чрез двете съставни части на душата. Силата, която изявява Аза в Съзнаващата Душа, е същата, която се проявява в целия останал свят. Само че в тялото и в по-низшите съставни части на душата, тя се проявява в своите действия не непосредствено, а косвено и незабележимо. Нейната най-низша изява се осъществява чрез физическото тяло; после постепенно се издига до това, което изпълва Разсъдъчната Душа. Би могло да се каже, че с издигането над всяка по-горна степен отпада и някоя от обвивките, които скриват невидимия свят. В това, което изпълва Съзнаващата Душа, целият скрит свят грейва като в най-съкровения храм на душата. Обаче тук той е само като малка капка в морето на всепроникващите духовни сили. И човек трябва да ги обхване най-напред тъкмо тук. Той трябва да ги познае в самия себе си; после той може да ги открие и навсякъде другаде.

Това, което прониква в Съзнаващата Душа като една малка водна капка, Тайната Наука нарича Дух. Така Съзнаващата Душа е свързана с Духа, който пък от своя страна представлява скритата същност на всяко проявление. Ако човек се стреми да обхване Духа във всичките му проявления, той трябва да стори това по същия начин, по който е обхванал Аза в Съзнаващата Душа. Но той трябва да приложи дейността, която го е довела до възприемането на Аза и спрямо целия видим свят. И тогава той се издига до още по-висока степен на своето развитие. Към своите теле-

сни и душевни съставки той прибавя вече нещо ново. Следващото, което той сам завладява, е потопено в по-низшите пластове на душата му. И всичко това става чрез определена работа на Аза върху човешката душа. Доколко човек е напреднал в тази работа, проличава, ако сравним едно лице, което все още е напълно отдадено на низши страсти и на т.н. сентивни удоволствия, с човек, обляхнат от благороден идеализъм. В известен смисъл, можем да разглеждаме последния като произлязъл от първия, ако той би превъзмогнал низшите влечения и би се обърнал към висшия живот. Така той - чрез Аза - е по действувал облагородяващо и одухотворяващо върху своята душа. Азът е станал господар на целия душевен живот. Това въздействие може да се усили до такава степен, че в душата да не се пробужда вече никаква страст, никакво удоволствие, без Азът да бъде силата, която допуска това. По този начин цялата душа се превръща в едно откровение на Аза, каквото по-рано е била само Съзнаващата Душа. Всъщност целият културен живот и всеки духовен стремеж на хората се състои в определена работа, чиято цел е да постигне именно това господство на Аза. Всеки наш съвременник е включен в тази работа, независимо дали иска или не, дали има или няма съзнание за това.

Чрез този вид работа човешкото същество се издига до по-високи степени на своето развитие; чрез нея човек развива нови съставни части на своето същество. Засега те са скрити зад видимия свят. Но чрез тази работа на Аза върху душата, човек може да стане не само господар над нея и да извади наяве скритите там сили. Той може да разшири тази работа и да я прехвърли върху астралното тяло. По този начин Азът завладява астралното тяло, като се съединява с неговата скрита същност. Това завладяно и преобразено от Аза астрално тяло ще наречем Дух-Себе, или Духовно Себе (Geistselbst). (Източната мъдрост го нарича „Манас".)

В лицето на Духовното Себе имаме една още по-висша съставна част на човешкото същество, която е в зародишен вид, но която - работейки върху себе си - човек ще проявява все повече и повече.

Както човек овладява астралното тяло, прониквайки в скритите зад него сили, така в хода на развитието става и с етерното тяло. Обаче работата над етерното тяло е много по-интензивна, отколкото тази над астралното тяло, защото това, което се крие в етерното тяло, е обвито с две обвивки, докато скритото в астралното тяло е обвито само в една. Можем да си изградим понятие за разликата в работата над двете тела, като посочим известни промени, които настъпват у човека в хода на неговото развитие. Нека първо помислим какви душевни качества се развиват, когато Азът работи над душата; как се променят удоволствието и желанията, радостта и болката. Нужно е само човек да си спомни времето на своето

детство: от какво е изпит вал радост, какво му е причинявало болка? Какво ново е научил, което може да прибави към познанията си от детството? Всичко това обаче е само израз на факта, по какъв начин Азът е добил власт над астралното тяло. Защото астралното тяло е носител на удоволствието и болката, на радостта и страданието. И нека сравним всичко това с обстоятелството, колко слабо се променят в хода на времето определени качества на човека, например неговият темперамент, характеровите му особености и т.н. Едно избухливо дете често проявява избухливост и по-късно, в своята зряла възраст. Понякога тези неща са толкова очебийни, че има мислители, които напълно отричат възможността от промени в човешкия характер. Те смятат, че характерът е нещо трайно през целия живот и само се проявява в една или друга посока. Подобна преценка се основава единствено върху непълни и недостатъчни наблюдения. Хора с развит усет за тези неща, ясно виждат, че и характерът, и темпераментът на човека се променят под влиянието на неговия Аз. Несъмнено, спрямо по-горе изброените качества, тази промяна е много по-бавна. Двата вида промени бихме могли да сравним с движението на часовниковите стрелки. Промените в астралното тяло се отнасят към тези в етерното тяло, както движението на голямата стрелка се отнася към движението на малката стрелка. Силите, които предизвикват тези промени в характера и темперамента, принадлежат на етерното тяло. Те са от същия род с онези сили, които се проявяват в областта на биологичния живот, т.е. силите на растежа, размножението и т.н. Тези неща ще бъдат истински осветлени в следващите глави на книгата. Впрочем Азът работи над астралното тяло, не когато човек просто се отдава на удоволствие и болки, на радости и страдания, а когато настъпват промени в тези устойчиви душевни качества. Работата на Аза се простира и върху етерното тяло например тогава, когато той упражнява дейността си и предизвиква промени в характера, темперамента и т.н. За тази промяна работи всеки човек, независимо дали го съзнава или не. Най-мощните импулси в обикновения живот, които съдействуват за тази промяна, са религиозните. Когато Азът позволи на импулсите, бликащи от религиозния живот, да проникват в него, тогава те образуват там, в Аза, една сила, чиито въздействия стигат чак до етерното тяло, за да го променят и преобразят, докато астралното тяло се променя от много по-слаби въздействия. Тези по-незначителни въздействия, които самият живот предлага на човека - образование, размисли, облагородяване на чувствата и т.н. - подлежат на всевъзможни колебания и разпокъсаност; религиозните чувства обаче придават на цялата мисловна, чувствена и волева активност един отпечатък на единство и цялост. Наред с това, те озаряват и целия душевен живот с една проникваща и постоянна светлина.

Днес човек мисли и чувствава едно, утре - друго; поводите за това са най-различни. Ако обаче човек е под въздействието на своето трайно религиозно светоусещане и долавя нещо, което остава неподвластно на каквито и да е колебания, той ще пренесе днешните си мисли и чувства също и в утрешния ден. Ето защо религиозното свето усещане играе решаваща роля в душевния живот и в хода на времето въздействията му непрекъснато укрепват, защото протичат в условия на непрекъснато повторение. Поради тази причина те постигат и силата да действуват върху етерното тяло.

По сходен начин въздействува върху човека и истинското изкуство. Когато чрез външните форми, цветове и звуци човек проникне - движен от своите представи и чувства - в скритата духовна същност на едно художествено произведение, тогава импулсите, които Азът приема по този начин, достигат наистина чак до етерното тяло. И ако доведем тази мисъл до край, ще преценим какво огромно значение има изкуството за всяко човешко развитие. Тук посочихме само отделни действия на Азовите импулси върху етерното тяло. Но в човешкия живот има и много други въздействия, които не са толкова отчетливи. Впрочем дори и от няколко посочени примери е ясно, че човешкото същество има и друга съставна част, също скрита, върху която Азът непрекъснато работи... Тя е втората съставна част на Духа и можем да я наречем Дух-Живот (Lebensgeist) (Източната мъдрост прибягва до името „Буди“). Изразът „Дух-Живот“ е подходящ, защото в това, което той обозначава, действуват същите сили, както и в „жизненото тяло“, само че, когато те се проявяват като жизнено тяло, в тях не действа човешкият Аз. Но когато се проявяват като Дух-Живот, те са проникнати от дейността на Аза.

Интелектуалното развитие на човека, пречистването и облагородяването на неговите чувства и воля, са мярката за преобразяването на неговото астрално тяло в Духовно-Себе; неговите религиозни изживявания и някои други опитности се отпечатват върху етерното тяло и го превръщат в Дух-Живот. В хода на обикновения живот това става малко или много несъзнателно. Напротив, т.нар. Посвещение на човека се състои в това, че с помощта на средствата, дадени му от свръхсетивното познание, той взема съзнателно в свои ръце и процесите, разиграващи се в Духовното Себе, и тези в Духа-Живот. За тези средства Ще говорим по-нататък в тази книга. Наложително беше само предварително да посочим, че наред с тялото и душата, в човека действа и Духът. По-нататък ще покажем, по какъв начин Духът е свързан с вечната същност на човека за раз лика от начина, по който е свързан с неговото тленно тяло.

Обаче дейността на Аза не се изчерпва с работата му върху астралното и етерното тяло. Тази дейност се простира и върху физическото тяло.

Един полъх от влиянието на Аза върху физическото тяло имаме, когато при определени изживявания настъпва например изчервяването и побледняването. Винаги когато чрез Азовата дейност настъпват някакви промени във физическото тяло, следва да знаем, че Азът действително е свързан с невидимите сили на това тяло; с онези сили, които са в основата на неговите физически процеси. В този случай казваме, че чрез една такава дейност Азът работи върху физическото тяло. Този израз не трябва да бъде разбран погрешно, в смисъл че става дума за нещо грубо - материално. Грубо-материалният облик на физическото тяло е само неговата външна страна. Зад нея действуват скритите сили на човешкото същество и тези сили са от духовно естество. Тук не говорим за работа върху материалната субстанция на физическото тяло - а то само на пръв поглед изглежда материално - а за духовна работа върху скритите сили, които непрекъснато го изграждат и разрушават. Улисан в ежедневието, човек трудно може да се досети за тази работа на Аза върху физическото тяло. Яснота може да получи само, ако чрез свръхсетивното познание я поеме в свои ръце. Но тогава той ще установи и наличието на трета духовна част на човека. В противоположност на физическия човек, ще я означим като Човекът-Дух (Geistesmensch). (Източната мъдрост използва името „Атма“)

Спрямо „Човека-Дух“ също може лесно да се изпадне в заблуждение, тъй като физическото тяло се смята за най-низша съставна част на човека, и трудно можем да си представим, че работата върху физическото тяло трябва да доведе до най-висшата част на човешкото същество. Но тъкмо поради тази причина, че физическото тяло крие действащия в него Дух с три обвивки, необходима е най-висша степен на човешка работа, за да бъде съединен Азът с това, което представлява неговият скрит Дух.

Така за Тайната Наука човек е изграден от следните съставни части. От телесно естество са: физическото, етерното и астралното тяло. От душевно естество са: Сетивната Душа, Разсъдъчната Душа и Съзнаващата Душа. Азът е този, който разпръсква своята светлина в душата. От духовно естество са: Духовното Себе, Духът-Живот и Човекът-Дух. От казаното до тук е ясно, че Сетивната Душа и астралното тяло са тясно свързани и в известен смисъл образуват едно цяло. По същия начин образуват едно цяло Съзнаващата Душа и Духовното Себе. Защото Духът просиява в Съзнаващата Душа и оттам прониква с лъчите си в останалите съставни части на човешката природа. След всичко това можем да говорим за следното разчленение на човека. Астралното тяло и Сетивната Душа могат да се приемат като една съставна част, Съзнаващата Душа и Духовното Себе също могат да се приемат като едно цяло, а Разсъдъчна-

та Душа - поради нейното участие в природата на Аза, който обаче все още не съзнава напълно своята духовна същност - можем да наречем направо „Аз". Така стигаме до следните 7 части на човека:

- 1) Физическо тяло
- 2) Етерно или жизнено тяло
- 3) Астрално тяло
- 4) Аз
- 5) Духовно Себе
- 6) Дух-Живот
- 7) Човек-Дух.

Дори и за материалистично мислещия наш съвременник тази подялба на човека според числото 7 изобщо не би изглеждала „неясно магична", ако той точно се придържа към смисъла на горните размишления, и ако предварително сам не влага „магичен" елемент в тези неща. За описаните „седем" части на човешкото същество сме длъжни да говорим само от гледна точка на духовното наблюдение. По същия начин се говори за седемте цвята на светлината или за седемте тона на музикалната гама (както октавата се смята за повторение на основния тон). Както светлината се проявява в седем цвята, а тонът в седем степени, така и цялостна та човешка природа включва в себе си посочените седем части. Както числото седем не внася нищо „суеверно" в областта на музиката и цветовете, така стоят нещата и по отношение на седемстепенното разчленение на човека. (Когато преди време подобни описания бяха съобщени устно, някой възрази, че числото седем не може да се приложи в областта на цветовете, защото отвъд „червеното" и „виолетовото" съществуват такива „цветове", които чисто и просто окото не може да възприеме. Но дори и в този случай, сравнението с цветовете е уместно, защото отвъд физическото тяло от една страна, и отвъд Човека-Дух от друга страна, човешката природа също „продължава"; само че за средствата на духовното наблюдение тези продължения са „духовно невидими", както невидими за физическото око са и цветовете отвъд червеното и виолетовото. Тази забележка трябваше да бъде направена, защото мнозина смятат, че свръхестественият метод се разминава съществено с естествена научното мислене и спрямо него той е направо дилетантство. Ако обаче човек добре вникне в казаното дотук, ще открие че практически свръхсетивният възглед никъде не се оказва в противоречие с истинската естествена наука - нито когато подлага на анализ определени факти от естествената наука, нито когато с направените тук обобщения той влиза в непосредствени отношения със самия естествена научен подход към света.)

СЪНЯТ И СМЪРТТА

Будното състояние при човека не може да бъде разбрано, без да наблюдаваме състоянието му по време на съня; не можем да разрешим загадката на живота без да спрем поглед върху смъртта. У човек, който няма никакъв усет за значението на свръхсетивното познание, лесно могат да възникнат съмнения относно него и начина, по който това познание разглежда съня и смъртта. Впрочем Тайната Наука дълбоко уважава мотивите, които пораждаат тези съмнения. Напълно естествено е да се твърди, че човек е създаден за активен и действен живот и цялата му продуктивност е свързана с отдаването на този активен, буден живот. Докато вглъбяването в състояния, каквито са сънят и смъртта, би могло да възникне само от известна склонност към безцелно мечтателство и не води до никъде другаде, освен до една празна и ненужна фантастика. Лесно ще се намерят хора, които виждат в отхвърлянето на такава „фантастика“ израз на една здрава душевност, а в отдаването на каквото и да е „безцелно мечтателство“ - нещо болестно, присъщо само на лица, лишени от жизнерадост и витални сили, неспособни за истинско творчество. Такива преценки не трябва да се отхвърлят като напълно погрешни. Те съдържат някаква истина, но обикновено това е четвърт истина, която трябва да бъде допълнена с останалите три четвърти. Отричайки едната вярна четвърт, ние създаваме недоверие у този, който ясно вниква именно в тази четвърт, но няма никакво предчувствие за останалите три четвърти. Разбира се, безусловно трябва да се съгласим, че обсъждането на това, което забулва съня и смъртта, е нещо болестно, ако то води до слабост и отдръпване от живота.

Напълно съгласни трябва да сме и с обстоятелството, че голяма част от това, което отдавна носи името „Тайна Наука“ и което днес се разпространява под това име, носи отпечатъка на нещо нездраво и дори враждебно спрямо живота. Обаче този нездравословен елемент не е свързан с истинското свръхестествено познание. Напротив, истинското състояние на нещата е следното. Както човекът не може да е непрекъснато бодр, така той не може да се справи и с реалните съотношения на живота без това, което получава от свръхсетивния свят. Животът продължава по време на съня и силите, които работят и творят по време на будността, черпят своята бодрост и мощ именно от него. Така стоят нещата с това, което човек наблюдава във видимия свят. Светът обаче далеч надхвърля рамките на това наблюдение. Ето защо всичко, което човекът познава във видимия свят, трябва да бъде допълнено и оплодено от познанията, водещи своето начало направо от свръхсетивния свят. Ако човек не черпи постоянно сили и възстановяване от съня, той би разрушил своя живот; по същия начин, ако един светоглед не се оплодява от познанието за

невидимия свят, би се превърнал в нещо мъртво. Така е и със „смъртта“. Живите същества умират, само за да се роди живот. И тъкмо свръхсетивното може да хвърли ясна светлина върху прекрасните думи на Гюте: „Природата е изнамерила смъртта, само за да осигури изобилие от живот.“ Както без смъртта не може да има никакъв живот, така и не може да съществува истинско познание за видимия свят без проникването в свръхсетивния свят. За да напредва, всяко познание за видимото трябва винаги, отново и отново да се потопява в невидимото. Единствено науката за свръхсетивния свят прави възможно съществуването на познание за видимия свят; и ако тя се издига до своите истински форми, не само че не подкопава живота, а непрекъснато го укрепва и оздравява. Предоставен сам на себе си, животът отслабва и заболява.

Когато човек се потопи в съня, взаимодействието между неговите съставни части се променя. Това, което остава в леглото от спящия човек, съдържа физическото и етерното тяло, но не и астралното тяло, нито Аза. Тъкмо поради тази причина, че по време на сън етерното тяло остава свързано с физическото, жизнените процеси продължават. Защото от мига, когато физическото тяло би било предоставено на самото себе си, то би трябвало да се разпадне. По време на съня се заличават представите, страданието и удоволствието, радостта и мъката, способността за целенасочени волеви действия и т.н. Носител на всички тях обаче е астралното тяло. Разбира се, непредубеденото мислене изобщо не допуска, че по време на сън астралното тяло заедно с всякакви удоволствия и болки, представи и волеви импулси просто изчезва. То продължава да съществува, само че в друго състояние. За да могат човешкият Аз и астралното тяло не само да бъдат изпълнени с удоволствия, болки и всичко изброено по-горе, но и да имат съзнателни възприятия за него, необходимо е астрално то тяло да бъде свързано с физическото и с етерното тяло. Така е по време на будност, но не и по време на сън. В последния случай астралното тяло се отделя от физическото и етерно тяло и приема една друга форма, различна от тази, която му е свойствена докато трае връзката му с физическото и етерното тяло. И задача на свръхсетивното познание е тъкмо да изучи тази друга форма на съществуване. За сетивното наблюдение астралното тяло изчезва веднага след заспиване. Свръхсетивното наблюдение обаче може да го проследи даже и в периода преди то отново да е завладяло физическото и етерното тяло по време на събуждането. Както във всички случаи, където става дума за познание на скрити процеси и явления, така и тук - за свръхсетивното познание е необходимо точното установяване на всички факти, свързани със съня; веднъж установени и формулирани обаче, те стават напълно разбираеми за всяко непредубедено мислене. Защото процесите на скрития свят винаги

проявяват своите действия във видимия свят. Всяко вникване в резултатите от свръхсетивното наблюдение прави понятни и всички физически процеси и такова потвърждение е винаги нещо желателно. Ако някой отказва да си служи с дадените по-нататък в книгата средства за свръхсетивно наблюдение, той може да направи следното. Първоначално той може да приеме наготово данните от свръхсетивното познание и да ги приложи в своето разбиране на видимите процеси и явления. Така той ще открие, че сега животът става вече ясен и разбираем. Колкото по-подробно и точно наблюдава обикновения живот, толкова по-бързо ще стигне до това убеждение.

Дори и по време на сън астралното тяло да не изживява никакви представи, удоволствия, болки и т.н., то не остава бездейно. Точно тогава астралното тяло на спящия човек е ангажирано с една бърза и подвижна дейност. В нея то встъпва по един ритмичен начин винаги, след като известно време е работило заедно с физическото и етерното тяло. Нека си представим часовниковото махало: след като е стигнало крайната лява точка, то се връща в средното положение, за да изразходва натрупаната сила в противоположна посока, отправяйки се към крайната дясна точка. Така астралното тяло, заедно с намиращия се в неговото лоно Аз, след като известно време са работили във физическото и етерното тяло и в зависимост от резултатите на тази своя активност - вече напълно освободени от всякакви телесни връзки разгръщат една друга дейност в душевно-духовния свят. Според общоприетия начин на мислене, по време на това безплътно състояние, в което се намират астралното тяло и Азът, настъпва безсъзнание и то представлява една противоположност спрямо съжителството между физическото и етерното тяло, осъществявано в състояние на будност: както ударът на махалото вляво е противоположен на удара вдясно. Душевно-духовната организация на човека възприема тази необходимост от навлизането в безсъзнание като умора. Обаче тази умора е израз на това, че докато човек спи, астралното тяло и Азът се подготвят за следващото пробуждане, за да преизграждат отново всичко онова във физическото и етерното тяло, което е възникнало там чрез органическата и несъзнавана дейност, освободена от всякаква душевно-духовна намеса. Тази несъзнавана градивна дейност и това, което става в човешко то същество по време на съзнателното състояние, са противоположности и те се редуват в ритмична последователност.

Формата на човешкото физическо тяло може да бъде поддържана само от човешкото етерно тяло. Но тя може да бъде поддържана само от такова етерно тяло, което на свой ред приема подходящи сили от астралното тяло. Етерното тяло е ваятелят, архитектът на физическото тяло. Обаче то може да гради правилно, само ако получава импулсите за този вид

дейност от астралното тяло. В астралното тяло се намират първообразите (Vorbilder), според които етерното тяло формира облика на физическото тяло. Докато човек е буден, астралното тяло не е изпълнено с тези първообрази на физическото тяло, или е изпълнено с тях само до известна степен. През това вре на мястото на тези първообрази душата поставя свои собствени образи. Ако човек насочи своите сетива към околния свят, чрез възприятията той създава в своите представи такива образи, които са копия на околния свят. Тези копия обаче смущават онези образи, които подтиква етерното тяло да поддържа физическото тяло. Подобно смущение не би се получило, само ако - чрез своята собствена дейност - човек би могъл да внесе в астралното си тяло онези образи, които ще дадат по-нататък правилния подтик на етерното тяло. В човешкия живот това смущение играе голяма роля. Тя се изразява в това, че по време на будност първообразите на етерното тяло не разгръщат докрай своята пълна сила. По време на будност астралното тяло разгръща своята дейност вътре във физическото тяло; по време на сън то работи върху физическото тяло отвън. (Върху същността на умората виж заключителната глава „Подробности от областта на Духовната Наука“)

За да приема една или друга храна, физическото тяло се обръща към външния свят, с който то е от едно естество; така стоят нещата и с астралното тяло. Нека си представим едно човешко физическо тяло, което е откъснало то от обкръжаващия го свят. То би трябвало да загине, физическото тяло не може да съществува без цялото си физическо обкръжение. Да, за да съществуват човешките физически тела, цялата Земя трябва да бъде тъкмо такава, каквато е. Всъщност човешкото физическо тяло е само една част от Земята, а в по-широк смисъл, част от цялата физическа Вселена. Така например се отнася и пръстът на ръката спрямо цялото тяло. Отделим ли го от ръката, той престава да бъде такъв. Той умира. Това би се случило и с човешкото тяло, ако бъде откъснато от онова друго тяло, от което то е само една част; от жизнените условия, които Земята му предлага. Ако го издигнем няколко километра над земната повърхност то загива, както умира и откъснатият от ръката пръст. В случая с пръста, зависимостта от цялото е очевиден - пръстът не може да се разхожда из тялото. Но когато става дума за човешкото физическо тяло, малко хора проявяват необходимото разбиране.

Както физическото тяло е поставено във физическия свят, комуто то принадлежи, така и астралното тяло принадлежи на свой собствен свят. Само че по време на будност, по време на будния живот, то е откъснато от този свят. Ще разберем какво става в този случай с помощта на едно сравнение. Нека да си представим един съд с вода. В тази водна

маса една капка не представлява нещо изолирано. Нека сега вземем гъба и с нея всмукнем една капка от цялата водна маса. Нещо подобно става и с астралното тяло в мига на пробуждането. По време на съня то пребивава в един идентичен нему свят, където извършва определена дейност. В мига на пробуждането физическото и етерното тяло го всмукват и се изпълват с него. Те притежават органите, чрез които то възприема външния свят. Обаче, за да осъществи тези възприятия, астралното тяло трябва да се отдели от своя собствен свят. А само от този свой свят то може да вземе първообразите, от които се нуждае заради етерното тяло. Както физическото тяло получава храната си от своето обкръжение, така по време на съня астралното тяло получава и образите от обкръжаващия го свят. Всъщност то живее извън физическото и етерното тяло, в Космоса. В същия Космос, от който е роден целият човек. В този Космос се намира източникът на образите, чрез който човек поддържа формата на своето тяло. В този Космос той е включен напълно хармонично. В мига на пробуждането той се откъсва от тази всеобхватна хармония, за да стигне до външните възприятия. В мига на заспиването астралното тяло се прибира обратно в хармонията на Космоса. При събуждането си човек извлича от тази хармония толкова много сила за своите тела, че за известно време може да се лиши от пребиваването си там. По време на съня астралното тяло отново се връща в своята родина, за да внесе при събуждането нови сили в живота. Видимият израз на това, което астралното тяло донася със себе си при събуждането, е чувството за бодрост, което дава всеки здрав сън.

От следващите описания на Тайната. Наука ще видим, че тази родина на астралното тяло е много по-обширна от всичко онова, което в по-тесен смисъл принадлежи на физическото тяло. Като физическо същество, човек е една съставна част от Земята, докато неговото астрално тяло принадлежи на светове, в които освен нашата Земя, се движат и други небесни тела. По тази причина - както ще стане ясно и по-нататък - по време на съня той навлиза в един свят, към който освен Земята принадлежат и други светове.

Би било излишно да се спираме на едно елементарно недоразумение относно тези факти. Обаче в нашата епоха на материалистично мислене това има известен смисъл. Естествено, хора с такива материалистични представи, ще възразят, че тук единственият научен подход е да се изследват физическите процеси на съня. Въпреки че учените не са еднодушни за физическите причини на съня, те все пак приемат, че в основата на това явление лежат определени физически процеси. Но свръхчувствителното познание не влиза в никакво противоречие с това твърдение. То приема всички доводи на отсрещната страна; допуска например, че за

физическото изграждане на една къща тухлите се поставят една върху друга и, че когато постройката е готова, нейната конструкция и форма могат да се обяснят по чисто механични закони. Обаче за да се изгради къща та, най-напред се изисква мисълта на строителя, на архитекта. А когато провеждаме едно изследване единствено с физически закономерности, ние изобщо не стигаме до мисълта на архитекта. Както зад физическите закони, според които е изградена къщата, стоят идеите на нейния архитект, така и зад всичко, което физическата наука изнася по един правилен начин, стои онова, за което говори свръхсетивното познание. Разбира се, хора които искат да оправдаят съществуването на скритите духовни причини, лежащи в основата на видимия свят, често прибягват до това сравнение. То може да изглежда вече банално. Само че спрямо тези неща е важно, не дали сме запознати с известни понятия, а това да видим истинската им тежест, когато с тяхна помощ обосноваваме едни или други факти. Тук може да попречи и обстоятелството, че противоположните представи имат твърде голяма власт над разсъдъчната способност на хората и не им позволяват да усетят истинската тежест на съответните понятия.

Междинното състояние - между будността и съня е сънуването. Доколкото сънищата допускат някакво сетивно наблюдение, те представляват една пъстра и подвижна галерия от образи, която все пак крие в себе си известен ред и закономерност. На пръв поглед, този свят блика от възникващи и чезнещи образи, често пъти в объркана и абсурдна последователност. В своите сънища, в своя сънищен живот, човек е напълно свободен от законите на будното съзнание, което го свързва със сетивните възприятия и със законите на неговата разсъдъчна способност. Въпреки това, сънищата крият в себе си някакви тайнствени закони, които винаги са привличали и възбуждали човешкото въображение; тук се крият и дълбоките причини да се сравнява винаги изящната игра на фантазията, лежаща в основата на художествения усет, с „мечтания сън“. Достатъчно е само да си припомним някои забележителни сънища, за да открием потвърждение на казаното. Някой сънува например, че прогонва едно връхлитащо срещу него куче. Той се пробужда и открива, че неосъзнателно е отхвърлил завивката от себе си, понеже тя е стояла на неособичайно място върху тялото му и затова го е смущавала. Какво постига тук сънуването от един сетивен факт? Това, което сетивата биха възприели в будно състояние, остава напълно неосъзнато, докато човек спи. В сънуването обаче остава нещо съществено, а именно фактът, че спящият човек иска да отхвърли нещо от себе си. Около този факт се разиграва един процес, изтъкан от образи. Самите образи са като отзвук от будния дневен живот. В начина, по който те са извлечени от него, има нещо

произволно. Всеки има усещането, че при един и същ външен повод, съновидението може да предизвика и съвсем други образи. Обаче те изразяват символично усещането, че спящият иска да отхвърли нещо от себе си.

Сънят създава символи; той е ненадминат символист; дори и вътрешни процеси могат да се прехвърлят в подобни сънищни символи. Някой сънува, че до него избухва огън; в съня си той вижда пламъците. Пробужда се и разбира, че се е завил дебело и му е горещо. Усещането за прекалена топлина е прераснало в символичния образ на огъня. Като съновидения могат да се разиграят и съвсем драматични изживявания. Друг човек например сънува, че е изправен пред една пропаст, и вижда как някакво дете тича към нея. Възниква мъчителната мисъл: ако детето не внимава, ще падне в пропастта. И ето, той го вижда да пада и чува тъпия удар, който падащото тяло издава. Събужда се и разбира, че един предмет, висящ на стената в стаята, се е откачил и при падането си е произвел някакъв тъп звук. Тази обикновена случка дава повод, в съновидението да се разиграе едно драматично събитие, изпълнено с ужасяващи образи.

Тук не трябва да се замисляме, как става така, че в последния случай моментът на тъпия удар от един падащ предмет прераства в цяла верига от събития, които се разиграват в един продължителен период от време. Важното е друго: че това, което будното сетивно възприятие би регистрирало като звук, съновидението превръща в образ.

Некапомним: веднага щом сетивата преустановят своята дейност, в човека бликва творчески процес. Това е същият творчески процес, който се проявява в дълбокия сън, в спането, с други думи, в онова душевно състояние, което изглежда пълна противоположност на будното душевно състояние. За да настъпи този дълбок сън, астралното тяло трябва да се отдели от двете други тела - физическото и етерното. По време на съновиденията, астралното тяло е само дотолкова отделено от физическото тяло, че то няма вече никаква връзка с неговите сетивни органи; обаче с етерното тяло то все още запазва известна връзка. Обстоятелството, че процесите на астралното тяло могат да бъдат възприемани в образи, се обяснява тъкмо с тази негова връзка с етерното тяло. В мига, когато престане да съществува и тази връзка, образите потъват в мрака на безсъзнанието и настъпва спането, дълбокият сън без съновидения. Произволът, и често пъти пълната безсмисленост на сънищните образи идват от това, че астралното тяло - поради своето откъсване от сетивните органи на физическото тяло - не може да изгради вярно отношение към реалните предмети и процеси на външния свят. Особено показателно в случая е разглеждането на сънища, при които Азът се раздвоява. Когато

например някой сънува, че като ученик не може да отговори на зададения от учителя въпрос, а отговаря самият учител. Понеже сънуващият не може да си служи с възприемателните органи на своето физическо тяло, той не е в състояние да отнесе и двата процеса към себе си като към един и същ човек. Ето защо, за да познае себе си като един траен Аз, на първо време човек трябва да е въоръжен с външните сетивни органи. Едва след като придобие способността да осъзнава своя Аз и по друг начин, той ще е в състояние да възприема своя траен Аз дори и тогава, когато се намира вън от своето физическо тяло. Такива способности дава свръхсетивното познание и по-нататък в тази книга ще говорим за средствата, чрез които те могат да бъдат постигнати.

Смъртта също настъпва не по друг начин, а като промяна в съотношенията на съставните части, образуващи човешкото същество. Всичко, което установява свръхсетивното наблюдение, може да бъде видяно - в неговите действия, също и във външния свят, така че непредубеденото обективно мислене, "наблюдавайки външния живот, неизбежно стига до потвърждаване на данните, които изнася свръхсетивното познание. Обаче в тези факти, невидимите си ли не се проявяват така явно и човек може да срещне големи трудности, ако иска да усети реалната стойност на онези външни процеси, които потвърждават данните на свръхсетивното познание. Тук много по-лесно отколкото в предишните части на тази книга, човек може да вземе тези данни за плод на фантазията; просто, защото има много случаи, когато човек сам затваря ума си и не желае да види как свръхсетивните сили действуват във физическия свят.

Докато при заспиването, астралното тяло се освобождава само от своите връзки с етерното и физическото тяло, при смъртта настъпва и отделяне на етерното тяло от физическото, физическото тяло е изоставено на своите собствени сили, вследствие на което то се разлага като труп. С настъпването на смъртта обаче, за етерното тяло настъпва едно състояние, в което то никога не се е намирало по времето между раждането и смъртта, като не смятаме някои изключителни състояния, за които ще стане дума по-нататък. Сега то е свързано със своето астрално тяло, но без участието на физическото тяло. Защото след смъртта, етерното тяло не се отделя веднага от астралното тяло. Известно време те остават свързани благодарение на една сила, чието присъствие е лесно разбираемо. Ако тази сила не съществуваше, етерното тяло просто не би могло да се отдели от физическото. Те са свързани и сънят го потвърждава: по време на сън астралното тяло не е в състояние за раздели една от друга тези две съставни части на човешкото същество. Тази сила проявява своето действие едва с настъпването на смъртта. Тя откъсва етерното тяло от физическото, така че сега етерното тяло остава свързано с астралното.

Свръхсетивното наблюдение показва, че след смъртта тази връзка е различна за различните хора. Тя продължава няколко дни; тук тази продължителност ще бъде разгледана съвсем накратко.

По-късно астралното тяло също се отделя от своето етерно тяло и продължава по своя път без него. Докато двете тела са свързани, човек се намира в едно състояние, при което може да възприема изживяванията на своето астрално тяло. Докато е налице физическото тяло, веднага след отделянето на астралното тяло, т.е. след заспиването то започва - отвън - своята работа, за да възстанови изразходваните сили на „употребените“ физически органи. Когато при смъртта е отделено и физическото тяло, тази работа отпада. Обаче силата, която се употребява за тази цел, когато човек спи, остава и след смъртта, така че сега тя може да бъде употребена за друго, а именно за възприемането на собствените процеси на самото астрално тяло.

Едно повърхностно наблюдение, което отчита само външната страна на нещата, ще възрази: Но всички тези твърдения са ясни само за надарения със свръхсетивни способности; за обикновения човек не съществува никаква възможност да проникне до тяхната истинност. Нещата обаче не стоят така. Всичко, което свръхсетивното познание наблюдава в тази толкова далечна за обикновените възприятия област - след като е вече веднъж открито - може да бъде разбрано и от обикновения ум. Необходимо е само чрез нормална разсъдъчна способност правилно да се разгледат и съпоставят външните факти на живота. Мисли, чувства и воля са в такива съотношения помежду си, както и с проявите на човека във външния свят, че те остават неразбираеми, ако видимата форма на тяхната дейност не се вземе само като израз на една невидима дейност. Проявената и видимата дейност става ясна за ума едва тогава, когато в хода на човешкия физически живот тя може да се приеме като резултат от това, което свръхсетивното познание установява за нефизическия живот. Без свръхсетивното познание ние се намираме по отношение на тази дейност като в една тъмна стая без ни каква светлина. Както различаваме заобикалящите ни физически предмети само при наличието на светлина, така и това, което се разиграва чрез душевния живот на човека, става ясно само чрез свръхсетивното познание.

Докато човек е свързан със своето физическо тяло, външният свят прониква в неговото съзнание под формата на отражения. След като отхвърли това тяло и го положат в гроба, човек започва да възприема това, което изживява астралното тяло, след като вече никакви физически сетивни органи не го свързват с външния свят. Първоначално той няма никакви изживявания. Връзката с етерното тяло му пречи да изживее нещо ново. Но това, което той притежава, е споменът за изминалия живот. Все

още съществуващото етерно тяло позволява на този спомен да израсне като една жива и всеобхватна картина. Това е първото изживяване на човека след смъртта. Той възприема живота си между раждането и смъртта като една разгърната пред него поредица от образи. Докато човек е жив на Земята, споменът съществува само за будното съзнание; тогава той е свързан със своето физическо тяло. И този спомен съществува само до толкова, доколкото това тяло позволява. Обаче душата не губи нито едно от своите впечатления, които е получила по време на живота си. Ако физическото тяло би било един съвършен инструмент, то би трябвало да изправя пред душата цялото и минало във всеки миг от живота. След смъртта тази пречка отпада. Докато етерното тяло на човека е все още запазено, съществува и известна пълнота на спомена. Тази пълнота, това съвършенство на спомена обаче постепенно изчезва след като етерното тяло изгуби формата, която е имало по време на пребиваването си във физическото тяло, и която е подобна на физическото тяло. Тази е също причината, поради която след известно време астралното тяло се отделя от етерното тяло. То може да остане свързано с него само, докато трае неговата собствена, етерна форма, която е идентична с тази на физическото тяло.

По време на живота между раждането и смъртта, отделяне на етерното тяло от физическото може да настъпи само в изключителни случаи и само за кратко време. Ако например човек продължително натовари един от крайниците си, тогава част от етерното тяло може да се отдели от физическото. В този случай казва ме, че крайникът е „изтръпнал“. Особено усещане, което изпитваме, произлиза от отделянето на етерното тяло. (Разбира се, материалистичният начин на мислене и тук може да отрече действията на невидимия свят във видимия и да заяви: всичко това се дължи на продължителния натиск, който причинява физическото смущение.) В подобен случай свръхсетивното наблюдение може да установи как съответната част на етерното тяло се отделя от физическото. Когато човек изживява необикновена уплаха или нещо подобно, може да последва отделянето на голяма част от етерното тяло. Това може да се случи, когато поради някаква причина човек внезапно се изправя пред смъртта: когато например се дави или когато по време на високо планински преход се подхлъзва и полита в пропастта. Това, което разказват хора, преживели нещо подобно, е близо до истината и може да бъде потвърдено от свръхсетивното наблюдение. Те разказват как в такива моменти целият им живот преминава пред техните очи като една величествена панорама от образи.

От многото примери, които бихме могли да посочим тук, ще изберем само един, защото той засяга човек, чийто начин на мислене би окачествил

всякакви подобни истории за празна фантастика. За всеки, който прави определени крачки в свръхсетивното наблюдение, е винаги твърде полезно да се запознае с показанията на тези, които смятат Тайната Наука за нещо фантастично. Защото такива показания не могат да бъдат обвинени в пристрастност. (Изследователите на духовния свят могат да научат твърде много от хората, които смятат техните стремежи за чисто безумие. Те не бива да се заблуждават от това, че подобни хора се отнасят нелюбезно с тях. Макар че свръхсетивното наблюдение не се нуждае от подобни неща за потвърждение на своите резултати. С подобни примери то иска да обясни, а не да доказва нещата.) Отличният антрополог-криминалист Мориц Бенедикт, известен изследовател в много области на естествознанието, разказва в своите спомени за случай, изживян от самия него: веднъж, когато се къпел и без малко да се удави, той видял в една единствена картина целия си дотогавашен живот.

Когато в подобни случаи други лица описват изживените образи по коренно различен начин, сякаш те нямат много общо със събитията на тяхното минало, това съвсем не противоречи на казаното. Защото образи те, които възникват в това необикновено състояние - когато етерното тяло се отделя от физическото - не винаги са в ясна и непосредствена връзка със събитията на живота. Едно точно наблюдение обаче винаги ще намери тази връзка с живота. Никакво възражение не представлява обстоятелството, че например някой е бил на косъм от удавяне и не е стигнал до описаните изживявания. Не трябва да забравяме, че това изживяване може да настъпи само тогава, когато етерното тяло е действително отделено от физическото и при това е запазило своята връзка с астралното тяло. Много често при внезапна уплаха настъпва едно разхлабване на връзката между етерното и астралното тяло и тогава също не се стига до изживяване на образи, защото - какъвто е случаят при спането, при дълбокия сън без съновидения - налице е пълно безсъзнание.

През първите мигове след смъртта, миналото на човека му се явява като една картинна панорама от спомени. След отделянето си от етерното тяло, астралното тяло продължава своя път само. Не е трудно да се досетим, че в астралното тяло продължава да съществува всичко, което то е завладяло чрез своята дейност по време на пребиваването си във физическото тяло. Азът е развил до известна степен Духовното Себе, Духа-Живот и Човека-Дух. Доколкото тези съставни части са развити, те поддържат своето съществуване не чрез това, което съществува като органи в отделните тела, а чрез Аза. А тъкмо Азът е онази същност, която за да възприеме себе си, не се нуждае от никакви външни органи. Той не се нуждае също така и от никакви външни органи, за да остане в притежание на това, което вече е съединил със себе си. Някой би могъл да въз-

рази: а защо по време на сън нямаме никакво възприятие за това развито Духовно Себе, за Духа-Живот и Човека-Дух? Такова възприятие липсва, за щото между раждането и смъртта Азът е обвързан с физическото тяло. Дори по време на съня, когато заедно с астралното тяло Азът се намира извън физическото тяло, той все пак остава тясно свързан с последното. Защото дейността на неговото астрално тяло е насочена тъкмо към това физическо тяло. По този начин - заедно със своето възприятие - Азът е отправен към външния сетивен свят и не може да долови откровенията на духовния свят в неговите непосредствени форми. Тези откровения застават пред Аза едва след смъртта, понеже чрез нея Азът се освобождава от своята свързаност с физическото и етерното тяло. В същия миг пред душата може да просветне един друг свят, понеже тя е вече свободна от физическите условия, които по време на живота са ангажирали до голяма степен нейната дейност.

Но дори и в този момент възникват причини, които не позволяват на човека да прекъсне всички връзки с външния сетивен свят. В човека остават някои страсти, някои прекалено силни желания, които поддържат тази връзка. Това са страсти, които човек сам си създава благодарение на това, че има съзнание за своя Аз като четвърта съставна част на своето същество. Страсти и желания, които произхождат от трите низши тела, могат да действуват само в рамките на външния свят; и когато тези тела престанат да съществуват, угасват и желанията. Гладът е причинен от външното тяло; след като то не е повече свързано с Аза, гладът изчезва.

Ако Азът не би имал никакви други желания освен тези, които възникват от собствената му духовна същност, с настъпването на смъртта той би могъл да черпи пълно задоволяване от духовния свят, в който е потопен. Обаче животът му е подготвил и други желания. Той е вложил в него и стремеж към наслади, които могат да бъдат постигнати само чрез физическите органи, въпреки че подобни наслади изобщо не произхождат от същността на тези органи. Не само, че трите тела се борят за задоволяване чрез физическия свят, но и самият Аз намира в него такива наслади, за чието задоволяване не съществуват никакви обекти в духовния свят. Два вида желания има в живота на Аза. Такива, които произлизат от телата и могат да бъдат задоволени вътре в телата. С разпадането на телата те угасват. Но има и такива желания, които произлизат от духовната природа на Аза. Докато Азът присъствува в телата, тези желания също се задоволяват чрез телесните органи. Защото в това, което се извява чрез телесните органи, действуват скритият духовен свят. Част от този духовен свят се влива също и в това, което човек възприема чрез сетивата. Този духовен свят съществува и след смъртта, макар и под друга форма. Всичко духовно, което Азът силно желае в сетивния свят,

остава дори тогава, когато сетивата изчезват. Ако към тези два вида желания не се прибавяше и един трети вид, смъртта би означавала само един преход от желания, които могат да бъдат задоволени чрез сетивата, към такива, които могат да бъдат изпълнени в духовния свят. Третият вид желания са онези, които Азът поражда за себе си по време на своя живот в сетивния свят, намирайки в тях наслада, дори когато в нея липсва каквото и да е духовен елемент. И най-низшите наслади могат да са откровения на Духа. Удоволствието, което поглъщането на храната доставя на гладното същество, е едно откровение на Духа. Защото с приемането на храната настъпва нещо, без което, в известен смисъл, духовният свят не би могъл да се развива. Азът обаче може да се издигне над насладата, която този факт по необходимост налага. Той може да покаже предпочитания към пикантни ястия, съвсем независимо от ползата, която приемането на храната оказва на Духа. Същото може да се случи и с други неща в сетивния свят. Изобщо така възникват онези желания, които никога не биха се появили в сетивния свят, ако човешкият Аз не беше включен в него. Но от самата духовна същност на Аза, такива желания не могат да възникнат. Макар и да е от духовно естество, докато живее в тялото, Азът трябва да има сетивни наслади, защото в сетивната област се проявява Духът, а Азът не се радва на нищо друго освен на Духа, когато в сетивния свят той се отдава на това, чрез което просветва светлината на Духа. И той продължава да се радва на тази светлина, дори когато сетивата престават да са средството, чрез което проникват лъчите на Духа. Обаче в духовния свят не могат да се изпълнят такива желания, в които Духът е липсвал още долу, в сетивния свят преди смъртта. Настъпването на смъртта отхвърля всяка възможност за задоволяването на тези желания. Удоволствието от едно вкусно ядене може да се получи, само ако са налице физическите органи, необходими за приемането на храната: небце, език и т.н. След като при смъртта човек отхвърли физическото си тяло, той вече не разполага с тези органи. И ако Азът все още изпитва необходимост от такова удоволствие, тази необходимост ще остане незадоволена. Доколкото тази наслада отговаря на Аза, тя продължава, докато съществуват физическите органи. Доколкото обаче тя е продукт на Аза, без да служи на Духа, след смъртта тази наслада остава като желание, което напразно жадува да бъде задоволено. Бихме могли да разберем какво се разиграва в човека, ако си представим как някой страда от изгаряща жажда и се намира в местност, където не се намира никаква вода. Приблизително това се случва и с Аза, доколкото след смъртта той храни неизгаснали желания за удоволствия, свързани с външния свят, без да притежава никакви органи, за да ги задоволи. Естествено, трябва да си представим изгарящата жажда, която тук само срав

нихме със състоянието на Аза след смъртта, разширена до безкрайност и простираща се върху всички все още съществуващи желания, за чието задоволяване няма никаква възможност.

Следващото състояние на Аза изисква той да се освободи от връзките, които с такава сила го привързват към външния сетивен свят. В това отношение Азът трябва да мине през един процес на вътрешно пречистване и освобождаване. От него трябва да бъдат премахнати всякакви желания, които си е създал, докато е бил още в тялото, и които нямат право на поданство в духовния свят.

Както един предмет може да бъде обхванат и унищожен от огъня, така след смъртта описаният свят на желания та ще бъде напълно разрушен. Свръхсетивното познание ни открива малка част от този нов свят и го описва като „пояждащия огън на Духа". Този огън обхваща онези сетивни желания, при които сетивният елемент не е израз на Духа. Някой би могъл да сметне, че подобни представи, каквито свръхсетивното познание предлага за тези процеси, са страшни и безутешни. Би могло да изглежда ужасяващо, че една надежда, за чието сбъждане са необходими сетивни органи, след смъртта ще прерасне в безнадеждност; че едно желание, което може да се изпълни само във физическия свят, после се превръща в мъчително и изгарящо лишение. На такова мнение обаче можем да сме само дотогава, докато не проумеем, че в живота всички желания и страсти, които след смъртта ще бъдат обхванати от „пояждащия огън" - в един по-висш смисъл - представляват не благотворни, а разрушителни сили. Чрез такива сили Азът се привързва към сетивния свят много по-здравно, отколкото е необходимо, за да черпи от този свят всичко, от което се нуждае. Този сетивен свят е едно откровение на скрития зад него духовен свят. Азът никога не би могъл да усети Духа в онази форма, в която той се проявява единствено чрез телесните сетива, ако не би искал да употреби тези сетива за изпитването на духовните качества в сетивния свят. Но ако Азът копнее за такива неща от сетивния свят, при които Духът не говори, тогава Азът се отдалечава от истинската духовна реалност на света. Ако сетивната наслада, като израз на Духа, означава повишаване и развитие на Аза, то онази, която не е израз на Духа, означава обедняване и опустяване на Аза. Дори когато подобно желание е задоволено в сетивния свят, неговото опустошаващо въздействие върху Аза продължава. Само че преди смъртта това разрушително спрямо Аза въздействие не се вижда.

Ето защо по време на живота сетивните желания непрекъснато раждат нови желания. И човек просто не забелязва, че той сам се обвива в един „пояждащ огън". Едва след смъртта се вижда ясно какво го е обгръщало още, докато е бил жив; а с виждането на този огън става ясно, че той

носи в себе си нещо изцеляващо и благотворно. Който обича един човек, се чувства привлечен към него не само от това, което може да усети чрез физическите органи. Обаче след смъртта, тази физическа страна на любимия не може да бъде повече възприемана. Тогава от любимия човек остава видима онази страна, за чието възприемане физическите органи бяха само едно средство. И сега единствената пречка, за да постигнем пълна видимост, са тъкмо онези желания, които могат да се задоволят само с помощта на физическите органи. Ако обаче тези желания не бъдат заличени, тогава не би могло да възникне съзнателно възприемане на любимия човек след смъртта. Разгледана по този начин, представата за ужаса и безутешността, които събитията след смъртта биха могли да имат за човека, според както ги описва свръхсетивното познание, се превръща в нещо, което носи дълбока благодарност и утеха.

Следващите изживявания след смъртта са и в друго отношение различни от тези по време на живота. По време на пречистването човек живее, така да се каже, в обратна посока. Той преминава още веднъж през всичко онова, което е изпитал в живота от самото си раждане. Но сега започва от събитията, разиграли се не посредствено преди смъртта и изживява повторно всичко, само че в обратен ред. Всичко, което по време на живота е възникнало не от духовната природа на Аза, се явява сега пред него в една нова, духовна светлина. Само че всичко това човек изживява в обратен ред.

Например един човек, който е починал на шестдесетгодишна възраст, и който в своята четиридесета година в пристъп на гняв е причинил някому телесна или душевна болка, ще изживее това събитие още веднъж, когато в своя обратен път от смъртта към детството, стигне до своята четиридесета година. Само че сега той ще изживее не удоволствието, което е изпитал, нападайки другия, а болката, която му е причинил. От горното може да се види също, че след смъртта мъчително се изживява само онази част от събитията, която произлиза от желанията на Аза, обвързани единствено с външния физически свят. В действителност чрез задоволяването на такива желания, Азът вреди не само на другия, но и на самия себе си; само че по време на живота това себеувреждане остава невидимо. След смъртта целият този разрушителен свят на желанията изпъква пред Аза в цялата си видимост и яснота. Тогава Азът се чувства привлечен към всяко същество и всеки предмет, които са запазили в него подобни желания, за да могат те да бъдат отново унищожени в „пояждащия огън“ така, както са се родили. И само когато в своя обратен преход човек стигне до момента на раждането си и всички подобни желания са минали през пречистващия огън, вече няма никакви пречки да се отдаде изцяло на духовния, свят. Сега той навлиза в нова степен на

съществуването. Както при смъртта той отхвърля физическото, а веднага след него и етерното тяло, така сега се разпада и онази част от астралното тяло, която е можела да съществува само в съзнанието за външния физически свят трупа: физическият, етерният и астралният. Моментът, когато човек отхвърля и последния труп, означава, че времето на пречистване е продължило приблизително една трета от живота между раждането и смъртта. Едва по-късно, когато ще разгледаме човешкия живот от гледна точка на Тайната Наука, ще станат ясни и причините за това. За свръхсетивното наблюдение, в заобикалящия ни свят непрекъснато се носят астрални трупове, отхвърлени от хора, които преминават от състояние на пречистване в едно по-висше съществуване. Това е също така, както за физическото възприятие всяко населено място има своето гробище за физическите трупове на починалите.

След пречистването, за Аза настъпва съвършено ново състояние на съзнанието. Докато преди смъртта, външните възприятия трябваше да се вливат в него, за да падне върху тях светлината на съзнанието, сега отвътре, от самия него струи един свят, който стига до съзнанието. Наистина, Азът живее в този свят и тогава, когато се намира между раждането и смъртта. Само че тогава този свят е облечен в откровенията на сетивата; а само там, където Азът отхвърля всяко сетивно възприятие и възприема единствено себе си в своята най-дълбока „Света Светих“, нему се открива непосредственият облик на това, което иначе се проявява само в булото на сетивата. Както преди смъртта възприемането на Аза става вътре в душата, така след смъртта и след пречистването, духовният свят се проявява отвътре навън. Впрочем това откровение е на лице и веднага след отхвърлянето на етерното тяло; обаче пред него застава като тъмен облак светът на онези желания, които все още са обърнати към външния свят. Сякаш в един блажен духовен свят към чистите духовни изживявания се примесват черните и демонични сенки на желанията, възникващи в „пояждащия огън“. Само че сега тези желания са не просто сенки, а действителни Същества.

Това става ясно веднага щом физическите органи са отстранени от Аза и той може да възприема това, което е от духовно естество. Тези Същества се явяват като гротескни образи и карикатури на всичко, което преди това човек е имал като сетивно познание. За свръхсетивното наблюдение светът на пречистващия огън е населен с такива Същества, чийто изглед е ужасяващ и поражда истинска болка; тяхната радост се състои в това, да унищожават, страстта им е насочена към такова зло, пред което злото на сетивния свят е съвсем незначително. Всичко, което човек внася в света под формата на тези горещи желания, се явява като храна за тези Същества, от която тяхната мощ непрекъснато расте и укрепва.

Картината на целия този недостъпен за сетивата свят ще изглежда по-малко невероятна, ако човек надникне с непредубеден поглед в една малка част от животинския свят. Какво представлява за духовния поглед един свиреп, скитащ вълк? Какво възприемат я духовните сетива в случая? Нищо друго, освен една душа, която живее и действа сред горещи страсти и желания. Можем да наречем външната форма на вълка едно възплъщение на тези горещи желания. Дори да не притежаваше органи за възприемането на това животно, човек пак би трябвало да приеме неговото съществуване; да, дори и когато тези горещи желания биха били невидими в своите, действия, дори и когато една невидима за очите сила би се промъкнала наоколо, за да причини всичко, което става чрез видимия физически вълк. Съществата на пречистващия огън съществуват не само за сетивното, но и за свръхсетивното съзнание; техните действия обаче са явни: те се изразяват в разрушаването на Аза, ако последният им доставя храна. Тези действия стават пределно ясни, когато насладите прераснат в невъздържаност и необуздани пориви. Това което сетивата възприемат, би възбудило и Аза, само доколкото в насладата има известен смисъл. Животното изпитва влечение само към онези страни на външния свят, с които са свързани неговите три тела. Човекът има по-висши наслади, понеже към трите тела се прибавя и Азът. Когато обаче Азът се стреми към такова задоволяване, което служи не за неговото поддържане и развитие, а за неговото разрушение, подобно желание не може да бъде дело на неговите три тела, нито на неговата собствена природа, а е дело на Същества, които - що се отнася до тяхната истинска природа - остават скрити за сетивата. Точно затова те се домогват до по-висшата природа на Аза, за да го тласнат към желания, които нямат връзка със сетивата, обаче могат да бъдат задоволени само чрез тях.

Следователно има Същества, за които страстите и желанията служат като храна и те са много по-зли от животните, защото не живеят в сетивния свят," а се промъкват в духовното устройство на човека и го смъкват долу в сетивното поле. Ето защо за духовния поглед, формите на такива Същества са по-грозни и по-отблъскващи от вида на най-дивите зверове, в които все пак се възплъщават само страсти, имащи своето оправдание в сетивния свят. Разрушителните сили на тези Същества безкрайно надвишават всяка разрушителна ярост, която можем да наблюдаваме у земните животни. По този начин свръхсетивното познание насочва погледа на човека към един свят от Същества, които в известен смисъл стоят по-ниско и от най-свирепия и агресивен животински вид.

Когато след смъртта човек е преминал през този свят, той застава пред един друг свят, от духовно естество, който пробужда в него само такива

копнежи, които са задоволими в духовния свят. Обаче дори и сега човек различава това, което принадлежи към неговия Аз, от онова, което съставлява неговото обкръжение, неговия - бихме могли да кажем - външен духовен свят. Изживяванията сред това обкръжение нахлуват в не го така, както пребивавайки в тялото, в него нахлуваше възприемането на неговия собствен Аз. Следователно, по време на живота между раждането и смъртта, обкръжаващият свят говори на човека чрез органите на неговите тела, а след смъртта, след освобождаването от всички тела, говорът на новото обкръжение прониква направо до „най-вътрешното светилище“ на Аза. Сега цялото обкръжение на човека е изпълнено от Същества, които са родствено близки с неговия Аз, защото само един Аз може да има достъп до друг Аз. Как то минералите, растенията и животните обкръжават човека в сетивния свят и изграждат този свят, така и след смъртта, той е обкръжен от духовни Същества, които формират един духовен свят.

Но в този свят човек внася и нещо по-различно, а именно това, което Азът е изживял в сетивния свят. Първоначално, веднага след смъртта, изниква сборът от онези изживявания, които изграждат - доколкото етерното тяло е все още свързано с Аза - всеобхватната панорама от спомените. Наистина, след това етерното тяло също се разпада, обаче от тази образна панорама на спомените, Азът запазва нещо непреходно и вечно. Този остатък можем да сравним например с това, което извличаме като един екстракт от всички изживявания и опитности на човека по време на живота между раждането и смъртта. Това е духовната придобивка, духовният плод на живота. Този плод съдържа всичко онова, което Духът проявява чрез сетивата. Обаче без живота в сетивния свят, този духовен плод не би могъл да узрее. След смъртта, Азът усеща духовния плод на сетивния свят като един свой, вътрешен свят, и с него той пристъпва в новия свят, населен от духовни Същества; тези Същества се изявяват така, както само Азът може да изяви себе си в своите най-скрити дълбини. Както семето на едно растение е екстракт на цялото растение и може да израсне, само ако бъде положено в друг свят, в почвата, така сега и това, което Азът донася със себе си от сетивния свят като един кълн, като един зародиш, може да се развие, само ако бъде приет в духовното обкръжение на човека след смъртта.

Ако науката за свръхсетивния свят реши да опише какво става в тази „родина на Духовете“, тя може да прибегне само до определени образи. Но когато свръхсетивното съзнание проследява невидимите за физическите очи събития, тези образи оживяват и се проявяват като събития в една истинска действителност. Описанията на тази действителност могат да бъдат нагледно сравнени с описанията на сетивния свят. Защото,

макар и от духовно естество, този нов свят в известно отношение показва сходство със сетивния. Даден цвят например възниква, когато един или друг предмет въздейства върху окото; така и в „родината на Духовете" Азът има изживявания - подобни на тези, които предизвикват цветовете - когато върху него действа някакво Същество. Само че това изживяване протича по начин, сходен с този, по който между раждането и смъртта, Азът възприема себе си в своите най-скрити дълбини. Тук нещата не стоят така, сякаш светлината пада върху човека отвън, а като че ли едно друго Същество действа върху Аза и го кара да си представи това действие като цветен образ. Така всички Същества в духовното обкръжение на Аза намират своя израз в един лъчезарен и проникващ от цветовете свят. Понеже тези цветни изживявания възникват по друг начин, те, естествено, имат характер, различен от този на сетивните цветове. Същото трябва да се каже и за други впечатления, които човек получава от сетивния свят.

Най-близки до впечатленията от сетивния свят обаче са звуците, тоновете на духовния свят. И колкото повече човек се вживява в този свят, толкова повече той се превръща за него в един вътрешно-подвижен живот, който може да бъде сравнен със звуците и техните хармонии от сетивната действителност. Само че той не чувства звуците като нещо, което се приближава към него отвън, а като една сила, която тръгва от неговия Аз и се развива на вън в света. Той чувства тоновете, както в сетивния свят чувства своя собствен говор, своето собствено пеене; само че в духовния свят той знае: звуците, които тръгват от Аза, са в същото време и проявления на други Същества, които се разливат из света чрез него. Едно още по-висше проявление в „родината на Духовете" има ме, когато звукът се превърне в „духовно Слово". Тогава чрез Аза се разлива не само подвижният живот на едно друго духовно Същество, но самото Същество доверява на Аза своята истинска същност. И когато Азът бъде проникнат от „духовното Слово" - без присъщите на всяко съжителство в сетивния свят раздробеност и липса на единение - тогава тези две Същества заживяват в едно цяло. Така живее Азът с другите Същества след смъртта.

Свръхсетивното съзнание различава три области в „родината на Духовете", които могат да бъдат сравнени с три от частите на физическия сетивен свят. Първата област е един вид „твърдата земя" на духовния свят, втората е „областта на моретата и реките" и третата е „атмосферата". Това, което на Земята приема физически форми и може да бъде възприемано от физическите органи, според своето духовно естество, може да бъде възприемано в първата област от „родината на Духовете". Там например може да се види силата, която създава формата на един кристал.

Само че проявеното там, е като една противоположност на проявеното в сетивния свят. Докато пространството в сетивния свят е изпълнено с масата и обема на минерала, за духовния поглед то изглежда празно; обаче около това празно пространство се вижда силата, която създава формата на минерала. Цветът на един камък в сетивния свят се явява в духовния свят като изживяване на контрастния му цвят, т.е. един червено оцветен камък ще бъде възприет в духовния свят в зелено, един зелено оцветен камък - в червено и т.н. Другите качества също се проявяват в своята противоположност. Както камъни те, земната маса и т.н. образуват сушата - или континентите - в сетивния свят, така и описаните горе формации изграждат „твърдата земя“ на духовния свят.

Всичко, което в сетивния свят можем да определим като „живот“, в духовния свят то изгражда областта на морето. За сетивния поглед, животът проявява своите действия в растенията, животните и човека. За духовния поглед, животът е една проникваща сила, която кръстосва духовния свят като потоци, реки и морета. Още по-добро е сравнението с кръвната циркулация в човешкото тяло. Защото ако в сетивния свят реките и моретата са разпределени неравномерно, в „родината на Духовете“ потоците на живота са подчинени на определена закономерност, както е кръвообращението. Тъкмо този „бликащ живот“ се възприема същевременно и като духовен тътен, като духовно звучене.

Третата област от „родината на Духовете“ е нейната „атмосфера“. Това, което в сетивния свят се явява като усещане, в духовната област то е нещо, което прониква навсякъде и във всичко, както и въздухът прониква навсякъде в природния свят. Нека да си представим едно море от подвижни и струящи навсякъде усещания. Страдания и болки, радости и копнежи струят в тази област, както вятърът и бурята в атмосферата на сетивния свят. Да си представим още, една битка, която се води на Земята. Там едни срещу други са застана ли не само човешките тела, които сетивното око може да види, но там врхлитат и страсти срещу страсти, чувства срещу чувства; болки изпълват полесражението също както го изпълват и човешките тела. Всичко, което на бойното поле се носи като страдания, болки и ликуване от победата, съществува не само в сетивните си прояви; за свръхсетивното познание то се явява като определени процеси в „атмосферата“ на духовния свят. Едно такова събитие в духовния свят е като ураганната буря във физическия свят. А възприема нето на тези събития бихме могли да сравним с чуването на думите във физическия свят. Ето защо се казва: както въздухът обгръща и прониква в земните същества, така и „духовното Слово“ прави това с процесите и Съществата на духовния свят.

В този духовен свят могат да бъдат осъществени и съвсем други възприятия. Тук е налице също и това, което може да се сравни с топлината и светлината на физическия свят. Това, което пронизва земните предмети и същества като топлина, в духовния свят то представлява самият свят на мислите. Само че тук трябва да си представим мислите като живи и самостоятелни Същества. Това, което човек схваща като мисли във видимия свят, е като една сянка от Съществата-мисли в духовния свят. Нека да си представим мисълта, както тя съществува в човека, само че изнесена вън от него, като едно активно, действено Същество със свой собствен вътрешен живот. Така ще имаме бегла представа за това, което изпълва четвъртата област на духовния свят. Това, което човек възприема като мисли в своя физически свят между раждането и смъртта, е само откровение на мисловния свят, доколкото то може да възникне чрез физическите органи на тялото. Обаче всички мисли, които човек храни и които означават едно обогатяване на физическия свят, имат своя произход точно в тази област на духовния свят. Тук не трябва да имаме предвид само идеите на великите откриватели, на гениалните личности; всеки има своите „хрумвания“ които не идват от външния свят, но които позволяват на човека да променя и преобразява този външен свят. Онези чувства и страсти, чиито мотиви се коренят във външния свят, трябва да бъдат отнесени към третата област на духовния свят; обаче всичко онова, което живее в човешката душа и превръща човека в творец, с плодотворни и преобразяващи околния свят действия, в своята първична същност и форма, то произлиза от четвъртото поле на духовния свят.

Това, което се намира в петата област, може да се сравни с физическата светлина. Това е изявяващата се в своята първична форма мъдрост. Към тази област принадлежат Същества, които разливат мъдрост в своето обкръжение, също както Слънцето осветява физическите предмети. Това, което е осветено от тази мъдрост, се проявява в своя първичен смисъл и в своето значение за духовния свят, както един физически предмет показва своя цвят, когато бъде осветен от светлината. Има и още по-висши области в духовния свят, но те ще бъдат разгледани по-нататък в тази книга.

След смъртта Азът е потопен в този свят заедно с духовния плод, който той носи със себе си от сетивния свят. Този плод е все още свързан с онази част от астралното тяло, която е останала след периода на пречиштането. От астралното тяло отпада само онази част, която - след смъртта - насочва своите желания и страсти към физическия живот. Потопяването на Аза в духовния свят - заедно с това, което той е извлякъл от сетивния свят - може да се сравни със заравянето на едно семе в плодородната почва. Както това семе привлича различни вещества и сили от

своята околна среда, за да се развие в едно ново растение, така и Азът израства и се развива в духовния свят. В това, което един сетивен орган възприема, е скрита и силата, чрез която е образуван този орган. Окото възприема светлината. Обаче без светлина не би съществувало никакво око. Същества, които живеят в тъмнина, не изграждат никакви зрителни органи. Така целият телесен човек е създаден от скритите сили на това, което неговите телесни органи са в състояние да възприемат, физическото тяло е изградено от силите на физическия свят, етерното тяло - от тези на етерния свят, астралното тяло - от силите на астралния свят. Когато Азът пристъпи в духовния свят, той се оказва всред онези сили, които са останали скрити и недостъпни за физическото възприятие. Това, което се вижда най-напред в първата област на духовния свят, са онези духовни Същества, които непрекъснато са около човека и които изграждат неговото физическо тяло. Следователно, във физическия свят човек не възприема нищо друго, освен откровенията на онези духовни сили, които изграждат неговото физическо тяло. След смъртта той попада тъкмо всред тези формиращи сили, които сега му се откриват в своята истинска, скрита по-рано форма.

Минавайки през втората област, той попада всред силите, от които е изградено неговото етерно тяло; в третата област го заливат силите, от които е изградено неговото астрално тяло. Също и от по-висшите сфери на духовния свят, в него се вливат сили, които допълват цялостното му изграждане през живота между раждането и смъртта.

Тези Същества от духовния свят работят заедно с това, което човек е донесъл като плод от предишния си живот и което сега се превръща в един зародиш. И благодарение на това съвместно действие човек отново израства, този път като едно духовно Същество. По време на сън, физическото и етерното тяло продължават да съществуват; астралното тяло и Азът са наистина вън от тях, но продължават да са свързани с тези две тела. Това, което астралното тяло и Азът приемат сега от духовния свят, може да послужи само за възстановяване на изчерпаните по време на будното състояние сили. Обаче след като човек се освободи от физическото и етерното тяло по време на смъртта, и след като в периода на пречистването се освободи и от онези части на астралното тяло, които чрез своите желания продължават да са зависими от физическия свят, тогава вече всичко, което нахлува от духовния свят към Аза, не само го подобрява, но го и преизгражда. И след определено време, върху което ще говорим по-нататък в тази книга, около Аза се формира едно астрално тяло, което отново може да живее в такова физическо и етерно тяло, каквито са присъщи на човека между раждането и смъртта. Човекът може отново да мине през едно раждане и да се появи в ново земно съществу-

ване, което ще съдържа в себе си и плода на предишния земен живот. До новообразуването на астралното тяло, човек е свидетел на своето ново изграждане. Понеже силите на духовния свят му се явяват не чрез външни органи, а отвътре, както собствения Аз в акта на себесъзнанието, той може да възприема тяхното откровение дотогава, докато стремежът му не е насочен към един външно възприемаем свят.

От мига, когато астралното тяло е отново образувано, този стремеж се насочва навън. Сега астралното тяло жадно търси друго етерно и друго физическо тяло. То вече отблъсква откровенията, които бликат отвътре. Ето защо сега възниква такова междинно състояние, при което човек потъва в безсъзнание. Съзнанието може да се появи отново едва във физическия свят, когато ще са изградени органите, необходими за физическото възприятие. През времето, когато озареното от вътрешни възприятия съзнание е прекратено, към астралното тяло започва присъединяването на ново етерно тяло и така то отново може да се вмъкне в ново физическо тяло. В тези два присъединителни процеса би могъл съзнателно да участва само такъв Аз, който поражда в самия себе си скритите във физическото и етерното тяло творчески сили, насочени към изграждането на Духа-Живот и Човека-Дух. Но след като човек не е стигнал до тази степен, това присъединяване трябва да се ръководи от Същества, които са по-напреднали в своето развитие. Тези Същества насочват астралното тяло към определена родителска двойка, за да му бъдат осигурени съответстващите етерно и физическо тяло.

Преди да се осъществи присъединяването на етерното тяло, за всеки човек, който отново влиза във физическото съществуване, става нещо изключително важно. В хода на предишния си живот той е създавал известни разрушителни сили, които остават ясни през периода на пречистването след смъртта. Нека отново се обърнем към споменатия вече пример. В своята четиридесета година на предишния си живот, в изблик на гняв, даден човек е причинил някому болка. След смъртта тази чужда болка израства като една пречеща сила, която спъва развитието на неговия собствен Аз. Така е с всички подобни случаи от предишния живот. При повторното навлизане в следващия физически живот, тези пречки в развитието отново застават пред Аза.

Както с настъпването на смъртта пред човешкия Аз се разкрива една панорама от спомени, така сега пред духовния поглед застават очертанията на бъдещия земен живот. Човек отново вижда една панорама от образи, която този път му показва всички пречки, които той трябва да преодолее, за да напредне в своето развитие. И това, което той сега вижда по този начин, се превръща в източник на онези сили, които човек трябва да вземе със себе си в новия живот. Образът на страданието, което е

причинил на другия, се превръща в сила, която дава подтик на Аза да поправи тази грешка в следващия земен живот. По този начин предишният живот действа детерминиращо върху новия. Човешките действия през този нов живот са предизвикани по определен начин от действията през миналия живот. Тази закономерна връзка между предишния и следващия живот, можем да определим като закон на съдбата. Нарича се още „Карма“ - израз, който е взет от източната мъдрост.

Изграждането на ново тяло не е единствената дейност, която предстои на човека между смъртта и поредното ново раждане. Докато продължава това изграждане, човек живее вън от физическия свят. Но през този период, физическият свят напредва в своето развитие. В относително кратки периоди от време, Земята също променя своя облик. Как са изглеждали преди няколко хилядолетия областите, които днес са заети например от Германия? Когато човек влиза в едно ново физическо съществуване, по правило Земята никога не изглежда така, както е изглеждала по време на последния му живот. Докато човек е отсъствувал от Земята, всичко се е променило. В тази промяна на земния облик също действуват скрити сили. А те действуват от същия свят, в който човек се намира след смъртта. И той сам трябва да съдействува за преобразяването на Земята. Докато не породи в себе си Духа-Живот и Човека-Дух и не постигне ясно съзнание за връзката между духовните сили и техния видим израз във физическия свят, човек не може сам па упражнява това съдействие; той може това само под ръководството на по-висши Същества.

И все пак той участва наравно в преобразяването на земните условия. Може да се каже, че по времето между смъртта и новото раждане, хората преобразяват Земята по такъв начин, че новите и условия да отговарят на това, което се е променило в самите тях. Когато разглеждаме определен ландшафт в даден момент и после отново след продължителен период от време, довел до коренни промени, установяваме, че силите които са предизвикали тези промени, се намират у мъртвите. По този начин мъртвите са свързани със Земята дори и по времето между смъртта и едно ново раждане. Във всеки физически процес, свръхсезитивното съзнание се добира до едно или друго откровение на скрития духовен свят. Според обикновеното наблюдение, промените в земния ландшафт се дължат на климата, слънчевата светлина и т.н. За свръхсезитивното съзнание обаче, в светлинния лъч, който идва от Слънцето и пада върху растението, бушува силата на мъртвите хора. Свръхсезитивното наблюдение вижда как човешки души витаят над растенията, как те променят почвата и т.н. След смъртта човек не е ангажиран само със себе си и с подготовката за своето предстоящо земно съществуване. Не, той е призван да работи и да преизгражда - в духовен смисъл - външния свят, също как

то в живота - между раждането и смъртта - е призван да променя физическия свят.

Обаче нещата стоят така, че не само човешкият живот в духовния свят действа върху условията на Земята, но и обратно: действията във физическия свят имат последици за отношенията в духовния свят. Нека да си послужим с един пример. Силна любовна връзка свързва майката и детето. Това силно привличане има своите корени в сетивния свят. В хода на времето обаче любовта се променя. Сетивната връзка все повече се превръща в духовна. Тази връзка е изтъкана не само за физическия свят, но и за духовния свят. Този пример е валиден и в много други отношения. Това, което духовните Същества изплитат във физическия свят, остава да съществува и в духовния. Приятели, които са били дълбоко свързани в живота, ще си принадлежат и в духовния свят. След отхвърлянето на телата, те се оказват в една много по-дълбока връзка, отколкото по време на физическия живот. Като Духове, те представляват нещо много повече един за друг; откровенията им, изявявани вътрешно, вече описахме. Връзката изтъкана между двама души, ги среща отново и в следващия живот. Ето защо напълно вярно е да се говори, че след смъртта хората се срещат отново.

Това, което става с човека от раждането до смъртта и после отново до следващото раждане, се повтаря. Човек винаги се връща на Земята, но не и преди плодът от физическия живот да е узрял в духовния свят. И все пак не съществува едно непрекъснато повторение без начало и край; от определени форми на съществуване човек преминава в такива, каквито описваме сега, докато в бъдеще той ще премине към съвсем други форми на съществуване. Представа за тези преходни степени ние ще получим най-вече ако проследим - от свръхсетивна гледна точка - развитието на Вселената и свързаната с него еволюция на човека. Естествено, за сетивното наблюдение процесите между смъртта и новото раждане са много по-скрити, отколкото духовните причини, лежащи в основата на живота между раждането и смъртта. Сетивното наблюдение може да се произнесе само върху тази част от скрития свят, чиито действия се проявяват във видимия физически свят. Но пред сетивното наблюдение трябва да възникне въпросът, дали след като навлиза чрез раждането в земния си живот, човек не донася със себе си и нещо от това, което свръхсетивното познание описва като процеси между смъртта и новото раждане. Ако някой намери охлювна черупка, в която няма и следа от живия охлюв, все пак ще признае, че черупката е възникнала в резултат от действията на един жив организъм, а не че тя е изградена само от физически сили. По същия начин, ако някой наблюдава човека в живота и открие нещо, което е невъзможно да води своето начало от този живот, би било

разумно да допусне, че то води началото си от това, което описва Тайната Наука, стига нейните описания да хвърлят известна светлина върху иначе неразбираемите факти и събития от живота. В този случай сетивно-ориентираното наблюдение също би могло да вникне в невидимите причини, лежащи в основата на видимите действия. С всяко ново наблюдение, непредубеденото и обективното разглеждане на живота се убеждава във верността на свръхсетивното познание. Необходимо е само човек да намери правилната гледна точка и от нея да отправи поглед към процесите, лежащи в основата на физическия свят. Къде например са скрити процесите, описани като периоди на пречистване? Какви са и как протичат опитностите на човека след пречистването, през които той трябва да премине според данните от духовното изследване?

При всяко сериозно и дълбоко изследване в тази област, възникват загадка след загадка. Виждаме например как един човек е роден в бедност и нищета, с незначителни дарби, така че при тези условия, още от раждането си, той е сякаш предопределен да води жалък и нещастен живот. А друг още от първия миг на раждането си, е поет от грижливи ръце и любещи сърца; у него се развиват блестящи способности; предопределен е за плодотворен и щастлив живот. Спрямо подобни въпроси често възникват две противоположни становища. Едното се придържа към чисто сетивните възприятия и към опиращата се на тях елементарна логика. Според това становище, обстоятелството, че единият се ражда в щастие, а другият в нещастие, изобщо не трябва да се превръща в проблем. Ако не желае да си послужи с думата „случайност“, този начин на мислене ще потърси някаква друга закономерност, за да обясни нещата. Колкото до способностите и заложбите, причините се търсят в „унаследените“ качества от родители, деди и т.н. Отхвърля се всеки опит, търсещ причинни връзки в духовните процеси, през които човек, независимо от наследствената линия, преминава преди своето раждане, и благодарение на които той формира своите способности и заложби.

Другото становище ще намери тези обяснения за крайно незадоволителни. То ще възрази: в нито една точка на този свят не се случва нищо без да са налице съответните причини. Макар и в много случаи тези причини да не са изследвани от човека, те съществуват. Едно алпийско цвете не расте в полето. В неговата природа има нещо, което го тегли към високата планина. Така и в човека трябва да имай нещо, което го кара да се роди в определена среда. В този случай причините не могат да бъдат търсени сред физическия свят. За един задълбочено мислещ човек, да се търсят тези причини само във физическия свят е равносилно на следното: ако някой удари друго, причината да се търси не в чувствата на първия, а в анатомичното устройство на ръката му. Също толкова неза-

доволителни са и всички опити, целящи да обяснят предразположбите и дарбите чрез „наследствеността“.

А как всъщност се унаследяват определени заложи в семействата? В продължение на 250 години музикалните заложи се унаследяват в представителите на фамилията Бах. От фамилията Бернули излизат осем математици, част от които през детството са били подготвяни за съвсем други професии. Но „унаследените“ дарби винаги ги довеждат до семейната професия. По-нататък може да се посочи, че едно внимателно генеалогично проучване на даде на личност би могло да покаже, как по един или друг начин дарбата на тази личност е била проявена у предците и че сега имаме само едно сумиране на унаследени заложи.

Който подкрепя второто становище едва ли ще пропусне от вниманието си подобни факти; обаче за него те няма да имат тази доказателствена стойност, каквато имат за този, който в своите обяснения се придържа единствено към процесите в сетивния свят. Първият ще обърне внимание на това, че унаследените заложи не могат да се групират от само себе си в съответната личност, както и металните части на един часовник не могат сами да се сглобят и да образуват часовника. А когато му се възрази, че съвместното влияние на родителите би могло да бъде поставено на мястото на часовникаря, той ще отговори: погледнете без всякакво предубеждение тази свършено нова цялост, която се проявява в детската личност; тя не може да дойде от родителите, просто защото у тях тя не съществува.

Едно непоследователно мислене може да внесе в тази област голяма обърканост. Най-лошото настъпва, когато представителите на първото становище обявят своите опоненти за истински врагове на това, което се опира на „сигурните факти“. Обаче последните даже и не мислят да оспорват истинността или значението на тези факти. Те например също виждат, че в едно семейство могат да се „унаследят“ определени духовни заложи или дори тенденции, и че ако определени заложи се сумират и комбинират в един потомък, той може да се прояви като забележителна личност. Те ще се съгласят с твърдението, че обикновено забележителното име се намира не в апогея на кръвното родство, а в края на наследствената верига. Естествено, те не трябва да бъдат укорявани, когато от всичко това те са заставени да стигнат до свършено други изводи, различни от тези, които се опират само на сетивните факти. На тях може да се възрази така: наистина, даден човек показва признаци те на своите предци, защото духовно-душевните качества, които се проявяват след раждането, намират съответното човешко тяло според законите на наследствеността. С това обаче не казваме нищо друго, освен че дадено същество носи белезите на средата, в която то израства. Тук ще прибег-

нем до едно странно и на пръв поглед тривиално сравнение, което обаче, според непредубеденото мислене, е напълно уместно: фактът, че даден човек идва обвинен в качествата на своите предци, не доказва произхода на тези лични качества, както и за вътрешната природа на един човек не се доказва нищо, с това, че той е мокър, защото е паднал във водата. Понататък: след като забележителното име стои в края на кръвно-родствената верига, това показва, че носителят на името е използвал съответното кръвно родство, за да изгради тялото, от което се е нуждаел в стремежа да развие своята цялостна личност. Но това съвсем не доказва, че самите лични качества са „наследствени“. Напротив, за здравата логика това доказва точно обратното. Ако личните качества се наследяваха, би трябвало те да стоят в началото на кръвното родство и от тук да се предават на потомците. Обстоятелството, че стоят в края на потомствената верига, говори, че те не се наследяват.

Не трябва да се отрича, че от страна на тези, които говорят за духовни причини в живота, се внася не по-малко объркване по този въпрос. Често те говорят прекалено неясно и твърде общо. Несъмнено, когато твърдим, че металните части на часовника се сглобяват сами и се превръщат в часовник, означава също и друго: че личността на един човек е просто сбор от наследствени признаци. От друга страна, много твърдения за духовния свят, по принцип не се различават от следното изказване: металните части на часовника не могат сами да се сглобят, така че от това да произлезе движението на стрелките, следователно някъде там трябва да има нещо духовно, което да се грижи за движението на стрелките. Прямо подобно изказване, за предпочитане е да се вслушаме в гласа на този, който казва: О, аз не искам да се тревожа повече за такива „мистични“ същества, които движат стрелките; аз се стремя да изуча механичните връзки, чрез които това става възможно. Следователно, важно е не само да знаем, че зад един механизъм, например часовника, стои нещо духовно (часовникарят); важно е да вникнем в мислите, които са съществували в духа на часовникаря преди изработването на часовника. Тези мисли могат после да бъдат отново открити в механичното устройство на часовника.

Всяко мечтателство и фантазиране за свръхсетивните сили внася само объркване. То не може да задоволи противниковата страна, чиито възражения са напълно основателни: общо взето, такова позоваване на свръхсетивни Същества, не спомага с нищо за разбирането на фактите. Естествено, подобни противници могат да кажат същото и за точно определени данни на Духовната Наука. Тук обаче ще припомним как действуват скритите духовни причини във видимия свят. Нека предположим, че духовното изследване е напълно вярно, когато то установява: след смър-

тта човек минава през един период на пречистване, по време на който той изживява душевно, каква пречка представлява за неговото по-нататъшно развитие определена постъпка, извършена в предишния живот. Докато изживява това, в него се ражда подтикът да изправи последиците от тази постъпка. С този подтик той влиза в своя нов живот. Присъствието на този подтик изгражда и онази черта в неговия характер, която след време ще му позволи да поправи своята грешка. Една жива общност от такива подтици ще ни даде представа и за съдбовната среда, в която се ражда даден човек.

Нека отново да приемем за вярно и друго, което Духовната Наука установява: че плодовете от предишния живот се възплъщават в духовния зародиш на човека и че духовният свят, където човекът се намира между смъртта и следващия живот, е областта, в която тези плодове узряват, за да метаморфозират по-късно в опре делени заложби и способности, изграждайки една нова личност, носеща обаче в себе си и последиците от предишния живот.

Ако човек приеме тези предпоставки и ако с тяхна помощ насочи непредубедения си поглед към събитията в живота, ще установи: сега вече всички сетивни факти могат да бъдат разбрани в тяхното истинско значение; нещо повече, стават разбираеми и невъзможните усилия - на всички онези, които остават при сетивните факти - да проникнат в духовния свят. И преди всичко, ще изчезне всяка антилогика от рода на тази, която вече посочихме: понеже най-значителната личност се намира в края кръвното родство, това означава, че геният наследява своята дарба. Животът става логически разбираем едва чрез изнасяните от Духовната Наука свръхсетивни факти.

Съвестният търсач на истината, който макар и без лични опитности в свръхсетивния свят, се стреми да се ориентира във фактите, ще може да повдигне и едно друго съществено възражение. Той може да изтъкне, че е непозволено да приемем съществуването на определени факти, само защото чрез тях можем да обясним нещо, което иначе остава необяснено. Несъмнено, за този, който познава съответните факти от свръхсетивния свят, подобно възражение е без особено значение. В следващите части на тази книга ще бъде посочен пътят, по който чрез лични опитности човек може да опознае не само други духовни факти, описани тук, но и самия закон на духовната причинност. Горното възражение може да има стойност само за човек, който не желае да върви по този Път. А това, което може да се каже против него, има стойност също и за този, който сам е взел решение да тръгне по посочения път.

Напълно вярно е, че не трябва да се приема нещо, за чието съществуване нямаме никакво познание, само затова, че чрез него си обясняваме други

неща, които иначе биха останали необясними. Обаче в случая с духовните факти, работите не стоят точно така. Възприемайки тези факти, човек не само осмисля интелектуалните заключения, чрез които животът става разбираем; възприемайки тези факти в мислите си, той изживява и нещо съвсем друго.

Да си представим следния случай: Някому се случва нещо, което предизвиква у него мъчителни усещания. Той може да реагира по два начина. Може да се отдаде на мъчителните усещания и дори да потъне в дълбока скръб. Но възможно е да каже: Всъщност по време на предишния си живот аз сам съм създал тази сила, която сега ме изправя пред това събитие. Аз сам съм причината за всичко това. И сега той може да пробуди в себе си всички онези чувства, които пораждат подобна мисъл. Разбира се, след като има такива последици за чувствения живот, тази мисъл трябва да бъде изживявана с пълна сериозност и с огромна сила. Кой то постигне това, ще разполага с една нова опитност, която ще онагледим със следния пример: Две лица - така да предположим - държат в ръцете си по една пръчка червен восък. Едното лице се отдава на интелектуални размишления върху „вътрешното естество“ на пръчката. Тези размишления могат да са много мъдри; но след като това „вътрешно естество“ не се подкрепя с нищо друго, някой спокойно може да възрази: Всичко до тук е празно мечтателство. Другото лице обаче натрива восъка с парче плат и установява, че пръчката започва да привлича някои дребни предмети. Има огромна разлика между мислите на двамата. В първия случай мислите нямат никакви фактически последици. В мислите на второто лице се усеща как от един скрит свят бликва една непозната сила, бликва един факт.

Така е също и с мислите на човек, който си представя, че в един предишен живот той сам е посял в себе си силата, която сега го среща с това събитие. Тази елементарна представа пробужда в него една реална сила, благодарение на която той може да се изправи пред събитието по свършено друг начин, отколкото ако не беше подхранвал тази представа. Така той получава светлина, която му открива самата необходимост на събитието, което иначе би сметнал за чиста случайност. И тогава той ще има непосредствената убеденост: моята мисъл беше правилна, защото тя ми даде силата да разгада фактите. Ако човек отново и отново повтаря подобни вътрешни процеси, те се превръщат в средство, чрез което той започва да създава нови вътрешни сили; тези процеси доказват своя смисъл чрез своята плодотворност. Този смисъл се потвърждава достатъчно ясно. Такива процеси действуват оздравяващо в духовно, душевно и физическо отношение, както и във всяка друга област на живота. Човек забелязва, че едва сега застава по правилен начин в условията на живота,

докато приемайки за достоверен само живота между раждането и смъртта, той затъва от едно заблуждение в друго. Той сам разбира, че от „Тайната Наука“ душевните му сили непрекъснато нарастват.

Такова чисто вътрешно доказателство за духовната причинност човек може да постигне само в своя интимен душевен живот. И доказателствената му стойност не може да се преценява от този, който не го е постигнал. Който го е постигнал, той вече не може да се съмнява в него. Изобщо не трябва да се учудваме, че е така. Защото за това, което е свързано с най-дълбоката същност на човека, е съвсем естествено, че може да бъде доказано само в областите на най-дълбоките изживявания.

Срещу това може да се възрази, че след като въпросът е свързан с най-дълбоките и недосегаеми сфери на душата, човек би трябвало да го реши сам, а не да го превръща в предмет на каквато и да е Духовна Наука. Несъмнено, всеки сам трябва да стигне до това изживяване, както и всеки сам трябва да вникне в доказателството на една математическа теорема. Обаче пътят, по който може да се стигне до това изживяване, е валиден за всички хора, както методът за доказване на математическата теорема е валиден за всички.

Безспорно - и абстрахирайки се от свръхсетивното наблюдение - токущо посоченото доказателство, основано върху действената сила на определени мисли, е единственото, което може да устои на всяка непредубедена логика. Разбира се, имат значение и всякакви други доводи; но всички те съдържат нещо, спрямо което противникът ще намери уязвими точки. Впрочем, всеки непредубеден човек лесно ще открие, че дори възпитанието на детето съдържа един вид доказателствена сила за това, че под телесните обвивки намира една духовна същност. Той ще сравни животното с човека и ще си каже: при животното характерните качества и способности се проявяват още с раждането като нещо строго детерминирано; това ясно показва, че те са предопределени от наследствеността. Нека да си представим, как токущо излюпеното пиле веднага се включва в редица действия, свързани с неговия живот. При човека обаче, възпитанието внася нещо, което може да няма никаква връзка с наследствеността. Външните въздействия се поемат и преработват от човека. Възпитателят знае, че подобни въздействия по раждат в човешката душа определени сили; ако това не беше така, обучението и възпитанието нямаше да имат ни каква стойност. Ето защо умният възпитател поставя ясна граница между наследствените заложи и онези вътрешни сили на човека, бликащи от минали съществувания, които само леко просветват през наследените от предци те качества и способности. Разбира се, подобни факти не подлежат на „точни“ доказателства, каквито например везните могат да представят за определени физически процеси. Ето

защо, тези неща спадат към най-интимните области на живота. За човек с усет към всичко това, тези дискретни доводи имат по-голяма доказателствена сила дори от очевидния материален свят. Обстоятелството, че и животните могат да бъдат дресирани, т.е. чрез възпитание да заучават известни качества и способности, не представлява сериозно възражение за този, който е успял да вникне в същественото. Вярно е, че навсякъде по света има преходи, но все пак резултатите от една дресура в никакъв случай не могат да бъдат сравнявани с резултатите от обучението при човека. Твърди се още, че онези способности, които домашните животни придобиват при съвместния им живот с човека, се унаследяват, т.е. че веднага започват да се проявяват като нещо присъщо на вида, а не на индивида. Дарвин описва как някои куче та донасят хвърления предмет, без да са обучавани на това. Кой би могъл да твърди същото за човешкото възпитание?

Има обаче мислители, които чрез своите наблюдения се издигат над мнението, според което човекът е изграден от чисто наследствени сили. Те се издигат до идеята, че една духовна същност, една индивидуалност подготвя и изгражда телесното съществуване. Но все пак повечето от тях не стигат до мисълта за прераждането; не стигат до мисълта, че в промеждутъка между отделните земни съществувания точно плодовете от предишния живот се превръщат в сили, които съизграждат следващия живот. Ще спомена само един от редицата такива мислители. В своята „Антропология“ Имануел Херман Фихте, син на великия Фихте, изнася своите наблюдения, които го довеждат до следните изводи (стр.528): „Родителите не са създатели в истинския смисъл на думата. Те предлагат органическите вещества, но не само тях, а в същото време и нещо средно, сетивно-душевно, което се проявява в темперамента, в особения душевен колорит, в известна нюансировка на инстинктите и т.н., все неща, чийто общ източник се оказва фантазията в онзи по-широк и посочен от мен смисъл. Във всички тези елементи на личността смесването и своеобразното съчетаване на родителските душевни качества е несъмнено. Ето защо напълно основателно е те да бъдат считани като резултат на зачатиято, още повече, ако решим да приемем зачатиято за един действителен душевен процес. Обаче същинският и обединяващ център на личността тук липсва; защото при едно по-внимателно наблюдение се установява, че дори и тези душевни качества са само една обвивка, един инструмент за обхващането на истинските духовни, идеални заложиби на човека, който е в състояние както да ги насърчава, така и да ги спъва в тяхното развитие, но не и да ги поражда от себе си.“ И по-нататък: „Според своя духовен първообраз, всеки човек съществува и преди своето раждане; от духовна гледна точка нито един индивид не прилича на

друг, така както и нито един животински вид не прилича на друг." (стр.532).

Тези мисли обаче стигат само до там, че допускат присъствието на една духовна същност във физическото тяло на човека. Но след като не могат да обхванат закона за прераждането, те по необходимост трябва да приемат, че от божествения свят се отделя определена духовна същност при всяко раждане. Обаче тази предпоставка отхвърля всяка възможност за обяснение на сродството, което съществува между заложите, дремеши вътре в човека, и това което нахлува в него от обкръжаваща среда. По този начин средоточието, душевният център на всяко човешко същество - който води началото си от божествения свят - би трябвало да остава съвсем чужд пред въздействията на земния живот. А това не би било така - и такова е фактическото положение на нещата - само, ако този душевен център, това душевно ядро, е било вече свързано с външния свят и ако е пребивавало там и друг път досега. Умният възпитател може ясно да долови: в моя възпитаник аз внасям нещо от земните условия, един вид екстракт, който е съвършено чужд за неговите наследени качества; обаче той го пронизва по такъв начин, сякаш детето вече е присъществувало при извличането на този екстракт. Единствено повтарящите се земни съществувания, и то в връзка с изложените от Тайната Наука духовни факти, единствено те могат да ни дадат задоволително обяснение на всичко, което става със съвременното човечество.

Тук нарочно изтъкваме: на „съвременното“ човечество. Защото духовното изследване показва, че в началото, когато е започнал кръговратът на земните съществувания, е имало други условия за инкарниране на духовните сили, коренно различни от условията, при които се инкарнира днешният човек. В следващите глави ще се върнем към тези първични състояния на човешкото същество. И когато от данните на Тайната Наука вникнем в начина, по който човешкото същество е стигнало до своя днешен облик в неразделна връзка с еволюцията на Земята, ще посочим още по-ясно, как от свръхсетивните светове ядрото на човешката личност прониква в телесните обвивки и как възниква законът за духовната причинност, законът за „човешката съдба“.

РАЗВИТИЕТО НА СВЕТА И ЧОВЕКА

От досегашното изложение стана ясно, че човешкото същество е изградено от четири съставни части: физическо тяло, жизнено тяло, астрално тяло и Аз; Азът работи в другите три съставни части и постепенно ги променя и преобразява. Чрез това преобразяване, на една по-ниска степен възникват: Сетивната Душа, Разсъдъчната Душа и Съзнаващата Душа. На една по-висша степен възникват: Духът-Себе, Духът-Живот и

Човекът-Дух. Тези съставни части на човешката природа се намират в най-различни и сложни връзки с целия Космос. Развитието на тези съставни части е неразделно свързано с развитието на Космоса. Напредвайки в това развитие, ние успяваме да хвърлим поглед и в дълбоките тайни на човешкото същество.

Ясно е, че човешкият живот е в непосредствени връзки с местоживеенето и цялата обкръжаваща човека среда. Днес дори официалната наука, анализирайки събраните данни, е стигнала до възгледа, че самата Земя, обиталището на човека, е минала през едно продължително развитие. Тя посочва такива състояния от планетарната еволюция, по време на които човекът, в неговата днешна форма, още не е съществувал на нашата Земя. Тази наука показва как от елементарното културно равнище, човечеството бавно и постепенно се издига до днешните отношения. Следователно, дори официалната наука стига до убеждението, че съществува връзка между човека и неговия небесен дом, Земята.

Науката за Духа - както още бихме могли да наричаме свръхсетивното познание или „Тайната Наука“ - проследява тази връзка с помощта на познание, което черпи своите данни от един по-различен вид възприятия, допълнително изострени чрез духовните органи. Тя проследява човека в хода на неговото развитие, само че в обратната посока и установява, че истинската духовна същност на човека минава през цяла поредица от съществувания на тази Земя. Духовното изследване стига до един период от далечното минало, когато духовната същност на човека за пръв път навлиза във външния физически свят. Още от първото земно въплъщение „Азът“ започва своята дейност в трите тела - астралното, жизненото и физическото. След това Азът пренася плодовете от тази си работа в следващия живот.

Когато в хода на ретроспективното наблюдение стигаме до този момент, виждаме, че при своето идване „Азът“ заварва определено състояние на Земята, при което астралното, жизненото и физическото тяло са вече развити и се намират в сложни взаимни връзки. Така „Азът“ за пръв път се свързва с едно същество, което се състои от тези три тела. От сега нататък той участва в развитието на трите тела. По-рано те съществували без такъв човешки Аз; сега обаче Азът се присъединява към тях.

Възникват и други въпроси: Как трите тела стигат до такава степен от развитието си, при която могат да приемат „Аза“ в себе си? Как възниква самият Аз? Как постига той способността да работи в тези тела? За да отговори на тези въпроси, Науката за Духа трябва да насочи своите изследвания още по-назад в миналото.

Впрочем, отговорът на тези въпроси е възможен само, ако проследим развитието на планетата Земя в духовно научен смисъл. Подобно изсле-

дване ни отвежда до самото начало на нашата планета. Наблюденията, които се опират само на физически възприеманите факти, изобщо не могат да стигнат до каквито и да е изводи, отнасящи се до началния период на Земята. Често сме свидетели на предположението, че материалната Земя е възникнала от една първична мъглявина. Не влиза в задачите на тази книга да се занимава с подобни твърдения. Защото духовното изследване взема под внимание не просто физическите процеси на планетарната еволюция, а преди всичко скритите зад тях духовни причини. Ако имаме пред себе си човек, който повдига едната си ръка, това движение може да пробуди два вида размишления. В единия случай ще бъде проучен механизма на ръката и на целия организъм, за да бъде описан процесът от чисто физическа гледна точка. В другия случай, наред с това, движението на ръката може да бъде обхванато и с духовен поглед, който прониква в самите душевни предпоставки за посоченото действие. По същия начин обученият духовен изследовател вижда зад сетивно-физическите процеси на света съвсем други, духовни процеси. За него всички метаморфози на материята са откровения на духовни сили, скрити зад веществата. В своето ретроспективно изследване на Земята и нейния живот, този човек стига до една точка от развитието, когато материалният свят се появява за пръв път. Тук той вижда как материалният свят възниква от духовния свят. Зад тази точка от развитието, духовното изследване открива само духовни процеси, които в хода на времето един вид бавно се съгъстват. Все едно, че имаме съд с вода, в който след постепенно изкуствено охлаждане, започват да се образуват парченца лед. Виждаме как от това, което преди беше само вода, сега се състи ледът; по сходен начин - но на една по-висока степен - духовното наблюдение може да проследи как от едно предхождащо духовно състояние, като че ли се съгъстват материалните неща, процеси и същества.

Физическата планета Земя се е развила от една милова, космическа духовна същност; и всичко, което е материално свързано със Земята, възниква като един вид съгъстване на тази духовна същност. Обаче не трябва да си представяме, че на времето целият духовен свят се е превърнал в материален; а че в последния винаги могат да се открия само метаморфозирани части от първичния духовен свят. Духовният принцип остава решаващ дори и по време на физическите периоди от развитието.

Естествено, онзи начин на мислене, който се опира само на сетивните физически процеси и на логично произтичащи те от тях следствия, не е в състояние да се произнесе по въпросите на Духа. Нека да си представим, че едно същество би имало само такива сетива, чрез които може да възприеме леда, но не и по-финото състояние на водата, от която е възникнал ледът. За подобно същество водата не би съществувала; то ще възприе-

ме водата едва тогава, когато тя се превърне в лед. Така и за един човек, разчитащ само на физическите сетива, духовните сили зад планетарните процеси остават невидими и скрити. Когато такъв човек тръгва от физическите факти и разсъждава логически за древните състояния на Земята, той стига само до онази точка от развитието, при която духовният свят вече се е съгъстил и материята е вече налице. Споменатият начин на мислене не вижда нито предхождащия духовен свят, нито скритите в материята духовни сили.

За пътищата, които позволяват на човека да развие духовните си възприемателни способности и да отправя поглед към предишните състояния на Земята, ще говорим едва в последните глави на тази книга. Тук само ще споменем, че за духовното изследване не са изчезнали дори и събитията от най-далечното минало. Когато едно същество стига до телесно съществуване и настъпи физическата смърт, тогава с тялото изчезва и материята, веществата. Не по същия начин „изчезват“ и духовните сили, които са изградили това тяло. Техните следи, техните точни отражения остават в духовните основи на Космоса. Ако човек постигне онази степен, която му позволява зад външния, да възприема и невидимия свят, най-после той се изправя пред една величествена духовна панорама, в която са отбелязани всички минали събития на света. Тези непреходни следи от всички духовни процеси ще наричаме "Акашова хроника", като в случая „Акаша" означава трайната духовна същност на мировите събития, за разлика от преходните форми на видимите процеси и събития. Отново ще повторим, че изследвания в свръхсетивните области на съществуването могат да се правят само с помощта на духовните възприятия, в случая - само с „четенето" в „Акашовата хроника". Тук важи същото, което вече казахме за подобни неща в тази книга.

Свръхсетивните факти могат да бъдат изследвани само чрез свръхсетивното възприятие; но след като са вече изследвани и съобщени от Тайната Наука, те могат да бъдат разбрани от обикновеното мислене, стига то да е съхранило своята непредубеденост. В следващите страници ще опишем състоянията през които - според свръхсетивното познание - е минала Земята в хода на своето развитие. Ще проследим метаморфозите на нашата планета до онова състояние на живота, в което тя се намира днес. Когато човек разглежда видимия свят с помощта на сетивните възприятия, и после се запознава с данните на свръхсетивното познание, простиращи се до най-далечното минало, при едно наистина безпристрастно и обективно мислене, той може да заяви: Най-напред това, което свръхсетивното познание съобщава, е напълно логично; второ, ако приема свръхсетивното изследване за вярно, аз мога да разбера защо външният свят е стигнал до формите, които има днес. В този смисъл, когато

говорим за „логика“ не смятаме, че едно описание на свръхсетивното изследване не би могло да съдържа логически грешки. За „логичното“ и тук трябва да говорим така, както правим това в обикновения живот на физическия свят. Както тук изискваме логика при едно описание, въпреки че отделен автор лесно може да изпадне в логическа грешка, така стоят нещата и при свръхсетивното изследване. Възможно е дори следното: един изследовател на свръхсетивните области да допусне логически грешки в своето описание и после да бъде коригиран от друг човек, който изобщо няма свръхсетивни възприятия, но притежава способността за здраво мислене. Обаче по принцип, срещу правилната логика, приложена в свръхсетивното изследване, не може да има никакви възражения. Едва ли е необходимо да се подчертава, че срещу самите факти не може да се излезе с логически обяснения. Както в областта на физическия свят никога не може да се докаже логически дали съществува или не рибата „кит“, а това става чрез простия визуален акт, така и свръхсетивните факти могат да бъдат опознати само чрез духовно възприемане. Тук следва да имаме предвид още нещо: изследователят на свръхсетивните области, преди да се приближи до духовните светове, трябва да си изгради цялостен възглед за тези светове тъкмо с помощта на логиката; и не на последно място като се убеждава, че приемайки данните на Тайната Наука за достоверни, целият сетивно-възприемаем свят става за него напълно разбираем. Ако се пренебрегне споменатата подготовка, всяко изживяване в свръхсетивния свят се превръща в едно несигурно или дори опасно напипване. Ето защо, в тази книга първо се описват свръхсетивните факти от развитието на Земята, а едва после се говори за пътя, към свръхсетивното познание.

Трябва също да се вземе под внимание, че този, който чисто мисловно обхваща обясненията за свръхсетивния свят, в никакъв случай не е в положението на друг, който слуша описанието на дадено физическо събитие, без да може да го види. Защото само по себе си чистото мислене е вече една свръхсетивна дейност. Един сетивен факт не може чрез самия себе си да ни въведе в свръхсетивните процеси. Ако обаче мисленето бъде приложено върху описанията на свръхсетивните процеси, тогава то чрез самото себе си просто враща в свръхсетивния свят. Ето защо най-добрият път за постигане на свръхсетивни възприятия е този: да обгърнем с мисълта това, което свръхсетивното познание изнася за висшия свят. Такова мисловно проникване в свръхсетивния свят е свързано с най-голяма яснота. Дори има направление в духовнонаучния подход към света, според което това мислене е най-здравото и естествено начало на всяко духовнонаучно обучение.

Разбира се, в тази книга не се посочват всички подробности, които свръхсетивното познание може да посочи за развитието на Земята. Далеч от подобно намерение бяхме още, когато споменахме, че скритите сили могат да бъдат издирени навсякъде в техните видими действия. Напротив, всичко в света може да стане ясно и понятно, само ако човек го разглежда в светлината на Тайната Наука. В следващите страници ще посочим само единични примери, за да онагледим как във видимия физически свят и практически навсякъде в живота действуват скрити те духовни сили.

* * * * *

Ретроспективното духовно-научно изследване на Земното развитие ни отвежда към едно чисто духовно състояние на нашата планета. Ако обаче проследим развитието още по-назад, ще открием, че това духовно състояние вече е преминало един период на физическо въплъщение. Така ние стигаме до едно предишно физическо въплъщение на нашата планета, което по-късно преминава в духовно състояние, а след това отново добива материална форма и се превръща в сегашната Земя. Следователно нашата Земя е една преродена древна планета. Обаче Тайната Наука може да стигне още по-нататък. И тогава тя открива, че целият този процес се е повторил още два пъти. С други думи, нашата Земя е минала през три планетарни състояния, разделени от междинни периоди на чисто духовно съществуване. И колкото по-назад във времето проследяваме поредните въплъщения на Земята, толкова по-фина и по-фина става материята.

Спрямо следващите описания лесно може да се възрази: как може един здрав разум да приеме толкова безкрайно отдалечени планетарни състояния, за които се говори тук? Следва да припомним, че за този, който съумява да вникне в днешните скрити зад сетивния свят духовни сили, животът обгръщане на дори така безкрайно отдалечените еволюционни периоди, не е нещо невъзможно. Разбира се, ако човек отхвърля присъствието на духовни сили във видимия физически свят, разискването за каквото и да е развитие, е нещо безсмислено. Ако обаче ги приема, той може да погледне от съвременната епоха към предишните планетарни състояния, също както в изгледа на петдесетгодишния човек ние откриваме нещо от едногодишното дете. Но, може да се възрази, между петдесетгодишния човек и едногодишното дете има всевъзможни междинни степени. Това е вярно, но то е вярно и за развитието на духовните сили. Ако човек стигне до правилни изводи в тази област, той вижда също, че сега разбира: за прецизното наблюдение на съвременния свят, включващ в себе си и духовните сили, наред с постигнатите вече степени на съще-

ствуването, са запазени и периоди на развитието, характерни за миналото. Така в нашия пример наред с петдесетгодишния човек съществуват и едногодишни деца. Ако човек успее да разграничи в качествен и хронологичен смисъл отделните периоди от развитието на Земята в съвременните събития, той ще може да вижда и събитията от прадалечното минало.

Човекът е развил формата, в която го виждаме днес, едва през четвъртото планетарно въплъщение на нашата Земя. Най-същественото в тази форма е, че човекът е изграден от четири съставни части: физическо тяло, жизнено тяло, астрално тяло и Аз. Тази форма не би могла да се появи, ако не би била подготвена в хода на едно продължително развитие. Подготовката бе извършена благодарение на това, че в предишните планетарни въплъщения се развиха Същества, които от сегашните четири съставни части, притежаваха само три: физическо тяло, жизнено тяло и астрално тяло. Тези Същества, които в известен смисъл можем да наречем предшественици на човека, все още не притежаваха никакъв „Аз“, обаче те бяха развили другите три тела до такава степен, че тези тела узряха за възможността да приемат по-късно „Аза“ в себе си. Така в предишното планетарно въплъщение, предшественикът на човека беше достигнал определена зрелост на своите три тела. По-късно този етап премина в едно чисто духовно съществуване. После от това духовно съществуване възникна новото физическо планетарно състояние, а именно сегашната Земя. В него се съдържаха като един вид зародиши, узрелите предшественици на човека. Благодарение на обстоятелството, че цялата планета беше преминала през един духовен период и сега притежаваше съвсем нов облик, тя можеше да предложи на съдържащите се в нея зародиши е физическо, жизнено и астрално тяло не само възможността да стигнат върха на своето развитие, но и нещо друго: след като са превзели този връх, да се издигнат над себе си чрез приемането на Аза. И така, развитието на Земята се разделя на две части. През първия период самата Земя се появява като превъплъщение на предишното планетарно състояние. Това повторение обаче - поради междувременно настъпилия чисто духовен период - се намира на по-висока степен от предишното въплъщение. Така Земята носи в себе си зародишите на човешките предшественици от предишната планета. Първоначално тези зародиши се развиват до онази висота, до която бяха стигнали по-рано. В този момент приключва и първият период от Земното развитие. Но сега, поради своята по-напреднала степен от развитието си, Земята довежда зародишите до една още по-висока точка, а именно до приемането на „Аза“. Вторият период от земното развитие е разгръщането на Аза във физическото, жизненото и астралното тяло.

Както чрез Земното развитие човекът е издигнат до една по-висока степен, същото важи и за по-ранните планетарни въплъщения. Защото част от човека вече е съществувала още при първото от тези въплъщения. Ето защо истинска светлина за разбирането на човешкото същество ще имаме едва след като проследим неговото развитие чак до първото от споменатите планетарни въплъщения.

Свърхсетивното изследване нарича това първо планетарно въплъщение на нашата Земя с името „Сатурн“, второто отбелязва като „Слънце“, третото - „Луна“, а четвъртото е днешната „Земя“. Трябва най-строго да изтъкнем, че засега тези наименования не бива по никакъв повод да се свързват с едноименните планети от нашата слънчева система. Тук Сатурн, Слънце и Луна са имена от предишни форми на развитието, през които е минала Земята. В какви отношения са тези отдавна преминали светове с небесните тела от днешната слънчева система, ще разгледаме в следващите глави от книгата. Тогава ще научим и защо са избрани точно тези имена.

Описанието на посочените планетарни въплъщения може да бъде направено само в кратко и стегнато резюме. Защото събитията, Съществата и техните съдби на Сатурн, Слънцето и Луната са в действителност също толкова разнообразни и сложни, както и на самата Земя. При това, в описанията могат да бъдат посочени само отделни и характерни черти на тогавашните отношения, за да си представим нагледно как са възникнали поредните въплъщения на Земята. Нека помним, че колкото по-назад се връщаме в миналото, толкова по-различни стават тези състояния и все по-малко приличат на това, което имаме днес. Те могат да бъдат описани с представите, взети от съвременния свят. И все пак, когато например говорим за светлина, топлина и други, при тези далечни епохи, да не изпускаме предвид, че това далеч не са онези явления, които днес определяме като светлина и топлина. Въпреки това, подобно наименование е правилно, защото пред изследователя на духовния свят се изправя нещо от миналите периоди на развитие, от което са произлезли съвременната светлина, топлина и т.н. А този, който вниква в нашите описания, ще съумее да извлече от самите връзки между тези неща, онези представи, с които да си изгради характерните образи и символи за събитията, разиграли се в прадалечното минало.

Впрочем тази трудност значително нараства за описанията на онези планетарни състояния, които предхождат Лунното въплъщение. По време на Лунното въплъщение бяха в сила все пак такива отношения, които са подобни на земните. И който се опитва да опише тези отношения, в тяхното сходство със съвременните земни отношения, ще открие сигурни

опорни точки, за да изрази в ясни представи своите свръхсетивни възприятия. Обаче не е така, когато описваме развитието на Сатурн и на Слънцето. Това, което сега се разиграва пред погледа на ясновидеца, е във висша степен различно от предметите и съществата, които днес заобикалят човека. И тази разлика изключително силно затруднява формулирането на далечните факти от страна на свръхсетивното съзнание. Но понеже съвременното човешко същество не може да бъде разбрано без да се върнем до Сатурновото състояние, налага се тези описания да бъдат направени. Те едва ли ще бъдат зле разбрани от този, който държи сметка за посочените трудности и за обстоятелството, че в някой случаи имаме по-скоро загатване и намек за определени факти, а не буквалното им и точно описание.

Впрочем лесно може да се посочи едно противоречие между казаното тук и на по-предните страници. Някой би могъл да помисли: никъде няма данни, че наред със Земята съществуват и предишните състояния на Сатурн, Слънце и Луна; няма и нито една човешка форма, както се говори тук, която да е съществувала през предишните планетарни въплъщения. Разбира се, покрай днешния човек не тичат сатурнови, слънчеви и лунни човечи така, както покрай петдесетгодишни хора може да потичва едно тригодишно дете. Обаче вътре в съвременния човек предишните състояния на човечеството могат да бъдат наблюдавани по свръхсетивен начин. За да ги опознае, човек трябва да е усвоил известна способност за разграничаване на нещата, която се простира в рамките на ежедневния живот. Както наред с петдесетгодишния човек съществува и тригодишното дете, така и наред с живия, буден човек съществува мъртвият труп, спящият човек и сънуващият човек. Въпреки че тези различни проявления на човешкото същество такива, каквито са, видимо да не изглеждат като различни степени от развитието, за здравия разум те са именно такива.

От днешните съставни части на човешкото същество най-старо е физическото тяло. В своето развитие то е постигнало и най-голямо съвършенство. Свръхсетивното изследване показва, че тази съставна част на човека е съществувала още по времето на Сатурновото развитие. На Сатурн това физическо тяло е имало съвършено различна форма от физическото тяло на днешния човек. По своята природа, това земно човешко физическо тяло може да съществува само благодарение на връзките си с жизненото, астралното тяло и Аза, както беше описано в първата част на тази книга. Такава връзка на Сатурн не е съществувала. Там физическото тяло минаваше през своята първа степен на развитие без участието на човешкото жизнено, астрално тяло и Аза. По време на Сатурновото развитие то узряваше, за да приеме в себе си жизненото тяло. За целта

Сатурн първо трябваше да навлезе в едно чисто духовно състояние и после да се превъплъти като Слънце. В хода на Слънчевото въплъщение, като от един запазен зародиш, отново се развива това, което беше изградено на Сатурн като физическо тяло; едва сега то можеше да се проникне от етерното тяло. Чрез това включване на етерното тяло се променя самата природа на физическото тяло; то се издига към втората степен на съвършенството. Нещо подобно става и по време на Лунното развитие. Предшественикът на човека, преминавайки, от Слънцето на Луната, присъедини към себе си астралното тяло. Така физическото тяло беше преобразено за трети път и се издигна на третата степен от своето съвършенство. Етерното тяло също бе преобразено; то постигна втората степен от своето съвършенство. На Земята, към предшественика на човека, състоящ се от физическо тяло, етерно тяло и астрално тяло, се присъедини Азът, Така физическото тяло достигна своята четвърта степен, етерното тяло - своята трета степен, астралното тяло - своята втора степен; Азът се намира едва в първата степен на своето съвършенство.

Ако се изправяме пред човека с непредубеден и обективен поглед, не възникват никакви трудности в това, да си представим точно неговите четири съставни части в различните им степени на съвършенство. Достатъчно е например да сравним физическото и астралното тяло. Разбира се, като душевен компонент, астралното тяло стои на по-високо равнище от физическото тяло. И когато в бъдеще ще се усъвършенствува още повече, то ще има много по-голямо значение за човека, отколкото днешното физическо тяло. В своята същност, физическото тяло е напреднало до една висока степен на съвършенство. Нека помислим само колко мъдро са устроени сърцето, мозъкът и т.н., дори отделните части на костната система, например горният край на бедрената кост. Там откриваме една закономерно изградена конструкция, съставена от фини костни фрагменти. Като цяло, тя е така замислена, че с употребата на минимум материал да се получи оптимална функция, например триенето е така целесъобразно разпределено, че да се постигнат правилни движения в необходимите посоки. Във всички свои части физическото тяло е изградено с мъдрост. Ако човек обхване цялата хармония във взаимодействието на частите и цялото, ще намери за съвсем вярно, когато се говори за съвършенство на човешкото физическо тяло. Естествено, не трябва да изтъкваме, че тук или там във физическото тяло настъпват отклонения или тежки нарушения в строежа и в негови те функции. Нека знаем, че подобни смущения възникват само като необходимите сенки на пълната с мъдрост светлина, която се разлива над целия физически организъм.

Нека сега сравним всичко това с астралното тяло като носител на удоволствието и страданието, желанията и страстите. Каква несигурност цари в него, какви враждебни спрямо висшите човешки цели - а често и напълно безсмислени - желания и страсти бушуват там. Астралното тяло едва сега е на път да постигне хармонията и вътрешната монолитност, които физическото тяло вече е постигнало. Лесно би могло да се установи, че в своята природа етерното тяло е по-съвършено от астралното, но по-несъвършено от физическото тяло. Що се отнася до самото ядро "на човешкото същество - „Азът", днес той се намира едва в началото на своето развитие. Защото, какво е постигнал засега този Аз в своята мисия да преобрази останалите съставни части на човека така, че те да се превърнат в истинско откровение на неговата собствена същност?

Към външното наблюдение, последователят на Тайната Наука ще прибави и нещо друго. Някой би могъл да изтъкне, че физическото тяло се атакува от болести. Науката за Духа е в състояние да покаже, че голяма част от всички болести се дължи на грешките и заблужденията в астралното тяло, които се предават на етерното тяло и от там по заобиколен път-разрушават хармонията на физическото тяло. Научният подход, който се ограничава само в областта на физическите сетивни факти, не може да открие по-дълбоката връзка, за която тук само ще загатнем, нито пък истинската причина за болестните процеси. В повечето случаи свръхсетивното наблюдение установява, че една увреда в астралното тяло води след себе си болестни отклонения на физическото тяло не в този живот, когато е получена увредата, а в един следващ живот. Ето защо, законите, за които тук става дума, имат значение само за този, който приема прераждането. Дори и някой да не се интересува от такива дълбоки познания, най-обикновеният поглед към ежедневието ще потвърди, че човек се отдава на прекалено много удоволствия и страсти, които подкопават хармонията на физическото тяло. А насладите, удоволствията, страстите и т.н. имат своето седалище не във физическото, а в астралното тяло. В много отношения последното е все още толкова несъвършено, че може да разруши съвършенството на физическото тяло.

С подобни изводи далеч не се стремим да докажем верността на всичко онова, което Тайната Наука съобщава за развитието на четирите съставни части на човешкото същество. Доказателствата възникват в самото духовно научно изследване, което ясно показва, че физическото тяло има зад себе си едно четирикратно преобразяване, до като останалите съставни части на човека са по-назад в своя път към съвършенството. Тук беше необходимо само да загатнем, че данните от духовното изследване се отнасят към факта, чиито действия могат да се наблюдават

също и външно в различните степени на съвършенство, което постигат физическото тяло, етерното тяло и т.н.

* * * * *

Ако искаме да си изградим една образна и близка до реалността представа за отношенията по време на Сатурновото развитие, трябва да вземем под внимание, че от създанията и нещата, които днес принадлежат на Земята и кои то причисляваме към минералното, растителното и животинското царство, тогава не е съществувало абсолютно нищо. Съществата на тези три царства възникват едва в по-късните периоди от развитието. От съществата, които възприемаме на Земята днес с нашите физически сетива, тогава е съществувал само човекът, и то само физическото му тяло в онази форма, която ни предстои да опишем. Но и днес към Земята принадлежат не само представителите на минералното, растителното, животинското и човешкото царство, но и други Същества, които не се проявяват във физическо тяло. Точно такива Същества действували по време на Сатурновото развитие. И тяхната дейност върху арената на Сатурн имаше за последица по-късното развитие на човека. Ако най-напред насочим духовните възприемателни органи не към началото или края, а към средния период на Сатурновото въплъщение, там ще открием едно състояние, което - общо взето - се състои главно от „топлина“. Там няма и следа от газообразни, течни или твърди елементи. Тези агрегатни състояния възникват през следващите планетарни въплъщения. Да предположим, че един човек, надарен с днешните сетивни органи, би се приближил като наблюдател към това Сатурново състояние. Там той не би имал никакви сетивни възприятия с изключение на усещането за топлина. Да предположим, че един човек би се приближил до Сатурн. Навлизайки в заетото от Сатурн пространство, той би усетил, че тук топлината е по-различна от тази на обкръжаващата среда. Освен това, Сатурновото пространство не би показвало равномерна топлина, а една сложна смяна на по-топли и по-студени части. В определени линии той би възприемал лъчиста топлина. Но тези линии не са само пра ви, а поради топлинната разлика образуват неправилни и сложни форми. Сякаш човек би имал пред себе си едно небесно тяло, едно мирово Същество, състоящо се само от подвижна и променлива топлина. Несъмнено за съвременния човек ще бъде трудно да си представи нещо, което е изградено само от топлина, понеже е свикнал да схваща топлината не като нещо самостоятелно, а само като температурна стойност, отнасяща се към определени газообразни, течни или твърди предмети. Човек, възпитан в съвременните представи на физиката, ще сметне подобна трактовка на „топлината“ за пълна безсмислица. Той ще заяви:

Има твърди, течни и газообразни тела; топлината означава само определено състояние, в което се намира едно от тези три тела. Кога то най-малките частици на един газ са в движение, това движение се възприема като топлина. Където няма газ, там няма движение, следователно не може да има и никаква топлина.

За духовния изследовател нещата не стоят така. За топлината той говори по същия начин, както и за газове, течни и твърди тела. За него тя е само една по-фина субстанция отколкото даден газ. А газообразното вещество за него е сгъстена топлина, както приблизително течността е сгъстена пара, а твърдото тяло - сгъстена течност. Духовният изследовател говори за топлинни тела, както говори за газообразни, парообразни тела и т.н.

Ако искаме да вървим след духовния изследовател, необходимо е само да допуснем, че съществуват духовни възприемателни органи. В природния свят топлината действително е състояние на твърдите, течните и газообразни вещества, обаче това състояние е само външната страна на топлината или нейното действие, физиците говорят само за това действие на топлината, а не за нейната вътрешна природа. Нека да се абстрахираме от всяко външно топлинно усещане и да си представим онова вътрешно изживяване, което имаме при думите: „Чувствувам се топъл“, „чувствувам се студен“. Само това вътрешно изживяване може да ни даде представа за това, което е представлявал Сатурн в горепосочения период от неговото развитие. Бихме могли да пребродим цялото заемано от Сатурн пространство и никъде не бихме открили никакъв газ, който би упражнил някакво налягане, някакво твърдо или течено тяло, което да остави някакво светлинно впечатление. Но във всяка точка от това пространство и без никакъв външен източник на топлина, ние бихме имали вътрешното усещане: тук е налице тази или онази топлинна степен.

В едно небесно тяло с подобни качества няма никакви условия за представителите на днешното животинско, растително и минерално царство. Едва ли е необходимо да отбелязваме, че току-що казаното практически никога не би могло да се осъществи. Съвременният човек никога не би могъл да застане като наблюдател на Стария Сатурн. Посоченият пример е само за по-добра нагледност. Съществата, които свръхсетивното познание различава на Стария Сатурн, са на съвършено друга еволюционна степен от днешните сетивно възприемаеми земни същества. Това познание се изправя най-напред пред такива Същества, които не разполагат с физическо тяло, каквото има съвременният човек. Впрочем, когато тук говорим за „физическо тяло“ не трябва да си представяме днешния физически облик на човека.

Напротив, необходима е много внимателна разлика между физическото тяло и минералното тяло. Физическото тяло е това, което се управлява от физическите закони, валидни днес и за минералното царство. Днешното физическо тяло на човека не само се управлява от тези физически закони; освен тях то е пропито от минерални вещества. На Сатурн обаче не може да става дума за подобно физическо-минерално тяло. Там има само физическа субстанция, която се ръководи от физически закони; обаче тези физически закони се проявяват единствено чрез топлинни действия. Следователно физическото тяло е едно по-нежно, по-fino топлинно тяло. От такива топлинни тела се състои целият Сатурн. Тези топлинни тела са началният зародиш на днешното физическо-минерално човешко тяло. Той е възникнал от тях благодарение на това, че по-късно към топлинните тела се прибавят новообразуваните газообразни, течни и твърди субстанции. Между Съществата, които се откриват пред свръхсетивното съзнание в мига, когато то извиква Сатурн пред себе си, има например и такива, които изобщо не се нуждаят от физическо тяло. Най-низшата съставна част на тези Същества е етерното тяло. В замяна на това те имат една съставна част над тези, които притежава човекът. За човека най-висшата възможност е „Човекът-Дух“. Но тези Същества имат една степен над Човека-Дух. И в диапазона между етерното тяло и Човека-Дух те имат всички останали съставни части, характерни за човека: астрално тяло, Аз, Дух-Себе и Дух-Живот. Както нашата Земя е обкръжена от атмосфера, така е било и при Сатурн; само че неговата „атмосфера“ е била от духовно естество.

Ако бихме искали да изразим съвсем точно вътрешното изживяване на духовния изследовател, вместо: „Сатурн е бил обкръжен от атмосфера“, би трябвало да кажем: „Когато извиква пред себе си Сатурн, свръхсетивното съзна ние се оказва пред една Сатурнова атмосфера“ или „пред такива и такива Същества“. Подобен стилово обрат би трябвало да е разрешен, защото той се използва и при описанието на обикновените сетивни възприятия. Нека това се има предвид в следващите страници. Впрочем, това се подразбира и от самия характер на разглежданите събития. „Атмосферата“ на Сатурн се е състояла не само от споменатите, но и от други Същества. Между топлинните тела на Сатурн и описаните Същества протичали непрекъснати взаимодействия. Духовните Същества импрегнират своите части във физическите топлинни тела на Сатурн. И докато в самите топлинни тела не съществуваше никакъв живот, в тях се отразяваше животът на обкръжаващите ги духовни Същества. Бихме могли да сравним тези тела с огледала; само че те отразяваха не образите на споменатите Същества, а състоянията на техния живот.

И така, на самия Сатурн не бихме могли да открием никаква следа от живот, и все пак той е вдъхвал живот в околното небесно пространство, облъхвайки го - като един вид ехо - с живота, който е приел. Тези ви-ши Същества, чийто живот беше отразяван от Сатурн, можем да наречем „Духове на Мъдростта" (Езотеричното християнство ги нарича „Кириотетес", т.е. „Господства"). Тяхната дейност на Сатурн не започва в описаната средна епоха от неговото развитие. В известен смисъл тя дори е вече приключена. Преди да стигнат до осмисляне на своя собствен живот, отразен от топлинните тела на Сатурн, те трябваше да подготвят тези топлинни тела и да ги направят годни за отразяването. Ето защо тяхната дейност започва веднага след началото на Сатурновото развитие. Преди това събитие, тялото на Сатурн е представлявало една неорганизирана материя, която не би могла да отразява нищо.

Наблюдавайки духовно тази неорганизирана материя, ние се пренасяме в самото начало на Сатурновото развитие.

Това, което може да се наблюдава сега, няма по-късния топлинен характер. Ако искаме да охарактеризираме това състояние, бихме могли да го сравним само следно човешко качество, а именно с човешката воля. Тук няма нищо друго освен воля. Следователно, при Сатурн ние имаме работа с едно чисто душевно състояние. Ако проследим откъде идва тази „воля", ще установим, че тя възниква като един вид еманация от страна на определени духовни Същества; в хода на едно развитие, чиито степени можем само да предполагаме, те са напреднали до там, че в началото на Сатурновото развитие можеха да излъчват „волята" от самите себе си. След като това излъчване продължи известно време, „Духовете на Мъдростта" бяха в състояние да се свържат с волята. Благодарение на това, първоначално лишената от всякакви качества воля, постепенно до би свойството да отразява живот в небесното пространство.

Съществата, които в началото на Сатурновото развитие изпитваха един вид върховно щастие от това да излъчват воля, ще наречем „Духове на Волята" (Езотеричното християнство ги нарича „Престоли").

След като Сатурн постига определена степен от своето развитие чрез взаимодействието между „Волята" и „Живота", се намесват и други Същества, които също пребивават в обкръжението на Сатурн. Ще ги наречем „Духовете на Движението" (Според езотеричното християнство: „Динамис", т.е. „Сили"). Те нямат нито физическо, нито етерно тяло. Тяхната най-низша съставка е астралното тяло. След като Сатурновите тела усвоиха способността да отразяват живота, този върнат и препратен в небесното пространство живот, започна да се прониква с онези свойства, които имаха своето представителство в астралните тела на „Духовете на Движението". Последицата от това е, че сякаш всякакъв род

усещания, чувства и други душевни сили бяха изтеглени от Сатурн и отпратени в небесното пространство. Целият Сатурн е като едно одушевено Същество, бликащо от симпатии и антипатии. Само че те не са негови собствени прояви, а отразените душевни вълнения, произтичащи от „Духовете на Движението“.

След приключването на тази епоха, започва дейността на други Същества, които ще наречем „Духове на формата“ (В езотеричното християнство: „Ексузиаи“, т.е. „Власти“). И при тях най-низшата съставка е астралното тяло, но то се намира в друга степен на развитие, различна от тази, в която се намират „Духовете на Движението“. Дока то последните предават на отразения живот само най-обща и недиференцирана сетивност, „Духовете на формата“ и по-точно тяхното астрално тяло, действуват така, че тази недиференцирана сетивност, тези най-общии проявления са отпратени в мировото пространство като от съвсем отделни Същества. Бихме могли да кажем, че „Духовете на Движението“ позволяват на Сатурн да изглежда като едно одушевено Същество. „Духовете на Формата“ разпределят този живот на отделните Същества, така че сега Сатурн изглежда като една формация от такива душевни Същества.

За да имаме нагледен образ, нека си представим как плодът на една къпина или малина е съставен от отделни зрънца. В описвания период от развитието си, за свръхсетивното познание Сатурн е съставен от отделни Сатурнови Същества, които впрочем нямат нито собствен живот, нито собствена душевност, а отразяват живота и душевността на обитаващите в тях Същества.

В това Сатурново състояние се включват и такива Същества, чиято най-низша съставна част също е астралното тяло, които обаче са на такава степен от развитието си, че астралното тяло може да действуват като един съвременен човешки „Аз“. Чрез тези Същества „Азът“ свежда поглед от мировите пространства към самия Сатурн. „Азът“ предоставя своята природа на отделните Сатурнови Същества. Така от Сатурн се отделя нещо, което поема към обкръжението и всичко това изглежда като отправленията на човешката индивидуалност в съвременния свят. Съществата, които причиняват това, означаваме като „Духове на Индивидуалността“ или „Духове на Личността“. (Според езотеричното християнство: „Архаи“, т.е. „Начала“.) Те предават на Сатурновите тела в известен смисъл индивидуален, личностен характер. Не че личността се намира на Сатурн, а по-скоро нейното отражение, обвивката на личността. „Духовете на Личността“ имат своята действителна „личност“ в обкръжението на Сатурн. Поради това, че „Духовете на Личността“ правят възможно Сатурновите тела да отразяват тяхната еманация, тези тела приемат онази фина субстанция, която беше описана като „топлина“.

В целия Сатурн няма никаква душевна дълбина; обаче „Духовете на Личността“ познават образа на своята собствена душевна дълбина в еманацията на Сатурн, която ги облъхва като топлина.

В този момент от развитието, „Духовете на Личността“ се намират на степеня, на която се намира човекът днес. Сега те осъществяват своя „човешки“ стадий. Ако искаме да вникнем в този факт без никакво предубеждение, трябва да си представим, че едно Същество може да бъде „човек“ не само в онази форма, която е присъща на днешния човек. На Сатурн „Духовете на Личността“ са „човеци“. Най-низшата им съставна част е не физическото тяло, а астралното тяло с Аза. Ето защо те не могат да проявят астралните изживявания в такова физическо и етерно тяло, каквото има днешният човек; те не само притежават своя „Аз“, но и знаят за него, защото Сатурновата топлина, отразявайки този. Аз, го превръща във факт на тяхното съзнание. Те са „човеци“, но при коренно различни условия отколкото тези на Земята.

В по-нататъшното Сатурново развитие се намесват събития от съвсем друг вид. До тук всичко беше едно отражение на външния живот и на външните усещания; сега започва един вид „вътрешен живот“. Тук и там в света на Сатурн започва едно краткотрайно проблясване на светлина. Тук и там просветват плахи светлини и трепкащи светкавици. Сатурновите топлинни тела започват да светят, блестят, сияят. Благодарение на това, че е постигната и тази степен, определени Същества на свой ред също се включват в развитието. Ще ги наречем „Духове на Огъня“. (В езотеричното християнство: „Архангелой“, „Архангели“.) Наистина тези Същества имат астрално тяло, но в по-сочената степен от тяхното съществуване те не могат да дадат никакъв подтик на собственото си астрално тяло; ако не можеха да действуват върху топлинните тела, които описахме в тяхната Сатурнова степен, те не биха могли да предизвикат никакво чувство, никакво усещане. Този факт им дава възможността да познаят своето собствено съществуване чрез действията, които те упражняват. Те не могат да си кажат: „Аз съм тук“, а приблизително: „Моето обкръжение ми позволява да съм тук“. Те „възприемат“ и техните възприятия се състоят именно в описаните светлинни действия на Сатурн. В известен смисъл тези светлинни действия са техният „Аз“. Това им при дава един особен вид съзнание. Можем да го определим като образно съзнание. То може да се сравни още със „сънищното“ съзнание, т.е. с онова съзнание, което човек има по време на сънуването; само че в случая образите са много по-живи и подвижни, отколкото са в човешките сънища. При този вид образно съзнание нямаме работа с нереалните и призрачни, възникващи и изчезващи образи на човешките сънища, а с образи, които са в една действителна връзка с описаните светлинни яв-

ления на Сатурн. И точно в това взаимодействие между Духовите на Огъня и Сатурновите топлинни тела възникват зародишите на човешките сетивни органи. Органите, чрез които човек възприема днес физическия свят, проблясват в своите първи етерни заложи. Сега вече свръхсетивният поглед започва да възприема на Сатурн човеци-фантоми, които не притежават още нищо друго, освен светлинните първообрази на сетивните органи.

Следователно тези сетивни органи са резултат от дейността на „Духовите на Огъня“; обаче в тяхното възникване участват не само те. Заедно с тях на Сатурн се появяват и други Същества. Те са толкова напреднали в своето развитие, че могат да си служат със споменатите зародиши на сетивата и да наблюдават процесите, които стават в живота на Сатурн. Те носят името „Духове на Любовта“ (В езотеричното християнство „Серафими“.) Без тях Духовите на Огъня не биха имали горепосоченото съзнание. Те наблюдават процесите на Сатурн с такова съзнание, което им позволява да ги пренасят като образи в Духовите на Огъня. Самите те се отказват от всякакви предимства, които биха могли да имат чрез наблюдаването на Сатурновите процеси, отказват се от всяка наслада, от всяка радост; те отдават всичко в името на Огнените Духове.

След тези събития следва един нов период от развитието на Сатурн. Към светлинните явления се прибавя и нещо друго. Когато говорим за това, на което се натъква свръхсетивното изследване, мнозина ще го сметнат за нелудничаво приумица. Но то е вярно. Цялата вътрешност на Сатурн е наситена с преливащи се вкусови усещания. Сладко, горчиво, кисело и т.н. са навсякъде във вътрешността на Сатурн; а навън, в небесното пространство, всичко това се възприема като звуци, като един вид музика.

Всред тези процеси отново определени Същества стигат до възможността да разгърнат своята дейност на Сатурн. Това са „Синовете на здрача“ или „Синовете на Живота“ (В езотеричното християнство: „Ангелои“, „Ангели“.) Те влизат във взаимодействие с наличните в Сатурн подвижни и всепроникващи вкусови сили. Благодарение на това, тяхното етерно или жизнено тяло започва една дейност, която можем да определим като един вид „обмяна на веществата“. В дълбините на Сатурн те внасят живот. Така в Сатурн започват процесите на хранене и отделяне. Не че те пряко предизвикват тези процеси, но благодарение на това, което те вършат, тези процеси възникват по косвен път. Този вътрешен живот позволява и на други Същества да се присъединят към развитието на Сатурн. Това са „Духовите на Хармонията“ (В езотеричното християнство: „Херувими“.) Те подпомагат „Синовете на Живота“, така че последните стигат до един вид смътно, притъпено съзнание. То е още по-смътно и по-неопределено, отколкото сънищното съзнание на днешния човек

и се приближава до неговото съзнание по време на дълбокия сън, лишен от сънища*. То е от толкова низша степен, че така да се каже, човек няма „никакво съзнание“ за него. Въпреки това то съществува. От дневно-то съзнание то се различава и в количествено, и в качествено отношение. Днес такава „лишено от сънища“ съзнание, характерно за спящия човек, притежават също и растенията. Въпреки че не предлага на човека никакви външни възприятия, то регулира жизнените процеси и ги поставя в хармония с външния свят. На въпросната степен от Сатурновото развитие „Синовете на Живота“ не могат да възприемат това регулиране на жизнените процеси, но „Духовете на Хармонията“ го възприемат; те впрочем са истинските „регулатори“.

Целият този живот се отразява в споменатите по-горе „човеци-фантоми“. Ето защо пред духовния поглед те застават като живи, обаче техният живот е само привиден. Това е животът на „Синовете на живота“, които, един вид, си служат с „човеците-фантоми“, за да изживеят себе си.

Нека насочим вниманието си към човеците-фантоми. По време на описания Сатурнов период те са с твърде променлива форма. Изглеждат ту по един, ту по друг начин. В хода на по-нататъшното развитие формите стават по-определени и донякъде трайни. Това се дължи на обстоятелството, че сега те са проникнати от действията на Духовете, за които ставаше дума още, когато разглеждахме началото на Сатурновото развитие, а именно „Духовете на Волята“ („Престолите“). В резултат на това самите човеци-фантоми постигнаха най-простата и смътна форма на съзнание. Трябва да си представим тази форма на съзнание още по-смътна от тази при спането без сънища. При днешните условия такава съзнание имат минералите. То довежда вътрешната им природа в съзвучие с външния физически свят. На Сатурн регулатори на това съзвучие са „Духовете на Волята“. По този начин човекът се явява като един отпечатък от самия Сатурнов живот. Ако от едната страна имаме величието на Сатурновия живот, от другата страна имаме само загатването за човека. С това е даден първият зародиш на „Човекът-Дух“ (Атма), една степен, която човек ще развие едва в далечното бъдеще. В дълбините на Сатурн свръх-сетивното изследване открива тази смътна човешка воля в определени действия, които могат да бъдат сравнени с „миризмите“. А навън в небесното пространство същото явление наподобява една „личност“, която не се ръководи от вътрешния Аз, а се регулира отвън като машина. Регулаторите са „Духовете на Волята“.

Ако обобщим казаното дотук, става ясно, че започвайки от средната епоха на Сатурновото развитие, степените на това развитие можаха да бъдат онагледени чрез сравняването на техните действия със сетивните

усещания, характерни за съвременния свят. Вече казахме: Сатурновото развитие се проявява като топлина, после се прибавят светлинни явления, и след тях - вкусовете и звуковите явления. Накрая настъпва нещо, което в дълбините на Сатурн се проявява като мирисни усещания, а навън - като механично действащ човешки Аз. Но как се отнасят тези прояви на Сатурн към епохата преди топлинното състояние? Тези отношения не могат да се сравнят с нещо, което е достъпно за външните възприятия. Топлинното състояние се предхожда от такова, което днес човек може да изживее само вътре в себе си. Когато човек се отдава на представи, изградени в самата му душа и без намесата на външни впечатления, той се добира до нещо, което е недосегаемо за физическите сетива, а е достъпно само за висшето виждане. Топлинното състояние на Сатурн се предхожда от епохи и състояния, чиито откровения са достъпни само да свръхсетивните възприятия. Ще отбележим три такива състояния: чисто душевна Топлина, която не може да бъде доловена външно, чисто духовна Светлина, която външно е тъмнина, и чисто духовна Същност, която е съвършена в себе си и не се нуждае от никакви външни условия, за да има съзнание за себе си. Чиста вътрешна Топлина съпровожда появата на „Духовите на Движението“, чиста духовна Светлина - появата на „Духовите на Мъдростта“, и чиста вътрешна Същност е свързана с първата еманация на „Духовите на Волята“.

Следователно, с появата на Сатурновата топлина, нашето развитие преминава от вътрешния живот, от чисто духовните отношения, в едно външно проявяващо се съществуване. За съвременното съзнание ще бъде особено труд но да приеме и твърдението, че заедно със Сатурновата топлина се явява за пръв път и това, което наричаме „време“. Предходните състояние не са имали нищо общо с времето. Те принадлежат към онази област, която Тайната Наука нарича „Вечност“. Ето защо всичко, което тази книга загатва за състоянията от „областта на Вечността“, трябва да се разбира така, че да е ясно: изразите, отнасящи се до времеви отношения са употребени само за сравнение и по-добро вникване в описанията на Тайната Наука. Човешкият език може да опише това, което предхожда „времето“ само с изрази, които съдържат представа за времето. Въпреки че първото, второто и третото Сатурново състояние не протичат „едно след друго“ в съвременния смисъл на думата, ние не можем да ги опишем по друг начин, освен „едно след друго“. Въпреки тяхната „Вечност“ и „едновременност“, те дотолкова зависят едно от друго, че тази зависимост може да бъде сравнена с едно редуване във времето, с една хронология.

С тези указания за първите периоди от Сатурновото развитие, ние донякъде отговаряме и на всякакви въпроси от рода на: „откъде“ идват тези

състояния? Естествено, от чисто логична гледна точка е напълно възможно за всяка причина - след вникването в една причинна връзка - винаги отново да питаме за „причината на тази причина“. Обаче спрямо фактите този подход е неприложим.

Нека си послужим с пример. Ако по един коларски път открием някакви следи, ще попитаме: Откъде идват те? Един възможен отговор е: от една каруца. Но после може да прозвучи друг въпрос: Откъде е идвала каруцата, къде е отивала? Един отговор на тези въпроси, основаващ се на фактите, винаги може да се намери. Но въпросите могат да продължат: Кой е стоял в каруцата? Какви намерения е имал човекът в нея? Какво е правил в този момент? Накрая обаче стигаме до една точка, където самите факти слагат естествен край на всякакви въпроси. Който задава по-нататъшни въпроси, той се отклонява от първоначалния въпрос. От горния пример лесно се вижда, че в определен момент самите факти слагат край на въпросите. Но това не е толкова лесно при големите въпроси, свързани с битието на света. Обаче при един действително точен поглед в нещата, човек ще забележи, че всяко по-нататъшно задаване на въпроса „Откъде?“ трябва окончателно да спре при описаните по-горе Сатурнови състояния. Защото тук стигаме до една област, където Съществата и процесите нямат повече своето оправдание чрез това, от което са произлезли, а чрез това, което са те самите.

В резултат на Сатурновото развитие се оформя зародишът на човека. Той стига до едно низше, смъртно съзнание, за което вече говорихме. Не трябва да си представяме, че неговото развитие започва едва в последния Сатурнов стадий. „Духовете на Волята“ действуват през всички описани състояния. Обаче за свръхсетивното възприемане резултатът от техните действия е най-очевиден през последния период. Изобщо рязка граница между дейностите на отделните групи Същества не може да се прокара. Когато казваме: най-напред действуват „Духовете на Волята“, после „Духовете на Мъдростта“ и т.н., с това нямаме предвид, че тези Същества упражняват своите действия само в определен период от време. Те действуват през цялото Сатурново развитие, но в посочените периоди техните действия могат да се наблюдават най-добре. Тогава отделните групи Същества са, така да се каже, водачите.

Така цялото Сатурново развитие се явява като едно „обработване“ на това, което се излъчва от „Духовете на Волята“; то става чрез „Духовете на Мъдростта“, „Духовете на Движението“, „Духовете на формата“ и т.н. При това самите духовни Същества също минават през едно развитие; те също се развиват. Например след като „Духовете на Мъдростта“ получат своя отразен от Сатурн живот, те са на друга степен от своето развитие, отколкото преди това. Колкото повече напредва тяхната дейност, толкова

ва по-големи стават техните способности. Последицата от това е, че след осъществената дейност, за тях настъпва нещо, което е подобно на човешкия сън. Техните активни периоди на Сатурн се заменят с периоди, през които те живеят, така да се каже, в други светове. Тяхната дейност престава да е свързана със Сатурн. Ето защо в описаното Сатурново развитие, ясновиждащият поглед открива подем и след това спад. Подемът трае до установяването на топлинното състояние. С появата на светлинните явления настъпва едно „оттичане“, едно „отделяне“. След като човешките-фантоми получат своята форма чрез „Духовите на Волята“, духовните Същества постепенно се оттеглят: Сатурновото развитие замира; то чисто и просто изчезва. Настъпва един вид почивен период, пауза. Зародишът на човека преминава като в състояние на разтвореност; той не изчезва, а става подобен на растително семе, което е заровено в почвата и очаква своето израстване. Така и зародишът на човека лежи в лоното на света и очаква своето пробуждане. Когато настъпва мигът на пробуждането, описаните духовни Същества вече са постигнали - при други условия - способността да „обработват“ по-нататък зародишите на човека. В своето етерно тяло. „Духовите на Мъдростта“ са добили способността не само да приемат отражението на живота, както на Сатурн; сега те могат да излъчват живот от себе си и да го даряват на други същества. „Духовите на Движението“ сега са на степенята, на която на Сатурн се намираха „Духовите на Мъдростта“. Там тяхната най-низша съставна част беше астралното тяло. Сега те притежават етерно, или жизнено тяло. Съответно и другите духовни Същества напредват в своето развитие. Ето защо те могат да действуват върху развитието на човешкия зародиш по съвършено друг начин, отколкото на Сатурн.

И така, в края на Сатурн човешкият зародиш се намира в един вид разтворено състояние. Напредналите в развитието си духовни Същества могат да продължат своята работа - от там, където са прекъснали - само при едно условие: човешкият зародиш трябва накратко да повтори степените, изминати от него на Сатурн. Свръхсетивното наблюдение се натъква точно на този факт. Човешкият зародиш напуска своето укритие и в рамките на собствените си възможности, и чрез вложените в него сили през епохите на Сатурн, слага начало то на своето развитие. Той изскача от мрака като едно същество изтъкано от воля, издига се до „привидния“ живот и стига до степенята на онази „машиноподобна личност“, която бе характерна за него в края на Сатурновото развитие.

* * * * *

Вторият колосален период от развитието е този на т.нар. „Слънце“. През „Слънчевия период“ човешкото същество се издига до едно по-висше

състояние на съзнанието, отколкото притежаваше по времето на Сатурн. Сравнени с днешното човешко съзнание, нещата на „Слънцето“ носят по-скоро белезите на „безсъзнанието“. А то е налице, когато човек спи и е напълно лишен от сънища. Човешкото съзнание през Слънчевия период можем да сравним още и с онази низша степен на съзнание, в която днес е потопен и дреме днешният растителен свят. От свръхсетивна гледна точка „безсъзнание“ не съществува; има само различни степени на съзнание. Всичко в света е съзнателно.

В хода на Слънчевото развитие човешкото същество постига по-висша степен на съзнание благодарение на това, че там то получава етерното или жизнено тяло. Преди да стане това, трябваше да се повторят по описания начин отделните Сатурнови състояния. Това повторение има точно определен смисъл. След приключването на почивния период, за който вече стана дума, от „мировия сън“ изниква като ново небесно тяло, като „Слънце“ онова, което по-рано беше Сатурн. Сега обаче условията се променят. Духовните Същества, чиято дейност на Сатурн вече описахме, са напреднали в своето развитие. Човешкият зародиш се появява на новообразуваното Слънце в онзи вид, до който беше достигнал на Сатурн. Ето защо най-напред той трябва така да преобрази изминатите Сатурнови степени, че те да съответствуват на Слънцето и на неговите условия. Ето защо Слънчевата епоха започва с едно повторение на Сатурновите събития, но в съответствие с условията на Слънчевия живот. Когато човешкото същество е напреднало до там, че привежда Сатурновите си качества в съответствие със Слънчевите отношения, тогава споменатите вече „Духове на Мъдростта“ започват да вливат етерното или жизненото тяло в неговото физическо тяло. И така, на Слънцето човек постига една по-висша степен. След като вече е носител на етерното тяло, първоначалната заложба на физическото тяло, каквато я знаем от Сатурн, сега се издига до своята втора степен на съвършенство. По време на Слънчевото развитие етерното тяло постига за себе си своята първа степен на съвършенство. За постигането на тази втора степен на съвършенство за физическото тяло и на първата степен за етерното тяло, в хода на Слънчевото развитие е необходимо да се намесят и други духовни Същества по сходен с описания при Сатурн начин.

След като „Духовете на Мъдростта“ започват да вливат етерното тяло, дотогава тъмното Слънце започва да свети. Същевременно в човешкия зародиш настъпват и първите признаци на една вътрешна подвижност. Животът започва. Това, което на Сатурн трябваше да означим като „привиден живот“, сега се превръща в действителен живот. Вливането на етерното тяло продължава известно време. След като то приключи, за човешкия зародиш настъпва важна промяна. Той се разделя на две

части. Докато преди физическото и етерно тяло бяха вътрешно свързани, образуваха едно цяло, сега физическото тяло започва да се отделя като една обособена част. Това от делено физическо тяло остава проникнато от етерното тяло. Сега пред нас имаме едно двучленно човешко същество. Едната част е етерно „обработено“ физическо тяло, а другата част - самото етерно тяло. Това обособяване протича по времето на един почивен период за Слънчевия живот. През този период светенето отново угасва. Разделянето се извършва, така да се каже, по време на една „мирова нощ“. Само че този почивен период е много по-кратък от този между Сатурновото и Слънчево развитие, за който вече стана дума. След привършването на почивния период, „Духовите на Мъдростта“ известно време продължават да работят върху двучленното човешко същество така, както по-рано работеха и върху едночленното. Тогава влизат в действие „Духовите на Движението“. Те пронизват етерното тяло на човешкото същество с потоците на своето собствено астрално тяло. По този начин етерното тяло добива способността да осъществява определи вътрешни движения във физическото тяло. Тези движения можем да сравним с движенията на соковете в едно днешно растение.

Тялото на Сатурн се състоеше от чиста топлинна субстанция. По време на Слънчевото развитие тази топлинна субстанция се сгъстява до състояние, което може да се сравни с днешното газообразно и парообразно състояние. Това е състояние, което можем да определим като „въздух“. Първите наченки на подобно състояние се проявяват след като „Духовите на Движението“ са започнали своите действия. Пред свръхсетивното съзнание се очертава следната гледка: Всред топлинната субстанция възникват фини формации, които чрез силите на етерното или жизнено тяло започват да извършват известни „правилни“ и закономерни движения. Тези формации представляват физическото тяло на човешкото същество в съответстващата му за момента степен на развитие. Те са изцяло проникнати от топлина и са обвити като в една топлинна капсула. От физическа гледна точка, сега човешкото същество се представлява от тези топлинни формации и присъединени към тях въздушни форми, като последните се намират в непрекъснато движение. Ето защо, ако отново припомним към сравнението с днешното растение, трябва да сме наясно, че в случая нямаме работа с някаква компактна растителна форма, а с една въздухообразна или газообразна форма, чиито движения наподобяват движението на соковете при днешните растения.

За свръхсетивното съзнание газът се „явява“ чрез действието на светлината, което той излъчва от себе си. Би могло да се говори също и за „светлинни форми“, които са достъпни за духовния поглед.

Описаното по този начин развитие продължава. След определено време отново настъпва почивен период; после отново се включват „Духовете на Движението“, докато към тяхната дейност се прибави и тази на „Духовете на Формата“. А тяхното действие се състои в това, че постоянно променливите досега газообразни формации приемат трайни форми. Всичко това става благодарение на обстоятелството, че Духовете на Формата вливат - и отново връщат - своите сили в етерното тяло на човешкото същество. Когато върху газообразните формации действуха само Духовете на Движението, те се намираха в непрекъснато движение и само за миг можеха да запазват своите очертания.

След известно време отново настъпва, определен почивен период; а после Духовете на формата пак продължават своята дейност. Но тогава в Слънчевото развитие настъпват свършено нови условия.

Сега стигаме до онази точка, където Слънчевият период се намира в средата на своето развитие. Това е моментът, когато „Духовете на Личността“, които на Сатурн бяха постигнали своята човешка степен, се издигат до една по-висока степен на съвършенство. Те надхвърлят своята човешка степен и постигат съзнание, каквото нормално развитият съвременен човек на Земята все още не притежава. Той ще достигне това съзнание, когато Земята - т.е. четвъртото поред планетарно изпълнение - ще е постигнала своята цел и ще е навлязла в следващия планетарен период. Тогава човекът ще възприема около себе си не само това, което му предлагат днешните физически сетива, а ще бъде в състояние да наблюдава в образи вътрешните душевни процеси на обкръжаващите го Същества. Той ще притежава едно образно съзнание при пълно запазване на себе-съзнанието. В неговото образно виждане няма да има никакви следи от неяснота и фантастичност. Човек ще възприема душевните процеси в образи така, сякаш те са израз на реални факти, каквито днес са физическите цветове и звуци. Съвременният човек може да постигне такова „виждане“ единствено по пътя на духовно-научното или антропософско обучение. За него ще говорим по-нататък в тази книга.

В средата на Слънчевия период „Духовете на Личността“ имат подобно „виждане“ като нещо естествено и нормално. И точно поради това, сега, по време на Слънчевия период те са в състояние да действуват върху новообразуваното етерно тяло на човешкото същество по приблизително същия начин, както по времето на Сатурн те действуха върху физическото тяло. Както там тяхната собствена „личност“ беше отразявана от топлината, така сега газообразните формации отразяват към тях образите на тяхното ясновиждащо съзнание, а контурите на тези образи се очертават сред блясъка на светлината. Сега те виждат по свръхсетивен начин какво става на Слънцето. Това в никакъв случай не е едно обикно

вено наблюдение, а е така, сякаш в образите, които струят от Слънцето, се проявява нещо от онази сила, която земният човек нарича любов. И ако - в душевен смисъл - се вгледаме още по-отблизо, ние ще открием и причината за това явление. В излъчваната от Слънцето светлина се намесват с дейността си и друг вид духовни Същества. Това са „Духовите на Любовта“ (В езотеричното християнство: „Серафими“). Отсега нататък те действуват в човешкото етерно тяло заедно с Духовите на Личността. Благодарение на тази съвместна дейност етерното тяло се издига до една по-висока степен от своето развитие. Сега то може не само да преформира съдържащите се в него газообразни формации, но и така да ги преработва, че вече можем да говорим за първите наченки, за първите заложби на размножението при живите човешки същества. От наличните газообразни формации започват да се отделят други (както потта избива на капки), които са подобни на формациите-майки.

За да опишем по-нататъшното Слънчево развитие, трябва да обърнем внимание на един изключително важен факт от мировата история. Той се състои в това, че в хода на една епоха далеч не всички Същества постигат, целта на своето развитие. Има и такива, които остават зад тази цел. Така през епохата на Сатурн не всички „Духове на Личността“ достигат предначертаната им за там човешка степен. Далеч не всички човешки физически тела постигат на Сатурн онази зрялост, която на Слънцето би им позволила да станат носители на самостоятелно етерно тяло. Последницата от това е, че на Слънцето идват Същества и формации, които не отговарят на тамошните условия. По време на Слънчевия период те трябва да наваксат това, което са пропуснали на Сатурн. Ето защо по време на Слънчевия период може да се наблюдава по свръхсетивен начин следното: Когато Духовите на Мъдростта започват вливането на етерното тяло, Слънчевият организъм някак помътнява. Той е пронизвай от формации, които всъщност би трябвало да принадлежат на Сатурн. Това са топлинни формации, които не са в състояние да се съгъят по съответния начин до това, което е характерно за Слънцето като „въздух“. Това са изостаналите на Сатурновата степен човешки същества; те не могат да станат носители на едно нормално изградено етерно тяло.

Всичко, което остава от Сатурн като топлинна субстанция, на Слънцето се разделя на две части. Едната част ще бъде един вид всмукната от човешките тела; отсега нататък вътре в човешкото същество тя ще изгражда една по-низша негова природа. Така на Слънцето човешкото същество приема в своето тяло нещо, което всъщност отговаря на Сатурновата степен; както сатурновото човешко тяло даде възможност на „Духовите на Личността“ да се издигнат до човешката степен, така сега и на Слънцето тази сатурнова част от човека прави същото за „Духовите на Огъ-

ня". Те се издигат до човешката степен като вливат - и връщат - своите сили в тази сатурнова част на човешкото същество, както това правеха на Сатурн „Духовите на Личността". Това става в средата на Слънчевия период. Тогава сатурновата част на човешкото същество е достатъчно узряла, за да могат с нейна помощ „Духовите на Огъня" (Архангелите) да преминат своята човешка степен.

Друга част от топлинната субстанция на Сатурн се отделя и постига самостоятелно съществуване наред с човешките същества на Слънцето. Тази част образува едно второ царство, наред с човешкото царство. На Слънцето то изгражда едно напълно самостоятелно, чисто физическо тяло, едно топлинно тяло. В резултат на това, напредналите „Духове на Личността" не могат да насочват своята дейност върху нито едно самостоятелно етерно тяло. Обаче някои от „Духовите на Личността" също изостават на Сатурновата степен. Те не се издигат до човешката степен. Между тях и добилието самостоятелност второ Слънчево царство възниква силно привличане. Сега на Слънцето те трябва да се отнасят към това изостанало царство така, както техните напреднали побратими се отнасяха към човешките същества на Сатурн. Там те за пръв път поставиха заложибите на физическото тяло. Обаче на самото Слънце не съществуват никакви условия за такава работа, отнасяща се до изостаналите „Духове на Личността". Ето защо те се отделят от Слънцето и образуват извън него едно самостоятелно небесно тяло. От него изостаналите „Духове на Личността" действуват върху описаните Същества от второто Слънчево царство. Така от предишния Сатурн се образуват две нови небесни тела. Сега в своето обкръжение Слънцето има едно второ небесно тяло, което представлява един вид прероден Сатурн, един нов Сатурн. Този нов Сатурн предава на второто Слънчево царство, така да се каже, един личностен характер. Свръхсетивното наблюдение установява как в хода на редовното Слънчево развитие, между човешките същества там, се проявяват топлинни сили, в които може да се види цялата активност, отнасяща се до посочените Духове на новия Сатурн.

Към средата на Слънчевата епоха могат да се наблюдават следните промени в човешкото същество. То е разчленено на едно физическо и едно етерно тяло. В него действуват напредналите „Духове на Личността" заедно с „Духовите на Любовта". Към физическото тяло обаче се включва част от изостаналата Сатурнова природа. В нея се разгръща дейността на „Огнените Духове". Във всичко, което „Огнените Духове" предизвикват в изостаналата Сатурнова природа, трябва да виждаме предшествениците на днешните сетивни органи у земния човек. Вече посочихме, че още в топлинната субстанция на Сатурн „Духовите на Огъня" бяха ангажирани в изработването на зародишите на сетивата. А в това, което се

осъществява чрез съвместната дейност на „Духовете на Личността" и „Духовете на Любовта" (Серафимите), се съдържат първите наченки на жлезите в съвременния човешки организъм.

С това обаче не се изчерпва работата на обитаващите новия Сатурн „Духове на Личността". Те разпростират своята дейност не само върху споменатото второ Слънчево царство, но изграждат и един вид връзка между това царство и човешките сетива. Топлинните субстанции непрекъснато пронизват зародишите на човешките сетива. Благодарение на това, човешкото същество добива на Слънцето за пръв път един вид възприятие за заобикалящо то го по-низше царство. Разбира се, това възприятие е съвсем смътно; то напълно съответствува на смътното Сатурново съзнание, за което вече стана дума. То се състои предимно от различни топлинни действия.

Всичко описано тук за средата на Слънчевото развитие трае определено време. После отново настъпва почивен период. След него развитието продължава по същия начин до настъпването на един момент, когато зрелостта на човешкото етерно тяло вече позволява една съвместна работа от страна на „Синове на Живота" (Ангели) и „Духовете на Хармонията" (Херувими). Сега свръхсетивното съзнание констатира как в човешкото същество настъпват такива промени, които могат да бъдат сравнени с вкусови възприятия, макар че навън те се проявяват като звуци. Нещо подобно трябваше да посочим и за Сатурновото развитие. Само че тук на Слънцето всичко става дълбоко навътре в човешкото същество, чийто живот сега е много по-самостоятелен.

По този начин „Синове на Живота" постигат онова смътно образно съзнание, което „Духовете на Огъня" бяха добили вече на Сатурн. В случая техни помощници са „Духовете на Хармонията" (Херувими). Всъщност те виждат по духовен път това, което сега се разиграва вътре в самото Слънчево развитие. Само че те се отказват от всяко предимство, от всяка полза, която би им донесъл този духовен поглед, отказват се от всяко изживяване на преизпълнените с мъдрост образи и ги оставят да нахлуват като могъщи и вълшебни сили в неясното, сънищно съзнание на „Синове на Живота". Те от своя страна подготвят в етерното тяло на човека такива образи, извлечени от своето „виждане", които подтикват етерното тяло към все по-високи степени на развитие.

Отново настъпва почивен период и отново всичко се издига в един „миров сън", и след известно време човешкото същество е вече достатъчно напреднало, за да постави в движение свои собствени сили. Това са силите, които през последната част на Сатурновия период „Престолите" бяха внесли в човешкото същество. Сега това човешко същество започва да развива един интензивен вътрешен живот, чиито прояви могат да бъ-

дат сравнени с едно вътрешно обонятелно възприятие. Обаче спрямо външното небесно пространство, това човешко същество се из явява като една индивидуалност, която не се ръководи от никакъв вътрешен „Аз“. Напротив, то изглежда като растение с индивидуални прояви. Вече споменахме, че в края на Сатурновото развитие индивидуалността се проявява механично, проявява се като една машина. И както там се разви първоначалният зародиш на това, което и при днешния човек е само едва загатнато, а именно „Човекът-Дух“ (Атма), така и тук се образува първоначалният зародиш на „Духа-Живот“ (Будхи).

След като всичко това се разиграва в продължение на определено време, отново настъпва един почивен период. Както и в предишните подобни случаи, дейностите на човешкото същество продължават. После нещата се променят така, че „Духовете на Мъдростта“ отново влизат в действие. Благодарение на тях човешкото същество започва да усеща първите следи на симпатия и антипатия спрямо заобикалящата го среда. В случая нямаме едно действително усещане, а само предшественик на това усещане. Защото вътрешната жизнена дейност, която бихме могли да сравним с обонятелно възприятие, навън се проявява като един примитивен говор. Стигне ли се до вътрешното възприемане на една приятна миризма - или вкус и т. н. - в същото време навън човешкото същество се проявява като един звук. Същото става и при вътрешните неприятни усещания. Така чрез всички гореописани процеси се постига и същинският смисъл на Слънчевото развитие за човешкото същество. То се добира до една по-висока степен на съзнание спрямо Сатурновото съзнание.

След известно време настъпва такъв момент от развитието, когато свързаните със Слънчевата степен висши Същества трябва да преминат в други сфери, за да преработят това, което са добили чрез действията си върху самото човешко същество. Настъпва един огромен почивен период, подобен на този между Сатурновото и Слънчево развитие. Всичко онова, което бе образувано на Слънцето, преминава в едно състояние, което може да се сравни с това на растението, когато неговите растежни сили почиват в семето. И както тези растежни сили един ден се проявяват в новото растение, така след почивния период, всичко, което представляваше „живот“ на Слънцето, отново излиза от „лоното на света“ и така започва едно ново планетарно съществуване. Ако отправим духовен поглед към определен вид духовни Същества, например към „Духовете на Мъдростта“, ние лесно ще вникнем в смисъла на подобен почивен период. На Сатурн те още не бяха в състояние да излъчат от себе си едно или друго етерно тяло. Едва след изживяванията, които имаха на Сатурн, те можеха да направят това. През почивния период те преформират всичко, което по-късно ще се превърне в действителни способно-

сти. Така на Слънцето те са напред нали дотам, че вече могат да излъчат от себе си „живот“, т. е. да надарят човешкото същество с негово собствено етерно тяло.

* * * * *

След почивния период от „мировия сън“ отново се появява това, което по-рано беше „Слънце“. С други думи: духовният поглед може да го възприема, както можеше да го възприема и по-рано. Наблюдението бе прекъснато само по времето на почивния период. Новото планетарно Същество ще означим с името „Луна“. (То не трябва да се смесва с днешната земна Луна.) И така, на Луната се наблюдават две важни особености. На първо място, отделеният през Слънчевата епоха „нов Сатурн“ отново се намира в това младо планетарно Същество. По време на почивния период този Сатурн отново се съединява със Слънцето. Всичко, което съществуваше на първия Сатурн, сега изниква като мирова формация. На второ място, през почивния период, образуваните на Слънцето етерни тела бяха абсорбирани от това, което изграждаше един вид духовната атмосфера на планетата. Следователно, в този момент етерните тела не са свързани със съответните физически човешки тела. Първоначално физическите тела съществуват сами за себе си и не са проникнати от етерните тела. Разбира се, те носят всичко, което беше изработено в тях на Сатурн и на Слънцето, но са лишени от етерното или жизнено тяло. Те не могат веднага да приемат това етерно тяло в себе си, защото през почивния период самото то е претърпяло известно развитие, към което те все още не са приспособени.

И така, това, което настъпва сега в началото на Лунното развитие, за да се постигне съответното приспособяване, е първоначално само едно повторение на Сатурновите процеси, физическото човешко същество повтаря Сатурновите степени, но при съвършено други условия. На Сатурн в него действаха само силите на топлинното тяло; сега в него са и силите на изработеното газообразно тяло. Последните обаче не се включват веднага в хода на Лунното развитие. Сега всичко изглежда така, сякаш човешкото същество е изградено само от топлинна субстанция, а всред нея дремят газовите сили. После идва време, когато те започват да се проявяват все по-ясно. И на края, в последната част на Сатурновото повторение, човешкото същество вече изглежда по същия начин, както и в своето „живо състояние“ на Слънцето. И все пак целият този живот се оказва само привиден. Първо настъпва един почивен период, подобен на кратките почивни периоди от Слънчевото развитие. После отново започва вливането на етерното тяло, за което сега физическото тяло е вече узряло. Както и Сатурновото повторение, това вли-

ване на етерното тяло се извършва в три различни една от друга епохи. През втората от тях човешкото същество е вече достатъчно приспособено към новите условия на Луната, така че „Духовете на Движението“ могат да превърнат придобитата от тях способност в определено дело. То се състои в това, че те - черпейки от своята собствена същност - започват да вливат астралното тяло в човешкото същество. За този вид работа те бяха подготвени по време на Слънчевото развитие, а в почивния период между Слънцето и Луната само затвърдиха тази своя способност. Вливането на астралното тяло трае известно време, след което настъпва един от по-кратките почивни периоди. После вливането на астралното тяло се подновява и то продължава, докато в развитието се включат „Духовете на Формата“. Благодарение на това, че „Духовете на Движението“ вливат астралното тяло в човешкото същество, то получава първите душевни качества. По време на Слънчевото развитие процесите, които се разиграваха в човешкото същество имаха - поради дейността на етерното тяло - растителен характер. Сега обаче човешкото същество започва да отговаря на тези процеси с усещания; чрез самите процеси то започва да изпитва удоволствие и неудоволствие. Преди да се намесят „Духовете на Формата“, този чувствен живот се ограничава в едно постоянно променящо се появяване и изчезване на удоволствието и неудоволствието. Но след тяхната намеса тези променливи чувства се преобразяват. В човешкото същество се появява следа от „желанието“. Живото същество се стреми към едно повторение на това, което му причинява удоволствие и да отбягва това, което причинява антипатия. Но тъй като „Духовете на Формата“ не са предоставили своята собствена същност на човешкото същество, а само своите двупосочно действащи сили, тези желания са лишени от дълбочина и от самостоятелност. Те се направляват от „Духовете на Формата“ и имат чисто инстинктивен характер. На Сатурн физическото тяло на човешкото същество беше едно топлинно тяло; на Слънцето то се сгъстява до газовото състояние, до „въздух“. Чрез вливането на астралното тяло по време на Лунното развитие, в определен момент физическата субстанция се сгъстява още повече и стига до едно състояние, - което може да се сравни със съвременната течност. Ще обозначим това състояние като „вода“. С това нямаме предвид агрегатното състояние на днешната вода, а всяка течна форма на съществуване. Постепенно физическото човешко тяло приема една форма, която е съставена от три различни субстанции. Най-гъсто е „водното тяло“; то е произведено от въздушни потоци, а всичко това е изпълнено с топлина. И по време на Слънчевия период не всички създания достигат възможната зрелост. Ето защо на Луната се намират създания, които стоят едва на Сатурновата степен, и такива, които са напреднали само до Слънче-

вата степен. Така че наред с нормално развитото човешко царство, възникват и две други царства. Едно от тях се състои от Същества, застинали в Сатурновата степен. Те притежават само физическо тяло, което на Луната все още не може да бъде носител на самостоятелно етерно тяло. Това е най-низшето Лунно царство. Второто царство се състои от Същества, застинали в Слънчевата степен; ето защо на Луната те не са узрели, за да включат в себе си самостоятелно астрално тяло. Те образуват едно междинно царство, разположено между споменатото от една страна, и нормално развитото човешко царство от друга.

Но има още нещо: Чисто топлинните и чисто въздушните сили също пронизват човешките същества. Стига се дотам, че на Луната последните носят в себе си и Сатурнова, и Слънчева природа. По този начин в човешката природа настъпва едно раздвоение. В резултат на това раздвоение, след като „Духовете на Формата“ вече са подновили дейността си в Лунното развитие, идва нещо изключително важно. В небесното тяло на Луната започва да се подготвя един катаклизъм, едно разцепване. Една част от Лунните субстанции и Същества се отделя от другите. Единното небесно тяло се разделя на две. Едното става обиталище на определени висши Същества, които и по-рано бяха плътно свързани в единното небесно тяло. Другото се заема от човешкото същество, от споменатите две по-низши царства и от някои висши Същества, които не преминават на първото небесно тяло. Едното от тези небесни тела, преродено, но по-префинено Слънце. Другото е същинската нова формация, „Старата Луна“, която представлява - след Сатурн и Слънце - третото планетарно въплъщение на нашата Земя. От възникналите на Луната субстанции, при своето отделяне новороденото Слънце взема само „топлината“ и „въздуха“. На същинската Луна, като остатък, освен тези две субстанции, откриваме и „водата“. Благодарение на това разделяне, изтеглените на новороденото Слънце висши Същества могат да се развиват свободно и без да са смущавани от по-плътните и груби Лунни Същества. Така те напредват нормално в хода на своята еволюция. Но по този начин те постигат и една още по-голяма сила и вече могат да действуват върху Лунните Същества отвън, от своето Слънце. Ето защо на свой ред и Лунните Същества получават нови възможности за развитие. Преди всичко, с тях остават „Духовете на Формата“. Те утвърждават още повече желанието и неговата природа, а като последствие това води към едно още по-голямо съгъстяване на физическото тяло. От чисто „водно“, то добива елементи на вискозност; съответно, съгъстяват се както въздухообразните, така и топлинните му формации. Подобни процеси стават и в двете по-низши царства.

Отделянето на Лунното тяло от Слънчевото променя техните съотношения. Сега Луната се отнася към Слънцето, както някога Сатурн към цялата заобикаляща го мирова еволюция. Тялото на Сатурн беше образувано от „Духовете на Волята“ (Престоли) или, така да се каже, от тяхното тяло. Сатурновата субстанция отразяваше обратно в мировото пространство всичко, което духовните Същества изживяваха в света около Сатурн. И точно този отразен свят, в хода на определени процеси, накрая се пробуди за един самостоятелен живот. Цялото развитие се основава на това, че най-напред от недиференцирания живот на „обкръжението“ се отделя една самостоятелна същност; после в нея, като един вид огледален образ, се отпечатва цялото „обкръжение“; а нататък продължава напълно самостоятелното и развитие. Така и тялото на Луната се отделя от тялото на Слънцето и първоначално започва да отразява живота на Слънчевото тяло. Ако нещата бяха спрели дотук, бихме имали следното: чисто и просто в едно Слънчево тяло биха съществували приспособените към него духовни Същества с техните изживявания, съответно в топлинния и въздушен елемент. Срещу това Слънчево тяло би стояло Лунното тяло, в което други Същества биха разгръщали своята екзистенция в топлинния, въздушен и воден елемент. Напредъкът от Слънчевото към Лунното възплъщение би се състоял в това, че Слънчевите Същества биха имали пред себе си своя собствен живот - като един вид огледален образ - отразен от процесите на Луната, и така биха изпитвали нещо, което за тях по време на Слънчевото възплъщение би било все още невъзможно.

Обаче картината е друга. Настава нещо, което е от огромно значение за цялата мирова еволюция. Определени Същества, приспособени към Лунното тяло, завладяват намиращия се на тяхно разположение волев елемент (наследство от Престолите), и по този начин успяват да разгрънат свой собствен живот, напълно независим от живота на Слънцето. Наред с онези Лунни изживявания, които са изцяло под въздействие на Слънцето, възникват и самостоятелни Лунни изживявания; един вид размирни, бунтовни състояния против Слънчевите Същества. В тези състояния са въввлечени и различни царства, възникнали на Слънцето и Луната, и преди всичко предшествениците на човека. Така Лунното тяло включва в себе си - духовно и материално - два вида живот: един, който е тясно свързан с живота на Слънцето, и друг, който е „изхвърлен“ от там и който тръгва по свой независим път. Това разделяне на двата вида живот оказва влияние върху всички следващи процеси в хода на Лунното възплъщение.

За свръхсетивното съзнание този период от развитието изглежда така: Цялата основна маса на Луната е изградена от една полужива субстан-

ция, която се намира ту в забавено, ту в ускорено движение. Това все още не е минерална маса в смисъла на скали и почва, по които ходи съвременният човек. Би могло да се говори по-скоро за едно царство на минерали-растения. Нека да си представим, че цялата маса на Луната се състои от тези растения-минерали, както Земята днес е съставена от скали, почва и т. н. Както днес имаме натрупване на скални маси, така и в Лунното тяло се наслагват по-твърди части, които могат да бъдат сравнени с различни образувания от дървесина или рогови форми. Както днес растенията израстват от минералната почва, така и Лунната „почва“ е покрита и проникната от едно второ царство, състоящо се от един вид животни-растения. Тяхната субстанция е по-мека от основната маса и по-подвижна. Това царство е разлято над основната маса като едно лепкаво и гъсто море. А самия човек можем да определим като човек-животно. Той беше изграден от съставните части на другите две царства. Обаче наред с това, той беше изцяло проникнат от едно етерно и астрално тяло, върху които действаха силите на висшите Същества от отделеното Слънце. Така бе постигнато облагородяване на неговата форма. Докато „Духовете на Формата“ моделираха неговия облик така, че да е приспособен към Лунния живот, Духовете на Слънцето го превръщаха в едно същество, което се издига над този живот. С помощта на способностите, които тези Същества изградиха в него, той натрупа сили, за да облагороди своята собствена природа и дори да издигне до по-висша степен своите сродни с по-низшите царства съставни части.

От духовна гледна точка, тези процеси могат да бъдат описани по следния начин. Предшественикът на човека беше облагороден от Същества, които бяха отпаднали от Слънчевото царство. Това облагородяване засегна преди всичко изживяванията, свързани с водния елемент. А върху този елемент Слънчевите Същества, които бяха господари в топлинния и въздушен елемент, имаха твърде слабо влияние. Това се отрази върху организацията на човешкия предшественик, където на преден план излязоха два вида Същества. Едната част от тази организация беше изцяло проникната от действията на Слънчевите Същества. В другата част действаха отпадналите Лунни Същества. Поради тази причина втората част стана по-самостоятелна от първата. В първата част можеха да възникват само такива състояния на съзнанието, в които живееха Слънчевите Същества. Във втората част откриваме един вид мирово съзнание, каквото бе присъщо на Сатурн, само че на една нова и по-висока степен. Ето защо, предшественикът на човека изглеждаше в случая като „образ на света“, докато неговата Слънчева природа се усещаше само като „образ на Слънцето“.

Тези два вида Същества започват един вид борба в човешката природа. Под влияние на Слънчевите Същества, в тази борба възниква едно равновесие, изразяващо се в следното: материалната организация, позволяваща самостоятелното мирово съзнание, се превръща в нещо крехко, в нещо преходно. Периодически тази част трябва да бъде изхвърляна. По време на това изхвърляне и известно време след него, предшественикът на човека беше едно същество изцяло зависимо от влиянията на Слънцето. С подобно несамостоятелно съзнание, човешкият предшественик живееше напълно отдаден на Слънчевия живот. После самостоятелната Лунна част се възстановяваше отново. След известно време този процес се повтаря, така че на Луната предшественикът на човека живееше в две основни и сменящи се състояния на по-ясно и на по-смътно съзнание. Тази смяна беше съпроводжана и от едно изменение на човешкия предшественик в чисто материален смисъл. От време на време той се освобождаваше от своето Лунно тяло и по-късно отново го възстановяваше. От физическа гледна точка, в споменатите Лунни царства наблюдаваме огромно разнообразие. Минералите-растения, растенията-животни и човешките-животни са от различни групи. Ще разберем това ако се замислим, че на всяка от изминалите еволюционни степени изостават определени Същества и форми, които водят до vyplъщаването на най-различни качества. Има формации, които показват началните качества на Сатурн, такива от средната му епоха и такива от неговия краен период. Същото важи и за всички еволюционни степени на Слънцето. И така, планетарните vyplъщания са пред нас: Сатурн, Слънце, Луна. В хода на този величествен процес изостават както определени форми, така и определени Същества. С появата на Луната възникват нови разновидности на тези Същества. Виждаме например „Духовите на Личността“, които на Слънцето не са постигнали своята човешка степен; има и такива, които тук наваксват своето изоставане. Част от „Духовите на Огъня“, които на Слънцето би трябвало да станат човеци, също изостават. Както по време на Слънчевото развитие част от изостаналите „Духове на Личността“ се отделиха от Слънчевото тяло и създадоха един нов Сатурн, така и в хода на Лунното развитие описаните Същества се отделят върху особени небесни тела. Досега говорехме само за възникването на Слънцето и Луната. Поради посочените причини, от Лунното тяло - което се появява след продължителния почивен период - се отделят и други небесни тела. След известно време имаме вече работа с цяла система от не бесни тела, от които най-напреднало, както лесно може да се разбере, е това, което трябва да наречем „новото Слънце“. Както през Слънчевият период съществуваше силно привличане между изостаналите Сатурнови царства и Духовите на Личността от новия Сатурн, така и

сега възниква подобно привличане между тези небесни тела и съответните Лунни Същества. Би трябвало да отидем твърде далеч, ако искаме да опишем всяко от възникналите по този начин небесни тела. Достатъчно е само да посочим причината, поради която от първоначално цялостната небесна формация, каквато е Сатурн в зората на човешката еволюция, постепенно се отделят едно след друго цяла поредица от небесни тела.

След като Духовете на Формата се намесиха в развитието на Луната, то продължи още известно време според описания горе начин. После отново настъпи един почивен период. По време на този почивен период по-грубите съставни части на трите Лунни царства остават в състояние на покой; по-фините части, а именно астралните тела на човешките същества, се освобождават от тези по-груби форми. Те преминават в едно ново състояние, при което висшите сили на напредналите Слънчеви Същества могат да работят върху тях особено силно. След почивния период те отново проникват в онези части на човешкото същество, които са изградени от по-груби субстанции. Благодарение на това, че през почивния период - в свободно състояние - те са приели Слънчевите сили, сега тези по-груби субстанции стават достъпни за влиянията, които след известно време ще се упражняват върху тях от нормално прогресиралите „Духове на Личността“ и „Духове на Огъня“.

Междувременно „Духовете на Личността“ се издигат до една степен, при която те добиват „инспиративно съзнание“. Сега те могат не само да възприемат в образи вътрешните състояния на други същества - както това беше при предишното образно съзнание, - а и самата им вътрешна същност с помощта на един вид духовен звуков говор. „Духовете на Огъня“ обаче се бяха издигнали до онази степен на съзнание, която „Духовете на Личността“ имаха на Слънцето. Така че и двете категории Духове можеха да действуват в напредващия живот на човешкото същество. „Духовете на Личността“ действуват върху астралното тяло, а „Духовете на Огъня“ върху етерното тяло на човешкото същество. По този начин астралното тяло добива характера на индивидуален, личностен характер. Сега вече то може да изпитва не само удоволствие и болка, но и да отнася тези чувства към себе си. То все още не стига до едно пълно Азово съзнание, до „Аз съм“, но се усеща като понесено, като подслонено от Съществата, намиращи се в неговото обкръжение. Поглеждайки към тях, то си казва: Това обкръжение поддържа моето съществуване. Сега вече „Духовете на Огъня“ действуват върху етерното тяло. Под тяхното влияние движението на етерните сили се превръща все повече и повече в една вътрешна жизнена дейност. Това, което възниква там, намира физически израз в движението на соковете и в растежните явления.

Въздухообразните субстанции се съгъстват до водни. Вече може да се говори за един вид хранене в смисъл, че това, което се приема отвън, подлежи на вътрешна преработка. За да вникнем по-добре в тези процеси, нека да си представим нещо средно между хранене и дишане в съвременния смисъл на тези думи. Човешкото същество поема хранителните вещества от царството на животните-растения. Нека да си представим тези животни-растения като висящо-плуващи, или като прораснали в един обкръжаващ елемент, както днешните животински видове обитават във водата или въздуха. В случая този елемент не е нито вода нито въздух в днешния смисъл на думата, а нещо средно, един вид гъста пара, в която са разтворени най-разнообразни вещества, носени от най-разнообразни течения. Растенията-животни изглеждат като съгъстени правилни форми на този елемент и физически почти не се различават от своето обкръжение. Процесът на дишането съществува наред с този на храненето. Той няма нищо общо с това, което наблюдаваме днес на Земята, а по-скоро представлява едно всмукване и излъчване на топлина. За свръхсезивното съзнание тези процеси изглеждат така, като че ли органите се отварят и после отново се затварят, а през тях навлиза и излиза един топлинен поток, понесъл със себе си въздухообразните и течни субстанции. И понеже на тази степен от развитието човешкото същество притежава вече астрално тяло, покрай дишането и храненето възникват определени чувства. Когато отвън се приемат вещества, които са полезни за изграждането на човешкото същество, се поражда един вид удоволствие. А когато се приемат вредни вещества, както и ако те са в непосредствена близост, поражда се неудоволствие.

По време на Лунното развитие родствено близки са не само дихателният и хранителният процес, но и други два вида процеси - образуването на представите и размножението. Нещата и Съществата от обкръжението на Лунния човек не упражняват преки въздействия върху едни или други сетива. Напротив, представите се пораждат в смътно то и сумрачно съзнание чрез присъствието на тези неща и Същества. Тези образи се намират в много по-интимна връзка с действителната природа на обкръжаващия ги свят, отколкото съвременните сетивни възприятия, защото последните ни показват - чрез цветовете, звуци, миризми и т. н. - само външната страна на нещата. За да си изковем едно по-ясно понятие за съзнанието на Лунните хора, нека си представим, че те са като потопени в гореописаното парообразно обкръжение. Там се разиграват най-разнообразни процеси. Едни вещества се свързват, други се разделят. Едни части се съгъстват, други се разреждат. Всичко това се извършва така, че човешките същества не го чуват и виждат непосредствено; обаче в човешкото съзнание то пробужда образи. Тези образи можем да сравним с

образите на сънищното съзнание, т. е. с образите, които съвременният човек има по време на своите сънища. Когато например един предмет пада на земята, спящият човек не възприема действителното събитие, а даден образ: примерно, че някой стреля. Само че образите на лунното съзнание не са произволни като тези на съвременните човешки сънища; те са един вид символи и съответстват на външните процеси. Определен външен процес се съпровожда от точно определен образ. По този начин Лунният човек е в състояние да насочва своето поведение според възникващите в неговото съзнание образи, както съвременният човек прави това според своите възприятия. Нека само добавим, че в последния случай поведението подлежи на известен волев контрол, докато поведението, детерминирано от посочените образи следва един неясен подтик.

Но това образно съзнание регистрира не само външни физически процеси; с помощта на образите то създава определени представи както за скритите зад физическите факти духовни Същества, така и за техните действия. Например в елементите на растително-животинското царство стават видими самите „Духове на Личността“; зад и е минерално-растителните процеси просветват „Духовете на Огъня“; а „Синовите на Живота“ се явяват на човека без никаква връзка с физическия свят, като един вид етерно-душевени образи.

Въпреки че представите на лунното съзнание са само символи на външният свят, те имаха много по-голямо въздействие върху вътрешния свят на човешкото същество, отколкото съвременните представи на човека, които се изграждат въз основа на сетивните възприятия. Представите на лунното съзнание можеха да приведат в движение и действие целия вътрешен свят на човешкото същество. Вътрешните процеси също се формираха според тях. Те бяха истински формиращи, строителни сили. Човешкото същество приемаше своя облик според начина, по който го изграждаха тези формиращи сили. То се превръщаше в един вид отражение на процесите, разиграваци се в неговото собствено съзнание.

Колкото по-напред отиваше така описаното развитие, толкова по-дълбоки промени настъпваха в човешкото същество. Силата произтичаща от образите на съзнанието, постепенно губи възможността да се простира върху цялото тяло на човека. То се разделя на две съставни части, на две природи. Образуват се такива части, които са подчинени на формиращото действие на образното съзнание и те са до голяма степен отражение на представите в току-що описания смисъл. Други органи обаче не се поддават на такова влияние. В една част от своето същество, човекът е някак твърде състен, ръководи се от други закони, а не от образите на съзнанието. Те се освобождават от влиянието на човешкото същество, но попадат под друго влияние - това на висшите Слънчеви Същества. Но

тази степен от развитието се предхожда от един почивен период, по време на който Слънчевите Същества набират сила, за да действуват върху Лунните Същества, но вече при съвсем нови обстоятелства.

След този почивен период, човешкото същество ясно се разделя на две природи. Едната от тях се изтръгва от самостоятелното действие на образното съзнание; тя приема по-определена форма и се поставя под влиянието на си ли, които макар и да произхождат от Лунното тяло, възникват там едва чрез влиянието на Слънчевите Същества. Тази част от човешкото същество се отдава предимно на живота, стимулиран от Слънцето. Другата част се издига като един вид глава от първата. Тя е подвижна в себе си, пластична и се оформя като израз и носител на онзи смътен живот, който е характерен за съответната степен на човешкото съзнание. Но двете части са тясно свързани; те си обменят своите сокове; има органи, които се простират от едната част в другата.

Обстоятелството, че в хода на времето, през което се разиграват тези процеси, възникват подобни съотношения между Слънцето и Луната, води до установяването на една забележителна хармония. Вече посочихме как, чрез съответните степени от своето развитие, напредващите Същества си осигуряват свои небесни тела извън общата небесна маса. Те излъчват, така да се каже, силите, които подреждат веществата. Слънцето и Луната се отделят едно от друго, защото това беше необходимо за изграждане на подходящи обиталища за съответните Същества. Тази подчиненост на материята и нейните сили пред Духа отива още подалеч. Самите Същества пораждат определени движения на небесните тела, определени ротации. Ето защо тези тела влизат в най-различни констелации. С промяната на положението на едно небесно тяло спрямо друго, се променят и действията на съответните Същества. Така става и с Луната и Слънцето. Чрез възникналото движение на Луната около Слънцето, човешките същества ту попадат в сферата на Слънчевите действия, ту се освобождават от тях и се оказват предоставени на самите себе си. Самото движение е последица от описаното по-горе „отпадане“ на определени Лунни Същества и от постигнатото равновесие в борбата, предизвикана от всичко това. То е само физически израз на създадените поради отпадането духовно-силови съотношения. Въртенето на едно тяло около друго има като последица това, че в Съществата, обитаващи небесните тела, настъпват такива променливи състояния на съзнанието, каквото описахме по-горе. Можем да кажем, че Луната ту обръща своя живот към Слънцето, ту го скрива. Налице е едно Слънчево време и едно планетарно време. През планетарното време, Лунните Същества се развиват върху едната страна на Луната, която е отвърната от Слънцето. Впрочем към движението на Луната около небесните тела се прибавя и

нещо друго. Ретроспективно насоченото свръхсетивно съзнание вижда именно, как през закономерно редуващи се периоди от време, самите Лунни Същества кръжат около своето небесно тяло. В определени времена те търсят места, където могат да се отдадат на Слънчевото влияние; в други епохи те се насочват към места, където не подлежат на толкова влияние и могат, един вид, да се потопят в самите себе си.

За да допълним картината, описваща тези процеси, нека вземем под внимание, че през този период от време „Синовете на Живота“ достигат своята човешка степен. На Луната човек все още не може да си служи със своите сетива за възприемането на външни предмети. Вече знаем, че първите заложи на тези сетива бяха създадени на Сатурн. Сега на Лунната степен, тези сетива се превръщат в инструменти на „Синовете на Живота“. Те си служат с тях, за да възприемат нещата и процесите на Луната. По този начин, сетивата, които принадлежат на физическо то човешко тяло, влизат във взаимоотношение със „Синовете на Живота“. А последните не само си служат с тях, но и ги усъвършенствуват.

Както вече споменахме, променящите се отношения спрямо Слънцето, водят до промени в жизнените процеси на самото човешко същество. Нещата се подреждат така, че всеки път, когато човешкото Същество е под Слънчевите влияния, то е отдадено повече на Слънчевия живот и на неговите явления, отколкото на самото себе си. В такива моменти то усеща величието и блясъка на Космоса така, както те се изразяват в Слънчевото битие. То сякаш ги всмуква в себе си. Сега върху Луната действуват възвишените Същества, които имат своето обиталище на Слънцето. А Луната на свой ред също действувва върху човешкото същество. Само че това действие не се простира върху целия човек, а предимно върху онези негови части, които се изтръгват от влиянието на неговото собствено образно съзнание. По този начин физическото и етерно тяло стигат до определени размери и форма. За сметка на това съзнанието отстъпва на заден план. Когато в своя живот човешкото същество се отваря от Слънцето, тогава то се заема със своята собствена природа. Точно в този момент започва и едно вътрешно раздвижване в астрално то тяло. Напротив, външната форма изостава в своето развитие.

И така, по време на Лунното развитие са налице две характерни, ясно разграничени състояния на съзнанието, които непрекъснато се редуват: едно по-смътно по време на Слънчевото действие, и друго по-ясно, свързано с епохите, през които животът е насочен предимно към самия себе си. Първото състояние е по-смътно, но в замяна на това по-безкористно: човекът е отдаден на външния свят, на отразения в Слънцето Космос. Налице е също една смяна в състоянията на съзнанието, която може да се сравни със смяната между съня и будността при съвременния човек,

както и със смяната между неговия живот от раждането до смъртта и този от смъртта до едно ново раждане. Пробуждането на човека върху Луната, след като Слънчевият период постепенно престава, би могло да се охарактеризира като нещо средно между пробуждането на съвременния човек всяка сутрин и състоянието му в мига на раждането. Постепенното затъмняване на съзнанието при приближаването на Слънчевия период прилича на нещо средно между заспиването и умирането. Защото на Луната не съществуваше такова съзнание за раждането и смъртта, каквото е присъщо на съвременния човек. С настъпването на Слънчевия период, човек се отдаваше на бликащата от този вид живот наслада. За този период от време той беше откъснат от своя собствен живот. Той живееше предимно в духовен смисъл. Неговите изживявания могат да бъдат описани само приблизително и с помощта на сравнения. Той чувствуваше как реалните космически сили се вливат в него; чувствуваше се като опиянен от съпреживените хармонии на Универсума. В такива моменти неговото астрално тяло беше като освободено от физическото тяло. Една част от етерното тяло също беше извлечена навън от физическото тяло. И тази формация, съставена от астралното и етерно тяло, беше като един прекрасен и фин музикален инструмент, от чиито струни звучаха тайните на Космоса. И според хармониите на Космоса се изграждаха органите на онази част от човешкото същество, върху която съзнанието имаше само ограничено влияние. Защото в тези хармонии действаха Съществата на Слънцето. Така тази човешка част беше формирана чрез духовните космически звуци. При това смяната между по-ясното съзнание през Лунния и по-смътното през Слънчевия период не беше така рязка, както е смяната между будност и лишения от сънища сън при съвременния човек. Все пак образното съзнание не притежаваше яснотата на днешното будно съзнание; затова пък другото съзнание не беше толкова неясно и смътно, както е днес по време на съня без сънища.

И така, човешкото същество имаше една, макар и смътна представа за играта на космическите хармонии в неговото физическо тяло и в онази част от етерното тяло, която оставаше свързана с физическото. По времето, когато Слънцето, така да се каже, не се показваше пред човешкото същество, на мястото на хармониите, в съзнанието се явяваха образните представи. Тогава във физическото и етерно тяло с особена сила оживяваха онези органи, които бяха под непосредствената власт на съзнанието. Напротив, другите части на човешкото същество, върху които формиращите сили на Слънцето сега не действаха, изпитваха един вид втвърдяване и изсъхване. Когато после Слънчевият цикъл отново настъпваше, старите тела отпаднаха; те се отделяха от човешкото същество и

така, като от гроба на старото тяло, възникваше новосъздаденият човек, макар и твърде неясен в своите форми. По този начин настъпваше едно обновление на жизнения процес. Слънчевите Същества и техните хармонии формираха новороденото тяло, то постигаше известно съвършенство и после целият този процес се повтаряше. Човекът усещаше това обновление като обличането в нова дреха. Основното ядро на неговата същност не минаваше нито през едно истинско раждане, нито през истинска смърт; то само преминаваше от едно духовно звуково съзнание - при което оставаше отдадено на външния свят - към едно друго съзнание, при което беше обърнато предимно към своя вътрешен свят. Човек сякаш сменяше своята кожа. Старото тяло ставаше неизползваемо; то беше изхвърляно, а после - обновявано.

Ето че стигаме до едно по-точно описание на това, което вече охарактеризирахме като един вид размножение и посочихме голямата му близост с образуването на представите. Така човешкото същество възпроизвежда свои подобия по отношение на определени части от физическото и етерно тяло. Съвсем не трябва да смятаме, че от родителското тяло произлизат нови дъщерни форми; просто ядрото на човешкото същество преминава от едното състояние в другото. Родителското тяло не произвежда ново същество; то възпроизвежда самото себе си в нова форма. Така лунният човек изпитва една смяна на съзнанието. Когато наближи Слънчевият цикъл, неговите образни представи стават все по-бледи и по-бледи; изпълва се с една блажена всеотдайност, а в притихналия му вътрешен свят прозвучават хармониите на Космоса. Към края на този цикъл образите в астралното тяло оживяват; то започва все повече и повече да усеща себе си. Човекът изживява един вид пробуждане от тихото блаженство и покоя, в които беше потопен през Слънчевия цикъл. Но сега идва ред на друго важно изживяване. С новото проявяване на образното съзнание човешкото същество се вижда като обърнато с един облак, като сякаш се е спуснал от Космоса като едно живо Същество. И предшественикът на човека чувства това Същество като нещо свое, като едно допълнение към своята собствена природа. Той го чувства като сила, която му дарява неговото собствено битие, като неговия собствен „Аз". Това Същество е един от „Синовете на Живота". Спрямо него човек усеща приблизително следното: „В това Същество аз живях, дори и когато през Слънчевия цикъл бях отдаден на божествения Космос; само че тогава то беше невидимо за мен, а сега аз го виждам". Тъкмо от този „Син на Живота" тръгва онази сила, която човек упражнява върху собственото си тяло през неслънчевия период, И после, когато Слънчевият цикъл отново приближава, човекът усеща като че ли става едно ця

ло със „Сина на Живота". До ри и без да го вижда, той се чувства дълбоко свързан с него.

Не всяко отделно човешко същество имаше свой „Син на Живота", а цяла група човеци усещаше, че такова Същество им принадлежи. Така че на Луната човеците живеяха обособени в отделни групи и всяка група усещаше в някои от „Синовете на Живота" общия „групов Аз". Разликата в групите се проявяваше в това, че при всяко от тях етерните тела имаха своя особена форма. Но понеже физическите тела се изграждат според етерните, различията на последните се отпечатаха в първите и така отделните групи човеци се появиха като отделни човешки видове. Когато „Синовете на Живота" поглеждаха към принадлежащите им човешки групи, в отделното човешко същество те се виждаха като умножени в много екземпляри. В това те чувстваха своята собствена Азовост. Те като че ли се отразяваха в човеците. В това се състоеше и задачата на човешките сетива през тогавашната епоха. Вече показахме, че тези сетива не служеха за възприемането на външни обекти. Те отразяваха същността на „Синовете на Живота". Това което „Синовете на Живота" възприемаха чрез тези отражения, им даваше тяхното „Азово съзнание". А това, което отражението пораждаше в човешкото астрално тяло, то беше не друго, а лунното съзнание с неговите неясни и смътни образи. Взаимодействието между тези процеси на лунното съзнание и „Синовете на Живота" се проявяваше във физическото тяло като подготвяше там първите наченки на нервната система. Нервите представляват един вид продължение на сетивата към вътрешните области на човешкото тяло.

От казаното става ясно как трите вида духовни Същества - „Духовете на Личността", „Духовете на Огъня" и „Синовете на Живота" действуват върху Лунния човек. Ако се спрем на главния период от Лунното развитие, а именно неговата средна епоха, ще установим как „Духовете на Личността" култивират в човешкото астрално тяло известна самостоятелност, известен личностен характер. На този факт се дължи и обстоятелството, че през неслънчевия цикъл човек може да се обърне към себе си, да формира сам себе си. „Духовете на Огъня" проявяват своята активност в етерното тяло, доколкото то приема самостоятелната форма на човешкото същество. Ето защо винаги след възобновяване на тялото, човешкото същество се усеща идентично с това, което е представлявало по-рано. Следователно „Духовете на Огъня" предават на етерното тяло един вид памет. „Синовете на Живота" действуват върху физическото тяло така, че то вече може да бъде израз на придобилото самостоятелност астрално тяло. Физическото тяло се превръща в един физиологичен образ на своето астрално тяло. Напротив, върху физическото и етерното

тяло - доколкото през Слънчевите периоди те се оформят независимо от самостоятелното астрално тяло - работят по-висши духовни Същества, а имен но „Духовите на формата" и „Духовите на Движението". Те действуват по гореописания начин от Слънцето.

Под влияние на тези факти човешкото същество узрява дотам, че постепенно може да изгради в себе си зародиша на „Духа - Себе" по същия начин, както през втората половина от Сатурновото развитие беше изградило зародиша на „Човека-Дух", а на Слънцето - този на „Духа-Живот". Така всички отношения на Луната се променят. В резултат на последователните преобразувания, човешките същества стават все по-фини и по-благородни. Нараства и тяхната сила. Образното съзнание се запазва предимно за Слънчевите периоди. Така то добива също и влияние при изграждането на физическото и етерното тяло, нещо, което по-рано ставаше изцяло под действието на Слънчевите Същества. Това, което ставаше на Луната благодарение на човешките същества и свързаните с тях Духове, наподобяваше все повече процесите, разиграващи се на Слънцето под влиянието на неговите по-висши Същества. Последствието от това беше, че сега Слънчевите Същества можеха все повече да прилагат своите сили с оглед на собственото си развитие. В резултат на всичко това Луната узря до там, че след известно време можеше отново да се съедини със Слънцето.

От духовна гледна точка тези процеси изглеждат по следния начин: „Падналите Лунни Същества" постепенно са завладени от Слънчевите Същества и сега трябва да се присъединят към тях така, че техните действия да се включат в действията на Слънчевите Същества и да им се подчинят. Впрочем това стана след като бяха изтекли продължителни периоди от време, през които Лунните цикли ставаха все по-кратки, а Слънчевите - все по-дълги. Настъпва епоха, когато Слънцето и Луната отново стават една небесна формация. Там човешкото физическо тяло е напълно етеризирано.

Обаче когато казваме, че физическото тяло се превръща в етерно, не трябва да си представяме, че при подобни състояние не можем да говорим за физическо тяло. Това, което през епохите на Сатурн, Слънце и Луна беше изградено като физическо тяло, то се запазва. Важното е да познаваме физическото състояние не само там, където то се проявява под външна физическа форма, физическото може да съществува и под етерна, дори под астрална форма. Трябва да правим разлика между външното явление и вътрешната закономерност. Едно физическо явление може да се етеризира, да се астрализира и въпреки това да запази своите физически закономерности. Точно такъв е случаят, когато на Луната физическото тяло на човека достигна определена степен от своето съвър-

шенство. То добива етерна форма. Но свръхсетивното съзнание, което може да наблюдава такива неща, установява как едно такова етеризирано тяло е проникнато не от законите на етерния, а от тези на физическия свят. Сега физическите процеси са потопени в етерните и почиват там като в сигурна майчина утроба. По-късно те отново се явяват във физическа форма, но на една по-висша степен. Ако на Луната човешките същества биха запазили своето физическо тяло в неговата груба физическа форма, Луната никога не би могла да се съедини със Слънце то. Чрез приемането на етерната форма, физическото тяло става много по-сродно с етерното тяло и по този начин то може да се проникне по-дълбоко с онези части на етерното и астралното тяло, които по времето на слънчевите цикли от Лунното развитие трябваше да се отделят от него. Човекът, който по времето докато Слънцето и Луната бяха разделени, изглеждаше като едно двойствено същество, сега отново става едно цяло. Физическото става в известен смисъл по-душевно; затова пък и душевното е вече по-тясно свързано с физическото.

И сега Слънчевите Духове, в чиято непосредствена област навлиза човешкото същество, могат да действуват върху него - тъкмо защото е вече единно и цялостно - по съвсем различен начин отколкото преди, когато те действуваха върху Луната отвън. Сега човекът се намира в едно подчертано душевно-духовно обкръжение. Благодарение на това „Духовите на Мъдростта“ могат да упражнят едно изключително важно действие. Те влагат в него мъдростта, одушевяват го с мъдрост. Така той става в известен смисъл една самостоятелна душа. Към влиянията на тези Същества се прибавят и тези на „Духовите на Движението“. Те действуват предимно върху астралното тяло и то така, че то започва да пробужда в себе си - с помощта на споменатите Същества - една душевна подвижност и едно преизпълнено с мъдрост етерно тяло. Преизпълненото с мъдрост етерно тяло е първата заложба на това, което в предишните страници описахме като „Разсъдъчна Душа“ при съвременния човек, докато пробуденото от „Духовите на Движението“ астрално тяло е първия зародиш на „Сетивната Душа“. И понеже всичко се извършва в условията на растяща самостоятелност на човешкото същество, тези начални заложки на Разсъдъчната и Сетивната Душа се явяват като израз на „Духа-Себе“. Нека не се заблуждаваме с мисълта че в този период от развитието „Духът-Себе“ е нещо отделно, наред с Разсъдъчната и Сетивната Душа. Последните две са само израз на „Духа-Себе“, а той представлява тяхното единство и хармония.

Обстоятелството, че „Духовите на Мъдростта“ се включват точно сега и по гореописания начин, е изключително важно. Те вършат това не само по отношение на човешките същества, но и за другите царства, които

възникнаха на Луната. При повторното съединяване на Слънцето и Луната, тези низши царства са включени в сферата на Слънцето. Всичко, което в тях беше физическо, се етеризира. Следователно, наред с минералите-растения и растенията-животни, на Слънцето се намира и човешкото същество. Все пак другите същества запазват своите особености. Ето защо те се усещат като чужди в своето обкръжение. Тяхната природа не съвпада с тази на околната среда. Но понеже са етеризирани, „Духовете на Мъдростта“ могат да разпростират своето действие и върху тях. Всичко, което е преминало от Луната в Слънцето, е проникнато от силите на „Духовете на Мъдростта“. Ето защо това, което се получава от съединението Слънце-Луна може да се нарече в този период от развитието „Космос на Мъдростта“.

И когато после, след поредния почивен период, нашата Земя изниква като един потомък на този „Космос на Мъдростта“, всички живи същества, които се раждат отново от своите лунни зародиши, са преизпълнени с мъдро ст. Ето причината, поради която земният човек, съзерцаващ нещата около себе си, открива толкова много мъдрост в тях. Какво учудване може да пробуди у нас мъдростта на всеки лист от растителния свят, мъдростта във всяка животинска и човешка кост, в чудното устройство на мозъка и сърцето. Когато човек се нуждае от мъдрост, за да проумее нещата, оказва се, че тя е вложена в самите тях. Защото колкото и да би се старал човек да проумее нещата със своите мъдри представи, той не би могъл да извлече от тях никаква мъдрост, ако тя не беше предварително вложена в нещата. Който иска да обхване нещата с мъдрост, а си въобразява, че тя не е вече в тях, е все едно да си мисли, че би могъл да черпи вода от един съд без тя да е предварително налята в него. Както ще видим по-нататък в тази книга, Земята не е нищо друго, освен преродената „Стара Луна“. И тя се явява като една преизпълнена с мъдрост планета, защото през описаната епоха беше проникната от „Духовете на Мъдростта“ и от техните сили.

Естествено, в това описание на Лунните условия можахме да се спрем само на някои преходни форми от развитието. В хода на това развитие се наложи да опишем само отделни процеси. Разбира се, подобен начин на описа ние дава само бегли образи и явен недостатък е, че цялото развитие не бе дефинирано с ясни и категорични понятия. Срещу подобен упрек бихме могли да изтъкнем, че описанието съвсем умишлено беше представено с помощта на по-общи и пластични понятия. Защото тук важното е не да изградим спекулативни понятия и идейни конструкции, а да дадем една представа за свръхсетивните опитности, до които стига духовният поглед при срещата си с подобни факти. А нещата от Лунното развитие не могат да бъдат описани в онези строги контури, които

са характерни за земните възприятия. Там имаме работа с непостоянни и променливи впечатления, с колебливи, подвижни образи и с техните преходи. Нека имаме предвид и това, че тук става дума за едно продължително развитие, от което са уловени само моментни образи.

Кулминационната точка от Лунното развитие е постигната в онзи момент, когато вложеното в човека астрално тяло е напреднало дотам, че неговото физическо тяло дава възможност на „Синовете на Живота“ да осъществят своята човешка степен. В този момент човешкото същество разполага с всичко, което тази епоха може да му предостави за неговото собствено развитие. Следващата, т. е. втората половина от Лунната епоха би могла да се определи като един отлив. Обаче виждаме как през тази епоха за обкръжението на човека, а и за самия него, става нещо много важно. В Слънчево-Лунното тяло се влага мъдростта. Вече посочихме, че по време на този отлив възникват зародишите на Разсъдъчната и на Сетивната Душа. Но тяхното истинско разгръщане, както и това на Съзнаващата Душа и свързаното с нея раждане на „Аза“, на свободното себесъзнание, ще последва едва през Земната епоха. На Луната Разсъдъчната и Сетивната Душа все още не позволяват на човешкото същество да се изяви чрез тях; те са по-скоро като инструмент на принадлежащите към човека „Синове на Живота“. Ако искаме да охарактеризираме усещането, което човек има на Луната, бихме могли да изразим чувствата му така: „В мен и чрез мен живее „Синът на Живота“; през мен той се вглежда в обкръжението на Луната, в мен той размишлява за нещата и Съществата на това обкръжение“. Лунният човек се усеща като засенчен от „Сина на Живота“, усеща се като инструмент на това по-висше Същество. И по времето, когато Слънцето и Луната бяха разделени, при отвръщането си от Слънцето, той усещаше една по-голяма самостоятелност, но усещаше и нещо друго: като че ли принадлежащият му „Аз“ - който през Слънчевите периоди изчезваше за образното съзнание - сега вече ставаше видим. Това, което описахме като смени на съзнанието, Лунният човек изживяваше приблизително така: „През Слънчевия период моят Аз излита заедно с мен във висшите сфери при възвишените Същества, а когато Слънцето се скрива, Азът слиза с мен в дълбоките светове.“ Същинското Лунно развитие се предхожда от една подготовка. Най-напред приближаваме един вид повторение на Сатурновото и Слънчевото развитие. След повторното сливане на Слънцето и Луната, в периода на отлива, също можем да различим две епохи. В хода на тези две епохи физическото съгъстяване напредва до определена степен. Следователно, духовно-душевните състояния на формацията Слънце - Луна се сменят с физически състояния. През тези физически епохи човешките същества, както и съществата от най-низшите царства, се

явяват като че ли в едни втвърдени, несамостоятелни форми и вече под-сказват това, в което ще се превърнат самите те по-късно през Земния период по един много по-самостоятелен начин. Така че трябва да говорим за две подготвителни епохи на Лунното развитие и за две други по време на отлива. Подобни епохи могат да бъдат наречени „цикли". Периодът, следващ подготвителните епохи и предхождащ тези на отлива, т. е. периодът, през който Луната е отделена от Слънцето, също може да се раздели на три епохи. Средната от тях е времето, през което „Синовете на Живота" достигат своята човешка степен. Тя се предхожда от една епоха, през която всички отношения са насочени към това главно събитие, а след нея идва друга, която се характеризира с един вид „вживяване" в новите създания. С това средната епоха от Лунното развитие се дели на други три епохи, които заедно с двете подготвителни и двете „отливни" епохи правят общо седем Лунни цикли. Така че цялото Лунно развитие протича в седем цикли. Между тях се простират почивни периоди. Истинска представа за нещата ще добием само, ако помним, че между активните и почивни периоди не съществуват резки граници. Например Слънчевите Същества постепенно се оттеглят от своята дейност на Луната. Външно погледнато, за тях настъпва един почивен период, докато самата Луна е обхваната от бурната си собствена дейност. Активните периоди на една група Същества многократно се преплитат с почивните периоди на други Същества. С оглед на това обстоятелство можем да говорим за един ритмичен подем и спад на силите по време на отделните цикли. Такива подразделения съществуват и в посочените седем главни цикли на Луната. Можем да определим цялото Лунно развитие като един огромен цикъл, като един планетарен цикъл; той е разделен на седем „малки" цикли, а всеки от тях - на седем „по-малки" цикли. Това разделяне на седем пъти по седем е валидно и за Слънчевото развитие, както и за Сатурновата епоха. Но следва да имаме предвид, че границите между тези цикли при Слънцето, а още повече при Сатурн, са заличени. А колкото повече развитието напредва към Земната епоха, толкова тези граници стават все по-ясни.